

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Znalosti a postoj Čechů – gymnazistů vůči
muslimskému světu a jeho kultuře**

Bc. Jana Kubelová

Plzeň 2015

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra blízkovýchodních studií

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Blízkovýchodní studia

Diplomová práce

**Znalosti a postoj Čechů – gymnazistů vůči
muslimskému světu a jeho kultuře**

Bc. Jana Kubelová

Vedoucí práce:

Mgr. Daniel Křížek, Ph.D.

Katedra blízkovýchodních studií

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2015

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2015

.....

PODĚKOVÁNÍ

Mé poděkování patří vedoucímu této diplomové práce panu Mgr. Danielu Křížkovi, Ph.D., který mi byl vždy ochoten poskytnout své rady a čas. Ráda bych poděkovala též svým rodičům za jejich podporu během mého studia.

OBSAH

1 ÚVOD	8
2 POSTOJE.....	13
2.1 Definice pojmu.....	13
2.1.1 Etapy výzkumu pojmu postoj	14
2.2 Charakteristiky postoje	15
2.3 Vnitřní skladba a intenzita postoje	16
2.4 Funkce postoje.....	16
2.5 Utváření postojů	17
2.6 Předstudek, stereotyp a diskriminace	19
2.7 Některé techniky měření postojů a stereotypů.....	22
3 CELOSVĚTOVÉ POSTOJE K MUSLIMŮM VE SVĚTLE SOCIOLOGICKÝCH VÝZKUMŮ	24
3.1 Pew Research Center	24
3.2 Gallup	29
4 ISLAMOFOBIE	34
4.1 První projevy světové islamofobie	34
4.2 Pokusy o definování pojmu islamofobie	36
4.2.1 Vybrané reporty pokoušející se definovat pojem islamofobie	37
4.3 Důvody a řešení vedoucí ke zmírnění islamofobních projevů	41
4.3.1 Důvody	42
4.3.2 Doporučené řešení islamofobních projevů.....	43

4.4	Souhrn	43
5	MUSLIMOVÉ A ČESKÁ REPUBLIKA	45
5.1	Historie islamofobních postojů v České republice	46
5.2	Současné vnímání muslimů na našem území.....	47
5.3	Obrácený pohled	52
6	ADOLESCENCE.....	54
	<i>Praktická část</i>	
7	VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ.....	56
7.1	Druh výzkumu.....	56
7.2	Cíl.....	57
7.3	Výzkumné otázky	58
7.4	Dotazník	59
7.5	Vzorek	62
7.6	Sběr dat	63
7.7	Analýza dat	64
7.7.1	Analýza postojů	66
7.7.2	Analýza úrovně znalostí	69
7.8	Vyhodnocení a interpretace	70
7.8.1	Postoje	70
7.8.2	Znalosti	82
7.9	Shrnutí výzkumného šetření	85
8	ZÁVĚR	88

9 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	94
9.1 Knihy a odborné články	94
9.2 Elektronické zdroje.....	97
10 RESUMÉ	103
11 PŘÍLOHY.....	104
11.1 Příloha I. Slovník vybraných sociologických a statistických termínů	104
11.2 Příloha II. Dotazník.....	109

1 ÚVOD

V současnosti především vlivem procesu globalizace dochází k propojování světa v jednu velkou společnost.¹ Globalizace narušuje tradiční ekonomické, politické a sociální struktury, dochází ke vzniku nových elit a tyto elity vytváří své instituce, pomocí kterých formulují svá pravidla a určité společenské normy. Globalizace může vést ke společenské transformaci, která s sebou přináší i různé společenské hrozby – kupříkladu etnické a náboženské problémy.²

Především v západní Evropě, kde žije již několik muslimských generací, dnes čelí muslimové mnoha nesnázím. Střední Evropa nepocítuje tyto problémy s takovou naléhavostí, ale přesto, především vlivem nedávných událostí, začíná i zde být nahlížení muslimů negativním. Ale proč tomu tak je?

Dle několika celosvětových výzkumných šetření jsou muslimové na Západě vnímáni s notnou dávkou stereotypizace a předsudků. Postoje vůči muslimům nejsou pozitivní, někdy hraničí s islamofobií. I když byly vynaloženy snahy tento fenomén eliminovat, současný vývoj nabírá naprosto opačný směr.

Jak již bylo výše zmíněno, tak v západní Evropě proběhlo několik imigračních vln přistěhovalců z muslimských států. Tato situace je pro Českou republiku neznámá. Vývoj etnické a náboženské struktury se liší od vývoje v zemích západně od České republiky. Česká republika je v tomto ohledu velmi homogenní. Procentuální zastoupení muslimů – jak přistěhovalců, tak i českých konvertitů – není v české společnosti nikterak signifikantní. V komparaci s jinými zeměmi světa se česká společnost dlouhodobě jevila jako poměrně tolerantní vůči cizincům, lidem jiné rasy či jiného náboženského vyznání. Poslední provedené výzkumy však ukazují, že i naše země byla zasažena celosvětovou vlnou islamofobních postojů.

Cílem této práce je zanalyzovat a charakterizovat znalosti a postoje Čechů - gymnazistů vůči muslimskému světu a jeho kultuře. Konkrétně na toto téma dosud nebyl realizován žádný výzkum, a proto by mohla tato práce být přínosem.

¹ Globalizace. *ABZ slovník cizích slov*.

² SLAČÁLEK, O. Globalizace pro a proti, s. 88.

Tato práce se skládá ze dvou tematických částí – z části teoretické a praktické. Teoretická část obsahující celkem pět kapitol stojí před úkolem čtenáři osvětlit, jaké postoje vůči muslimům lze očekávat a jaké faktory tyto postoje a nálady zformovaly. Částečně reflektuje i sekci měření znalostí týkajících se islámu. Bohužel bylo provedeno jen málo výzkumů, které by se alespoň okrajově zaměřovaly na znalosti islámu respondenty vykazované, takže v teoretické části nebylo v tomto ohledu v podstatě z čeho vycházet.³

První kapitola teoretické části se zabývá postoji, a to konkrétně definicí pojmu postoj, charakteristikami postoje, vnitřní skladbou a intenzitou postoje, funkcemi postoje a utvářením postojů. Tato kapitola kompilující informace ze sociologie a psychologie poskytuje komplexní popis toho, co se snaží tato práce zkoumat – postoje. Nabízí ale též definici dalších stěžejních pojmů jako předsudek, stereotyp a diskriminace. Na konec této kapitoly je umístěn nástin některých technik měření postojů a stereotypů. Vybrané techniky jsou využívány v praktické části práce, a proto tedy nelze tuto podkapitulu vynechat. Tato kapitola kompiluje informace z vícero zdrojů, ale za stěžejní zdroje lze považovat knihy *Sociální psychologie* od autorů J. Výrosta a I. Slaměníka, *Psychologie osobnosti: Obor v pohybu* od P. Říčana, *Sociální psychologie*, jejímž autorem je M. Nakonečný, a *Stereotypy, předsudky, diskriminace: pojmy, měření, teorie* od autora K. Hnilicy.

Další kapitola teoretické části nese název Celosvětové postoje k muslimům ve světle sociologických výzkumů a představuje, jak již z názvu vyplývá, celosvětové postoje vůči muslimům. Reprezentuje vybrané reporty z několika výzkumných šetření týkajících se vnímání muslimů na Západě. Tato kapitola využívá informací ze dvou klíčových zdrojů – *Pew Research Center* a organizace *Gallup*. První jmenovaný zdroj - *Pew Research Center* - informuje veřejnost o problémech, postojích a tendencích formujících Ameriku a svět. Činí tak prostřednictvím průzkumů veřejného mínění. Organizace *Gallup* přinesla zprávu kompilující informace z velkého množství výzkumů veřejného mínění. Tato zpráva s názvem *Islamophobia: Understanding Anti-Muslim Sentiment in the West* se zabývá již konkrétním postojem vůči muslimům, a to tím negativním, islamofobií.

³ Z tohoto důvodu jsou v práci vždy na prvním místě rozebírány postoje a poté až znalosti, což je v opačném pořadí, než je tomu v názvu práce.

Následující kapitola s názvem Islamofobie navazuje na zjištění představená v kapitole předešlé. Jelikož předešlá kapitola odhaluje, že celosvětové postoje vůči muslimům se ve světle sociologických výzkumů jeví jako velmi negativní a předsudečné, tak je nutné tyto postoje nějakým způsobem uchopit a pojmenovat. Kapitola Islamofobie se v první řadě zabývá historií a prvními projevy islamofobie ve světě. Dále nabízí popis několika pokusů tento fenomén definovat za účelem nalezení jeho vhodného řešení a eliminování. Poslední podkapitola nastiňuje důvody a možná řešení islamofobie. Ústředními zdroji této kapitoly jsou například dokumenty *Islamophobia: A Challenge for Us All: Report of the Runnymede Trust: Commission on British Muslims and Islamophobia*, *Islamophobia and its consequences on Young People* a *An Overview of Key Islamophobia Research*. Na konci kapitoly je uvedena definice islamofobie, ze které bude tato práce vycházet.

Předposlední kapitola spadající do teoretické části se zabývá postoji vůči muslimům v České republice. Nejprve je popsána historie islamofobních postojů v České republice, poté se kapitola zabývá současným vnímáním muslimů na našem území. Původ informací v této kapitole lze najít především v článku Marka Čejky *Islamofobie, antisemitismus, antiarabismus - pokus o definici a jak spolu tyto tři pojmy souvisejí*, v odborném článku R. Havlíka *Postoje k cizincům a menšinám ve světle sociologického výzkumu* a v knize *Islám v srdci Evropy: Vlivy islámské civilizace na dějiny a současnost českých zemí* od kolektivu autorů Mendela, Ostřanského a Rataje. Ve výčtu hlavních zdrojů nelze opomenout ani stínové zprávy od evropské protirasistické sítě ENAR. Velmi zajímavé informace přináší též podkapitola s názvem *Obrácený pohled*, v této podkapitole byla využita fakta zjištěná během hloubkových rozhovorů s muslimskými příchozími.⁴ Ukazuje, jak postoj Čechů vůči muslimům hodnotí samotní muslimové žijící na našem území.

Kapitola *Adolescence* uzavírající teoretickou část popisuje specifické vývojové rysy období zahrnujícího druhou dekádu života, adolescenci. Mezi ústřední vývojové rysy patří kupříkladu formování identity a ustálení postojů jedince. Populace, kterou hodlá tento výzkum zkoumat, spadá do kategorie adolescentů a bylo by tedy nesmyslné

⁴ Rozhovory byly realizovány Evou Pavlíkovou a informace z nich jsou obsaženy v knize *Muslimští migranti a český sekulární stát*, autorkou knihy je také E. Pavlíková.

bádat na téma postojů českých adolescentů - gymnazistů bez předešlého představení specifik této periody života.

Praktická část skládající se z kapitoly s názvem Výzkumné šetření a jejích podkapitol pochopitelně vychází z poznatků získaných během zpracovávání teoretické části. Výzkumné šetření bylo provedeno kvantitativní metodou sběru dat. Mezi hlavní důvody, proč byla tato metoda zvolena, patří úspora času a zisk velkého množství responsí, ze kterých se dají následně dedukovat obecné závěry. Zároveň nám dává tento druh výzkumu možnost vyčíslit a změřit i abstraktní veličiny jako je například postoj. Zajímavé informace nám zajisté podá i změření úrovně znalostí gymnazistů v oblasti islámu.

První dvě podkapitoly popisují druh a cíl výzkumu. Byla zvolena obsáhlejší forma popisu za účelem vysvětlení postupu v průběhu celého výzkumu. Hlavním záměrem bylo, aby čtenář pochopil kupříkladu, z jakého důvodu je realizovaný výzkum kvantitativní, proč byl zvolen nepravděpodobnostní výběr vzorku a jaké z toho plynou výhody a nevýhody.

Podkapitola zabývající se výzkumnými otázkami popisuje proces začínající stanovením obecných výzkumných otázek a končící formulací otázek konkrétních, tedy postup z obecnějších do specifitějších sfér výzkumu. Tento proces vede k vytvoření hypotéz, které jsou při analýze dat verifikovány, anebo falzifikovány. Konstatování výzkumných otázek je nezbytné pro vytvoření dotazníku. Náš měřicí nástroj kompiluje několik měřících technik, které jsou popsány v teoretické části práce.

Jako zkoumanou populaci jsem zvolila jedince v období adolescence, a to konkrétně gymnazisty. Jak již bylo nastíněno výše, adolescence zahrnuje určitá vývojová specifika činící z adolescentů právě ty respondenty, které jsem v roli výzkumníka hledala. Gymnazisty jsem preferovala také z důvodu, že jsem sama bývala studentkou gymnázia a cítím se tedy být této populaci blíže než ke studentům jiných středních škol. Do výzkumného šetření bylo zařazeno 321 studentů z celkově 5 gymnázií.

V další podkapitolách je rozebrán postup při sběru dat a následná analýza dat sběrem získaných. Tyto podkapitoly nám jako první podkryjí, jaké výsledky nám budou dále odhaleny.

Poslední dvě podkapitoly podávají ucelený souhrn výsledků, jejich interpretaci a grafické znázornění. Dozvíme se, jaké postoje vůči muslimům a islámu čeští gymnazisté zastávají, zda jsou pozitivní či spíše negativní. Dále bude zhodnocena jejich znalost stěžejních pojmů týkajících se islámu. Souhrnně se zhodnotí cíle, metody a výsledky projektu.

Praktická část byla zpracována na základě výzkumu, schéma výzkumu se opírá o metodologické poznatky získané především díky knihám *Základy kvantitativního šetření* a *Úspěšný návrh výzkumu* od K. Punche. Analýza dat prováděná povětšinou v Microsoft Office Excel by nemohla být uskutečněna bez alespoň elementárních znalostí získaných v první řadě z elektronických skript určených pro výuku statistiky.

Výběr zdrojů celé práce odhaluje fakt, že některá témata jako kupříkladu islamofobie nejsou českou literaturou prozatím uceleně zpracována, a proto je nutné využívat cizojazyčných zdrojů.

Jelikož práce zkoumá znalosti a postoje vůči muslimskému světu a jeho kultuře, je nutné definovat, co bychom si měli pod tímto názvem představit. Slovní spojení „muslimský svět“ není vědeckým výrazem, přesto je hojně užíváno. Slovo „muslimský“ se vztahuje ke všem lidem, kteří vyznávají náboženství islám, a to jak ve většinově islámských regionech, tak i kdekoli jinde na světě. Všichni tito jedinci jsou nositeli totožné kultury, tedy určitého složitého souboru, který zahrnuje vědění, víru, morálku, právo, zvyky, tradice a obyčeje, jež si jedinec osvojuje jako člen určité společnosti.⁵

V této diplomové práci je užito zjednodušených přepisů arabských slov jako například *ramadán*, *Šaría*, *Korán*, *fatwa*, *hidžáb* či *Kába*. Cizojazyčná slova jsou v textu psána kurzívou, výjimku tvoří slova *Korán*, *Alláh* či místní názvy jako kupříkladu *Mekka*, domnívám se totiž, že jsou tato slova v češtině již zažitá a není potřeba je v textu nikterak zvýrazňovat.

⁵ PETRUSEK, M.; H. MAŘÍKOVÁ a A. VODÁKOVÁ. *Velký sociologický slovník*, s. 548.

2 POSTOJE

Pojem postoj se těší velmi širokému využití. Používá jej psychologie, sociologie a mnoho dalších vědních disciplín. Ale proč je pojem postoj tak důležitý? Příčinu této obliby lze najít v explanační síle tohoto pojmu. Dokáže totiž určit příčiny chování jedince či sociálních skupin.

2.1 Definice pojmu

Pojem postoj se začal užívat na počátku 18. století v malířském slangu, tento pojem byl označením pro polohu těla při jeho načrtávání. „*Do jazyka vědy se dostal prostřednictvím práce Charlese Darwina Výraz emocí u člověka a zvířat, publikované v roce 1872.*“ Na počátku 20. století se pojem postoj stal ústředním pojmem nově vznikající disciplíny, a to sociální psychologie. Dalších 50 let pak slouží k vymezení jejího předmětu.⁶

Postoj by se dal charakterizovat jako „*trvale příznivé či nepříznivé hodnocení, pocit či sklon k určitému jednání.*“ Lidé mohou zaujmout postoj vůči čemukoliv – například vůči politice, náboženství, jídlu, hudbě, objektům či osobám. Tyto postoje poté utvářejí specifickou sféru myšlení. Postoje v podstatě vedou k tomu, že se lidé chovají k podobným věcem, situacím či osobám obdobným způsobem.⁷ Postoje by neměly být neutrální, vyjadřují náš vztah k různým společenským objektům v našem prostředí. To znamená, že jsou ukazatelem toho, co preferujeme či jiným způsobem zvýhodňujeme, respektive toho, co nemáme rádi. Postoje jsou tedy relativně stabilní charakteristikou, ta se projevuje jistým stupněm upřednostňování či odmítání.⁸

Postoje mohou být základní (elementární týkající se méně podstatných objektů) nebo obecné. Pro náš účel jsou důležité obecné postoje, tj. komplexní postoje. Tyto komplexní postoje byly dříve také označovány jako sentimenty. „*Nejobecnější postoje, které určují celý životní styl a orientaci člověka ve světě, nazýváme hodnoty nebo hodnotové orientace, lidově žebříček hodnot.*“⁹

⁶ VÝROST, J. a I. SLAMĚNÍK. *Sociální psychologie*, s. 127.

⁷ KOTLER, P. *Marketing management*, s. 207.

⁸ VÝROST, J. a I. SLAMĚNÍK. *Sociální psychologie*, s. 127.

⁹ ŘÍČAN, P. *Psychologie osobnosti*, s. 109.

Důležité je také upozornit na fakt, že jednotlivé postoje jedince nejsou izolované, nýbrž mají mezi sebou vztahy, pro které je charakteristická určitá míra organizace. Často se tedy můžeme setkat s tím, že se používá množné číslo „postoje“ či termíny „soustava postojů“, „postojová organizace“ či „postojový systém“ namísto prostého pojmu „postoj“.¹⁰

2.1.1 Etapy výzkumu pojmu postoj

Téměř od počátku 20. století jsou postoje studovány za účelem vyvinout jednotnou definici postoje, tento pojem musí být jasně vymezen, aby bylo možno zkonstruovat nástroj k jeho měření. V 50. a 60. letech začíná další etapa výzkumu postojů, ta se zabývá výzkumem změny postojů. Poslední etapa, která má počátek v 70. letech, se snaží vysvětlit vztah mezi postojem a chováním. Pro účely této práce nás bude zajímat jen první a poslední (současná) etapa.

První etapa chápe a definuje postoje jako „*individuální mentální procesy, determinující odpověď jedince v sociální realitě, která ho obklopuje.*“ Ve 20. letech 20. století byly stvořeny postojové škály a díky nim se zkoumání postojů mohlo vyvíjet mnohem rychleji. Gordon Allport se v důsledku nejednotnosti definice postojů pokusil poskytnout obecně přijímanou definici. Zanalyzoval tedy 16 dosud vytvořených definic a na jejich základě vyprodukoval definici vlastní. Tato definice vymezuje postoj jako: „*mentální a nervový stav pohotovosti organizovaný zkušeností, vyvíjející a dynamický a direktivní vliv na odpovědi jedince vůči všem objektům a situacím, se kterými je ve vztahu.*“ V této etapě vznikla i práce M. B. Smithe definující postoj jako tříložkovou strukturu.¹¹ Mezi tyto složky řadíme složku afektivní (tj. emotivní vztah k předmětu), složku kognitivní (tj. názory, mínění a znalosti vztahující se k předmětu) a konativní (reakce na objekt, konání směrem k předmětu). „*Směrovost a kvalitu postoje však určuje vždy především jeho afektivní složka.*“¹² Tříložkové chápání prezentuje i práce Kreche, Crutchfielda a Ballacheyiho.¹³ Tito tři autoři navíc ve své učebnici definovali postoj jako: „*trvalé soustavy pozitivních a nebo negativních hodnocení, emocionálního cítění a tendencí jednání pro a nebo proti společenským objektům.*“ Mít

¹⁰ VÝROST, J. a I. SLAMĚNÍK. *Sociální psychologie*, s. 128.

¹¹ Ibid: s. 128-129.

¹² Vývojová a sociální psychologie pro učitele (II. část). *Fakulta informatiky Masarykovy univerzity*.

¹³ KRECH, D.; R. S. CRUTCHFIELD a E. L. BALLACHEY. *Člověk v společnosti*, s. 117.

postoj v podstatě znamená zaujmout vůči čemukoli hodnotící¹⁴ stanovisko. Postoje tedy byly označeny jako hodnotící vztahy. Za zmínku stojí i definice D. Katze a E. Scotlanda, kteří definují pojem postoj následovně: „*Postoj může být definován jako tendence nebo predispozice individua k oceňování určitého objektu, nebo symbolu tohoto objektu, určitým způsobem. Oceňování spočívá v připisování vlastností, které mohou být umístěny v kontinuu žádoucí-nežádoucí nebo dobrý-špatný.*“ Postoje jsou tedy v tomto smyslu výtvorem hodnocení, v němž jsou zapojeny kognitivní, emotivní a konativní komponenty psychiky.¹⁵

Stěžejní koncepcí poslední etapy výzkumu postojů je koncepce M. Fishbeina a I. Ajzena. Tato koncepce označuje pojmem postoj jen tu část struktury, kde je afektivní složka. Každý teoretický přístup ovšem vyzdvihuje jinou složku.¹⁶

2.2 Charakteristiky postoje

Postoje mají své charakteristiky, mezi něž patří intenzita, která se dá změřit prostřednictvím posuzovacích škál. Další charakteristikou je předmětnost, protože postoj musí být vždy k něčemu vztahován. Poté je to valence, která může být vysvětlena jako pozitivní či negativní posuzování objektu. Další vlastností postoje je centrálnost/perifernost. „*Centrální postoje se vztahují ke skutečnostem, hodnotám, kterým přisuzuje jedinec největší význam.*“ Čím více je postoj centrální, tím těžší je jeho změna. Charakteristickou je pro postoj i stabilita, která značí odolnost vůči změně.¹⁷ D. Krech, R. S. Crutchfield a E. L. Ballachey také vytvořili přehled charakteristik postojů, v tomto přehledu se uplatňuje zřetel na jejich možné změny. Tito tři autoři uvádí extrémnost postoje, tj. zcela pozitivní či naopak zcela negativní hodnocení objektu, tato vlastnost není tak častá, ale je velmi intenzivní. Další vlastností je multiplexita (postoj jednoduchý x mnohotvárný), což znamená, že postoj může být založen na jediném faktu nebo na celém souboru poznatků. Dále uvádí konzistentnost vyjadřující vnitřní vyrovnanost jednotlivých komponent postoje (lze někoho nenávidět, ale zároveň i obdivovat). Další charakteristikou je interkonexe postojů, tj. vzájemná spojitost. Postoje

¹⁴ Hodnota je pojem vymezující pojetí žádoucího, které poté ovlivňuje volbu způsobů chování. To vlastně znamená, že hodnoty jsou chápány jako něco pozitivního, ale v širším pojetí lze hovořit i o negativních hodnotách.

¹⁵ NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*, s. 131-132.

¹⁶ VÝROST, J. a I. SLAMĚNÍK. *Sociální psychologie*, s. 133.

¹⁷ KREJČOVÁ, E. *Základy sociální psychologie*, s. 36-37.

jsou na sobě závislé. To, že se mohou shodné postoje podporovat a být odolnější vůči změnám, vyjadřuje vlastnost nazývaná konsonance v seskupení postojů. Poslední dvě vlastnosti jsou síla a množství uspokojovaných potřeb a centrálnost, která byla již vysvětlena výše.¹⁸

2.3 Vnitřní skladba a intenzita postoje

Jak již bylo výše zmíněno, každý postoj má tři základní složky/komponenty, mezi které řadíme složku afektivní (emotivní), kognitivní a konativní (snahovou). Obvykle bývají vyvážené, v harmonii, ale někdy může být jedna z nich dominantnější. Je-li kognitivní část dominující, můžeme mluvit o smýšlení, pokud dominuje afektivní složka, hovoříme o sentimentu. Smýšlení zahrnuje poznatky jedince o objektu postoje, to, co jedinec o objektu ví. Afektivní složka zahrnuje pocity, které objekt postoje v jedinci/subjektu vyvolává. Konativní komponenta vyjadřuje snahu subjektu chovat se vůči objektu daným způsobem. Pro náš výzkum je důležitá emocionální/afektivní komponenta, ta totiž určuje sílu postoje, propůjčuje mu subjektivní význam. Emočně silně akcentované postoje (extrémně pozitivní či negativní) souvisí s osobností jedince, plní integrační funkci. Navíc mohou být tyto postoje zcela iracionální a mohou být provázeny falešnými či zkreslenými informacemi. Mezi takovéto iracionální emočně silně akcentované postoje patří zejména předsudky.¹⁹

2.4 Funkce postoje

Jaká je tedy funkce postojů v životě jedince? Nejběžnější odpovědí je, že mu pomáhají přizpůsobit se prostředí, ve kterém žije. Přibližně v polovině 20. století byly rozlišeny dvě základní funkce postojů, a to funkce poznávací a instrumentální. Ke konci 20. století přibyly ještě další tři funkce. Byly to funkce výrazu hodnot, sociální adjustace a funkce sebeobranná.²⁰

Funkce poznávací pomáhá porozumět našemu světu a organizovat naše zkušenosti. Zajišťuje soulad a srozumitelnost ve vysvětlování, chápání a interpretování událostí. Vytváří konkrétní sféru pro porozumění novým věcem (událostem).

¹⁸ NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*, s. 138-139.

¹⁹ Ibid: s. 135-136.

²⁰ VÝROST, J. a I. SLAMĚNÍK. *Sociální psychologie*, s. 127-128.

Funkce instrumentální je následovná. „*Mnoho postojů se formuje jako výsledek našich minulých odměn a trestů za říkání či děláni určitých věcí.*“ Tento druh postojů je tedy užitečný v dosahování našich cílů či předsevzetí.

Funkce výrazu hodnot je někdy též nazývána funkcí sociální identity, jelikož tato funkce pomáhá jedinci ve stanovení své vlastní identity (*self identity*). Člověk vyjadřuje, že je nositelem těch či oněch hodnot.

O funkci sociální adjustace hovoříme v okamžiku, kdy postoje pomáhají člověku se přizpůsobit určité životní situaci anebo pomáhají zprostředkovat vztahy mezi lidmi.

Funkce sebeobranná nebo též ego-defenzivní je charakteristická tím, že je užívána jedinci, kteří se cítí nejistě, podřadně či méněcenně. Tito jedinci mohou mít také určité komplexy. Tato funkce nám pomáhá přestát konfliktní či jinak vypjaté situace v životě. Je úzce spojena s předsudky vůči jiným etnickým skupinám, tyto předsudky jsou užívány jako jakási pomyslná opora k posílení sebeúcty či sebevědomí držitele. Tato funkce udržuje sebevědomí (sebeúctu či sebeobraz) jedince stabilním.²¹

2.5 Utváření postojů

„*Postoje jsou hodně vázané na skupinové mínění a vytvářejí se ve skupinových interakcích. V dětském věku mají postoje široký, obecný charakter, později dochází k jejich diferencování a současně k seskupování v určité trsy, soubory postojů.*“ Postojům se může člověk učit od ostatních jedinců či celých skupin, může dojít i k tomu, že se jedinec přizpůsobuje postojům jiného jedince či skupiny, aby byl tímto jedincem či skupinou akceptován.²² Postoje, jak jsme již řekli, vyjadřují určitý vztah k hodnotám. Postoje předpokládají určitou míru orientace ve světě hodnot. Tato orientace je založena na zkušenosti.²³ „*Nejde tedy o vrozený mechanismus, třebaže v uvedené determinaci postojů hrají, vedle vnějších, zvláště sociálních činitelů, jistou roli i potřeby.*“ Postoje lze vytvářet i na základě něčeho, co subjekt postrádá (např. peníze, z toho pramenící nenávisť k bohatým lidem). Dalším mechanismem utváření je i sugesce, tj. nekritické převzetí myšlenek, poté sympatie, která je charakteristická nekritickým převzetím citových vztahů, či nápodoba. Kulturně-podmíněné postoje se předávají i díky

²¹ OSKAMP, S. a P. W. SCHULTZ. *Attitudes and Opinions*, s. 88-89.

²² KOHOUTEK, R. Postoje a vztahy, sociální motivovanost.

²³ NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*, s. 143.

imaginativní výchově, ta je charakteristická předáváním kultivačními prostředky jako je pohádka, mýtus aj. Určitý efekt podmíněný kontextem má i poučování.²⁴ Hodnotová orientace se vytváří již u velmi malých dětí v průběhu jejich socializování. Smyslová příjemnost (vrozené smyslové hodnoty) začíná být nahrazována hodnotami sociálního prostředí. Dítě se učí posuzovat dobré a špatné, což je především funkcí emocionální zkušenosti. Dobré je to, co přináší odměny, špatné to, co přináší trest. Jedinec se poté vyhýbá trestu a snaží se dosáhnout odměn. Postupně si tedy vytváří způsobilost k hodnocení různých objektů.

Různé objekty vyvolávají u subjektu různé emoce, ty mohou být i různě intenzivní. R. H. Fazio říká, že postoje jsou pamětní asociace mezi objektem postoje a hodnocením tohoto objektu. M. Sherif a H. Cantril vyjmenovali kritéria pohotovosti vytvářející postoj. Postoje dle nich vždy zahrnují vztah subjekt-objekt, tento vztah není biologicky dán, ale vzniká interakcí se světem. Objekty mohou, ale nemusí mít primárně motivační význam. Postoje mají afektivní vlastnosti a jsou více či méně dlouho setrvávající stavy pohotovosti k reakcím. Postoje obsahují rozmanité podněty a popudy, k nimž se vztahují. Krech, Crutchfield a Ballachey přišli s tezí, že postoje se vyvíjí ve snaze uspokojit potřeby jedince. E. Tkaczyková tvrdí, že vůdčí roli v učení se hodnotám mají emoce. Jedinec bude vykazovat chování k subjektu, to bude poté verbálně klasifikováno jako vhodné nebo nevhodné, přičemž vhodné bude spojováno s odměnou, tedy s určitým emotivním zbarvením.²⁵ Petty a Cacciopo vyvinuli teorii, že se naše postoje formují tím, že se staneme familiérními s objektem. Postoje se tedy dle jejich názoru vytváří postupným seznamováním. Eysenck a Wilson jsou propagátory méně zastávaného názoru, že postoje mohou být vrozené.²⁶

Je důležité brát v potaz také vliv jednání na postoj. Tento vliv se projevuje nejvíce v oblasti vykonávání určité role (např. pracovní role dělník). Již v 50. letech byl proveden výzkum, který měl prokázat změnu postojů provázející změnu pracovní role u dělníků. Ti dělníci, kteří se stali pomocníky mistrů, zvyšovali své sympatie směrem k manažerské pozici. Dělníci vyvinuli nové postoje odpovídající jejich nově nabyté roli.

²⁴ Vývojová a sociální psychologie pro učitele (II. část). *Fakulta informatiky Masarykovy univerzity.*

²⁵ NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*, s. 143-146.

²⁶ HAYES, N. *Principles of social psychology*, s. 97-100.

Vztah mezi chováním a postojem byl zkoumán mnoha vědci, například v 90. letech Myersem, který vyvinul teorii sebe prezentace. Spojení mezi postoji a chováním se pokusili vysvětlit i Ajzen a Fishbein, a to na základě empirického materiálu. Jejich teorie dostala název *theory of reasoned action* (teorie zdůvodněné akce). Tato teorie říká, že postoje jsou produktem učení. Vznikají vlivem prostředí. Je to vzájemné působení náchylnosti subjektu chovat se určitým způsobem a společenského tlaku na toto chování či proti němu.²⁷ V průběhu času bylo vytvořeno mnoho modelů utváření postojů založených na poznatcích psychologie učení, kupříkladu A. W. Staats a C. K. Staats se snažili objasnit vytváření postojů klasickým podmiňováním či E. H. Witte, ten formuloval deset základních postulátů, které jsou souhrnem různých pojetí učení se postojům. Tyto postuláty byly použity jako základna pro experimentální zkoumání postojů. Všechny tyto snahy jsou ale jakýmsi zjednodušením skutečnosti.²⁸

2.6 Předsudek, stereotyp a diskriminace

Pro pochopení vzájemné souvislosti mezi pojmy postoj, předsudek a stereotyp si uvedeme následující citaci: „*Verbalizací postoje je názor, mínění. Součástí postoje je přesvědčení založené na kognitivním vztahu jedince k objektu postoje. Tento vztah se může dále projevat jako emocionálně podložená víra, jako úsudek vycházející z porozumění a klasifikace příslušného objektu i jako předpojatost, předsudek nebo stereotyp vycházející z nesprávné generalizace přijatých informací. Souhrn postojů tvoří referenční rámec nově získávané zkušenosti.*“²⁹ Předsudek je v širším významu chápán jako uzavřený postoj k životní situaci. „*Termín předsudek má pejorativní konotaci, v běžném pojetí jde často o labelling negativně hodnocené (nesympatické, obtěžující) "zásadovosti", charakterizované jako předpojatost, názorová strnulost. V sociologii se většinou zkoumá předsudek jako negativní postoj vůči určité skupině či skupinám lidí, který má ospravedlnit a posílit jejich diskriminaci, a to na základě jejich skupinového členství a nikoliv osobních vlastností. Předsudek je zvláštním druhem stereotypu, je zobecněním, podle něhož určitá kategorie lidí má kvalitu nižší než my sami, přičemž tento názor je brán za daný bez dalšího přezkušování.*“³⁰ Jaký je tedy rozdíl mezi postojem a názorem? Postoj se na rozdíl od názoru vyznačuje velmi

²⁷ NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*, s. 133-134.

²⁸ Ibid. s. 146-147.

²⁹ PETRUSEK, M.; H. MAŘÍKOVÁ a A. VODÁKOVÁ. *Velký sociologický slovník*, s. 813.

³⁰ Ibid: s. 875.

výrazným emocionálním nábojem. Mluvíme o jakémsi vnitřním nastavení osobnosti jedince, o jeho subjektivním prožívání významu objektů.³¹

Pro úplné pochopení všech souvislostí si ještě uvedeme definici pojmu diskriminace. Toto slovo má původ v latinském slovu *discriminare*, což znamená rozlišovat, rozdělovat. Sociologický slovník definuje diskriminaci následovně: „*fakt a způsob omezování nebo poškozování společenských skupin v jejich právech a nárocích. Původně se diskriminace projevovala jako omezení nebo odmítnutí práv určité kategorie obyvatel pro pohlaví, rasu, národnost či náboženství.*“ Diskriminace nalézá oporu ve stereotypch a předsudcích.³²

Předsudek je specifickým druhem postoje, jak již ze slova předsudek vyplývá, jde o něco předem vytvořeného. Dnes je ale toto slovo nesprávně spojováno pouze s negativními postoji, respektive názory. *New English Dictionary* vymezuje předsudek dle Allporta, toto vymezení zní: „*Cítění, příznivé nebo nepříznivé, vůči osobě a nebo věci, apriorní nebo nezaložené na aktuální zkušenosti.*“ Znaký předsudku jsou následující – předsudky jsou emočně silně akcentované postoje a jsou odolné vůči změnám. Kognitivní složka předsudku se nazývá stereotyp.³³

Pojmy stereotyp, předsudek a diskriminace spolu tedy velmi úzce souvisejí. Bylo provedeno několik šetření, ze kterých vyplývá, že úmysl diskriminovat je určitou složkou postoje. Řada autorů spatřuje příčinu diskriminačních postojů ve stereotypch. Autoři Katz a Braly provedli šetření, ve kterém chtěli po respondentech, aby vybrali z rozsáhlého seznamu atributů ty, které jsou typické pro různé kategorie, například pro bílé a černé Američany. Došli k závěru, že příčinou diskriminace černých Američanů je to, že je jim připisována celá řada negativních atributů, mezi které patří lenost, nevzdělanost a agresivita. Pouze stereotyp však diskriminaci nevysvětluje, musí totiž být ještě sdílený. Někteří autoři říkají, že stereotyp je chybnou generalizací. Gordon Allport tvrdí, že předsudky jsou založené na chybné a strnulé generalizaci týkající se vlastností příslušníků kategorie. Nejmodernější pojetí pojmu stereotyp klade důraz na paměťovou asociaci mezi kategorií a atributem.³⁴ Dle tohoto posledního nejmodernějšího pojetí je tedy stereotyp „*přesvědčením, že jsou se sociální kategorií*

³¹ KOSEK, J. *Právo (n)a předsudek*, s. 56.

³² PETRUSEK, M.; H. MAŘÍKOVÁ a A. VODÁKOVÁ. *Velký sociologický slovník*, s. 213.

³³ NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*, s. 154.

³⁴ HNILICA, K. *Stereotypy, předsudky, diskriminace*, s. 11-12.

K asociovány atributy A_1, \dots, A_N .“ Navíc nedochází k asociaci logické, ale dochází k asociaci na základě zkušenosti. Stereotyp je paměťovým schématem. K označení subjektů/jedinců, kterých se stereotypy dotýkají, jsou používány termíny sociální kategorie či sociální skupina.³⁵

Předsudky také plní funkci určitého domnělého alibi. Mohou ospravedlňovat nepřátelství, mohou zdůvodňovat kulturně nepřijatelné potřeby. Mohou také sloužit k podpoře agrese navozené frustrací, a to jakéhokoliv druhu – sociální, sexuální, politické či hospodářské.³⁶ Předsudek může být i tzv. „sebenaplňujícím se proroctvím“, a to například v případě, kdy je jedinci či skupině jedinců od malička opakováno, že jsou takoví a ne onací. Výsledkem předsudečného chování bude ve většině případů naplňování tohoto stereotypu. Velmi mnoho lidí žije v zajetí výchovy, kterou prošlo. Když je člověku opakováno, že roste pro vězení, tak se povětšinou opravdu celý život pohybuje na hraně zákona. *„Vazba mezi tím, co si o nás lidé myslí a jak se k nám chovají, a tím, jací jsme, je zřejmá.“*³⁷

Socioložka N. Hayesová tvrdí, že pro vznik a vývoj předsudků je stěžejní prostředí, ve kterém jsme byli vychováni. V průběhu procesu začleňování se do společnosti jednatelce přejímá pozitivní hodnoty a tradice své kultury. Získává ale též případné negativní hodnoty své kultury, a to mohou být i předsudky. A. Giddens poznamenává, že již děti ve věku kolem tří let jsou schopny si uvědomit odlišné postoje své kultury.

Výše zmíněná Hayesová na základě analýzy mnoha výzkumů popsala 10 principů etnických předsudků. Mezi tyto principy patří například fakt, že *„intelligence, vzdělání a příslušnost ke společenské vrstvě negativně koreluje s předsudky.“* Dále to, že děti získávají předsudky od svých příbuzných a čím méně máme o jedinci (skupině) informací, tím více tíhneme k předsudkům. *„Když spolu soutěží dvě skupiny lidí, nebo mezi nimi dojde ke konfliktu, stane se z diskriminace členů cizí skupiny oproti členům vlastní skupiny skupinová norma.“* Může nastat i situace, kdy předsudky samy sebe naplní a dojde k vytvoření zkreslených důkazů těchto předsudků.³⁸

³⁵ Ibid: s. 13-14.

³⁶ NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*, s. 154-155.

³⁷ KOSEK, J. *Právo (n)a předsudek*, s. 36-37.

³⁸ Vznik a vývoj předsudků. *Osobnostní rozvoj pedagoga*.

Ač existuje mnoho různých definic předsudku, všeobecná shoda panuje v jednom, a to v tom, že *„předsudky vznikaly a stále vznikají proto, že lidé jsou prostě rozdílní – pocházejí z různých civilizací, kultur a národů, vyznávají různé hodnoty, mají různou barvu kůže a mluví různými jazyky.“*³⁹

2.7 Některé techniky měření postojů a stereotypů

V případě měření postojů vždy dochází spíše k měření mínění. Jde o měření slovy vyjádřených hodnotících vztahů. Měření obvykle probíhá za pomoci škálování takto vyjádřených vztahů. Nejčastější verzí je pětistupňová škála, která v sobě zahrnuje všechny možnosti od naprosto pozitivní až po naprosto negativní (příklad: ANO, spíše ANO, neutrální, spíše NE, NE). Škály mohou být nominální, ordinální a intervalové. *„Problém měření postojů je především problémem jejich zachycení v diferenciacích, nejen kognitivních, ale i emotivních, které škálování zachycuje jen hrubě.“*⁴⁰

Škálování nám pomůže změřit kvalitativní jev v číslech *„Jedná se o transformaci jevu nebo skupiny jevů, které se reálně vyskytují a mají určité vlastnosti, na číselně (nebo jinak) definovanou stupnici, která nám pomůže tento jev změřit, tj. pracovat s ním jako s číselně vyjádřenou proměnou a porovnávat mezi sebou jevy (nebo skupiny jevů) zasazené na jednu vytvořenou škálu.“* Škálování lze rozdělit na jednorozměrné a vícerozměrné. Pro naše účely nám bude postačovat jednorozměrné, je tedy možné užít Thurstoneova škálování stejně se jevících intervalů, Likertova (sumačního) škálování či Gutmannovy metody (kumulativní metody) škálování.

Jedna z nejspolehlivějších a nejvíce užívaných technik je Likertovo škálování. *„Požadavky na vytvoření Likertovy škály jsou obecně chápány poměrně jednoznačně – škála by měla být polarizována od nesouhlasu po souhlas (tedy nikoliv jednostranně), a sice s lichým počtem stupňů“*⁴¹

Mezi vícerozměrné škálování patří sémantický diferenciál. Zjednodušená varianta sémantického diferenciálu je polaritní profil, který se hodí pro určování postojů nebo předsudků, druhá metoda je faktorová analýza. Další metody jsou sociometrie,

³⁹ KOSEK, J. *Právo (n)a předsudek*, s. 23.

⁴⁰ NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*, s. 38.

⁴¹ ROD, A. Likertovo škálování, s. 7-9.

kteřá zkoumá vztahy mezi členy malých skupin, experiment, rozhovor a analýza výtvorů (deníky, obrazy, dokumenty o určitých událostech).⁴²

Předsudky, především pak ty rasové, se dají zkoumat pomocí Bogardusovy škály etnické/sociální distance⁴³. Tato škála je složena ze sedmi výroků, které mají udávat, jak blízko k sobě je jedinec ochoten pustit člena jiné skupiny. Mezi tyto výroky patří například: „*Dovolil bych sňatek blízkého příbuzného se členem této skupiny, Přijal bych člena této skupiny za souseda, (...) Vyloučil bych člena této skupiny z mé země.*“⁴⁴

Techniky měření stereotypů mohou mít otevřený či uzavřený formát. Uzavřený formát používá více technik a má dvě hlavní varianty, a to techniku seznamu, kde dotazovaný vybírá ze seznamu atributů ty, které jsou pro dotazovanou kategorii typické, a techniku, ve které je respondentovi přidělen název kategorie a počet škál označujících různé atributy. Respondent posuzuje, jak moc jsou tyto atributy typické pro danou kategorii pomocí vícebodové stupnice. Tato varianta se vyhodnocuje nejčastěji pomocí Likertovy škály a sémantického diferenciálu. U otevřeného formátu má respondent za úkol sám vymyslet atributy typické pro danou kategorii. Většinou bývá určen počet atributů, které má respondent uvést. Otevřený formát má povětšinou ještě druhý krok, a to určení valence atributů a případně též odhadnutí procenta příslušníků dané kategorie s těmito atributy.⁴⁵

Lze změřit i sílu stereotypu či postoje. Stereotyp nabývá na síle tím více, čím více atributů je mimo rozumné rozpětí. V analýzách lze tyto stereotypní atributy počítat. Příkladem je výzkum, který zkoumal sílu stereotypizace černochoů bělochy. Výsledkem bylo, že čím více bílí stereotypizují černé, tím zápornější postoj k nim mají.⁴⁶

⁴² NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*, s. 39-44.

⁴³ Sociální distance nebo též sociální vzdálenost je „fyzický prostor (odstup), který lidé ponechávají mezi sebou a jinými osobami, které dobře neznají.“ (Zdroj: GIDDENS, A. *Sociologie*, Glosář důležitých termínů).

⁴⁴ HAYES, N. *Principles of social psychology*, s. 111.

⁴⁵ HNILICA, K. *Stereotypy, předsudky, diskriminace*, s. 23-24.

⁴⁶ *Ibid*: s. 39.

3 CELOSVĚTOVÉ POSTOJE K MUSLIMŮM VE SVĚTLE SOCIOLOGICKÝCH VÝZKUMŮ

3.1 Pew Research Center

Jedním z nejdůležitějších zdrojů pro mou diplomovou práci a vůbec pro pochopení celé problematiky nahlížení muslimů ve světě bylo *Pew Research Center*. *Pew Research Center* je, jak na svých stránkách uvádí, nepartijní *fact tank*, „který informuje veřejnost o problémech, postojích a trendech formujících Ameriku a svět. Provádí výzkumy veřejného mínění, demografické výzkumy, obsahové analýzy médií a další daty řízené výzkumy v oblasti sociálních věd.“⁴⁷

Pew Global Attitudes Project je název souboru „celosvětových průzkumů veřejného mínění zahrnujících velmi rozmanitý výběr témat. Od lidí, kteří hodnotí své vlastní životy, až k jejich názorům na současný stav světa.“ Tento projekt byl založen v roce 2001 a od té doby vyprodukoval značné množství významných výzkumů, reportů či komentářů týkajících se témat jako je kupříkladu globalizace, terorismus, demokratizace či postoj Američanů k jejich zahraniční politice.⁴⁸

Pokud na www.pewglobal.org zadáte do vyhledávače *Muslim-Western relations*, dostanete velké množství reportů zabývajících se tímto tématem, od vnímání muslimů za éry prezidenta Bushe či vnímání Západu ze strany muslimů až po debaty o zákazu nošení šátku. Většina reportů obsahuje kompletní zprávu o průběhu šetření s popisem použitých metod. Pro mou práci jsem vybrala ale jen několik z nich, a to *The Great Divide: How Westerners and Muslims View Each Other* z roku 2006, *Unfavorable Views of Jews and Muslims on the Increase in Europe* z roku 2008 a *Muslim-Western Tensions Persist*, který byl publikován v roce 2011. Kromě těchto tří stěžejních výše jmenovaných reportů jsem čerpala také z *Europeans Debate the Scarf and the Veil* a *Widespread Support For Banning Full Islamic Veil in Western Europe*.

The Great Divide: How Westerners and Muslims View Each Other je prvním jmenovaným šetřením. Toto šetření bylo provedeno v roce 2006 ve 13 zemích včetně

⁴⁷ About Pew Research Center. *Pew Research Center*.

⁴⁸ *Unfavorable Views of Jews and Muslims on the Increase in Europe*. *Pew Research Center*, s. 7.

USA. Tento výzkum reflektuje období krátce po skandálu s karikaturami Proroka, po teroristických útocích v Londýně a pokračujících válek v Iráku a Afgánistánu.⁴⁹

Z výsledků vyplývá, že mnoho lidí ze Západu vnímá muslimy jako fanatiky a násilníky s nedostatkem tolerance. Muslimové je nahlíží také velmi negativně jako sobecké, nemorální a chamtivé.⁵⁰ Muslimové žijící v evropských zemích nahlíží nemuslimy pozitivněji (výjimkou jsou muslimové ve Velké Británii) než muslimové žijící v typicky muslimských zemích. Pokud měla skupina muslimů vyjmenovat pozitivní charakteristiky nemuslimů, povětšinou jmenovali respekt k ženám, štedrost a toleranci. Když ten samý úkol dostali nemuslimové, jmenovali zbožný, čestný a štedrý.⁵¹ Vztahy mezi muslimy a Západem hodnotí většina respondentů jako obecně špatné. Vzácným bodem, na kterém se obě strany shodly, je, že muslimské země by mohly více ekonomicky prosperovat. Neshodnou už se ale na důvodu této neprosperity. Muslimové z ní viní západní politiku, nemuslimové nedostatek vzdělání a politickou korupci.⁵² Názorová propast je také ilustrována tím, že většina nemuslimů si myslí, že muslimové nerespektují ženy. Na otázku, zda si myslí, že existuje konflikt mezi tím být zbožný muslim a žít v moderní společnosti, odpověděla většina německé a španělské veřejnosti kladně.⁵³ Z výsledků je patrné, že procento muslimů schvalujících sebevražedné útoky na civilní cíle za účelem ochránit islám značně klesá.⁵⁴ Stejný trend vykazuje i podpora deklarovaná bin Ladinovi.⁵⁵ Na otázku, zda může demokracie dobře fungovat v muslimských zemích, většina španělské a německé veřejnosti odpověděla negativně. Většina Britů, Francouzů a Američanů naopak odpověděla kladně.⁵⁶ Další zjištění, které výzkum přinesl, bylo to, že muslimové stejně jako lidé ze Západu mají obavu z islámských extrémistů.⁵⁷

Část výzkumu reflektuje již výše zmíněnou kontroverzi kolem karikatur Proroka z roku 2005. Nemuslimští respondenti si myslí, že za celou kontroverzi mohou muslimové a jejich netolerance, přes tento fakt, ale vykazují vysokou míru soucitu

⁴⁹ The Great Divide. *Pew Research Center*, s. 1.

⁵⁰ Bylo jim dáno na výběr z 11 povahových rysů, tj. z 5 pozitivních (štedrý, čestný, zbožný, tolerantní a respektující ženy) a 6 negativních (násilný, chamtivý, fanatický, sobecký, nemorální a arogantní).

⁵¹ The Great Divide. *Pew Research Center*, s. 6, 13-16.

⁵² Ibid: s. 18-20.

⁵³ Ibid: s. 1-3.

⁵⁴ Ibid: s. 3.

⁵⁵ Ibid: s. 3, 25.

⁵⁶ Ibid: s. 4-5.

⁵⁷ Ibid: s. 24.

s muslimy, které tyto karikatury urazily. Muslimští respondenti z kontroverze ale naopak viní Západ a jejich nedostatek respektu k islámu.⁵⁸

Unfavorable Views of Jews and Muslims on the Increase in Europe je šetření z roku 2008. Toto šetření obsahuje 6 kapitol, pro naše účely budou postačovat zjištění jen z několika z nich. Šetření přichází se zjištěním, že v Evropě přibývá etnocentrických nálad. Muslimové jsou Evropany nahlíženi negativněji, než tomu bylo před několika lety. Například ve Francii se míra nepříznivých postojů vůči muslimům zvýšila z 34 % na 38 %, v Polsku dokonce z 30 % na 46 %. V porovnání s nahlížením na židy jsou na tom muslimové hůře. Antisemitismus a islamofobní postoj vyznávají především starší méně edukovaní respondenti.⁵⁹ I toto šetření prokázalo stále klesající podporu terorismu mezi muslimy. Většina muslimů vyjádřila své obavy z růstu islámského extrémismu, mnoho z nich se také obává rostoucího napětí mezi sunnity a šíity. Vysoký počet muslimů ve své zemi registruje rostoucí napětí mezi modernisty a fundamentalisty.⁶⁰

Muslim-Western Tensions Persist provádí šetření velmi podobné tomu, které bylo provedeno v roce 2006. Ukazuje, že muslimská a západní veřejnost stále vnímá vzájemné vztahy jako obecně špatné. Na obou stranách hraje v tomto vnímání výraznou roli vzájemná stereotypizace. Stále ještě většina respondentů nahlíží muslimy jako fanatické a násilnické. Větší procento nemuslimů však vnímá vztahy mezi nimi a muslimy jako obecně dobré, což je změna od roku 2006. Zajímavé je, že muslimové vyjadřují více odmítavá stanoviska o křesťanech, než Američané nebo Evropané vyjadřují o muslimech.⁶¹ Ve čtyřech z šesti převážně křesťanských státech většina řekla, že má pozitivní názor na muslimy. Tento názor nesdílí respondenti z Německa a Španělska.⁶²

Tento výzkum přináší zjištění, že se muslimové a křesťané značně liší v míře, která umožňuje jedinci definovat svou identitu skrze náboženství. Muslimové tíhnou k identifikaci se na základě náboženství spíše než na základě národnosti.⁶³

⁵⁸ Ibid: s. 21-22.

⁵⁹ *Unfavorable Views of Jews and Muslims on the Increase in Europe. Pew Research Center*, s. 1-2.

⁶⁰ Ibid: s. 4-5.

⁶¹ *Muslim-Western Tensions Persist. Pew Research Center*, s. 1.

⁶² Ibid: s. 3-4.

⁶³ Ibid: s. 5-6, 28.

Ve Španělsku a Francii si více než dvě třetiny respondentů myslí, že muslimské země by mohly více prosperovat. Stále převažuje tendence vinit z neprosperity muslimských států rozsáhlou korupci ve vládě či nedostatek demokracie. Druhá volba (nedostatek demokracie) získala od roku 2006 více procent, v Německu téměř dvojnásobně (z 28 % na 53 %).⁶⁴

Dle šetření muslimové stále pocítují značnou animozitu ze strany Západu. Například sedm muslimů z deseti si myslí, že Američané nesnáší muslimy na palestinském území, v Turecku a v Pákistánu. Podobně si v muslimském hodnocení vedou Evropané.

Zajímavé zjištění přináší otázka, zda si respondent myslí, že muslimové v jeho zemi (nemuslimské) chtějí přijmout lokální zvyky a styl života, nebo se chtějí spíše odlišovat od místní společnosti. Majority či plurality zastávají názor, že se chtějí odlišovat a nechtějí být asimilováni či se přizpůsobit.⁶⁵ Navíc, když byli nemuslimové tázáni, jestli nějaké náboženství tíhne více k násilí než jiné, odpověděli kladně. Když byli tázáni, které náboženství to je, většina odpověděla islám.⁶⁶

V otázce hrozby islámského extrémismu v několika zemích obavy poněkud ustoupily. Jedná se především o Německo, Francii, Velkou Británii a Španělsko. Nejrazantnější pokles byl zaznamenán v Jordánsku, kde obava z extrémismu klesla o 22 %. Největší míru obav naopak vykazuje palestinské území a Izrael (78 % a 77 %). Ti, co vyjádřili obavu, mají největší strach z násilné povahy extrémistických hnutí.⁶⁷

Europeans Debate the Scarf and the Veil - tato zpráva přináší informace o postoji Evropanů vůči nošení šátků a jiných pokrývek hlavy, které zakrývají obličej, například závoje. Tento report vyšel v roce 2006 v reakci na nizozemské ohlášení plánu legalizovat zákaz nošení závoje či jiného druhu oblečení, které zakrývá obličej. V Evropě se rozpoutala debata, jak daleko lze dojít, aniž by byly omezeny projevy muslimské náboženské identity. Výsledkem bylo, že 51 % Nizozemců se vyjádřilo pozitivně k zákazu nošení šátku a jiných pokrývek hlavy zakrývajících obličej. V Německu by zákaz podpořilo 54 % veřejnosti, ve Francii dokonce 78 %. Naopak ve

⁶⁴ Ibid: s. 14-15.

⁶⁵ Ibid: s. 16-18.

⁶⁶ Ibid: s. 22-23.

⁶⁷ Ibid: s. 31-33.

Velké Británii bylo 52 % veřejnosti proti zákazu. Zanedlouho po provedení šetření byl však ve Velké Británii odhalen pokus o teroristický útok vedený muslimskými extrémisty, takže je zde pravděpodobnost, že se britský postoj mohl změnit.

Nahlížení na zákaz nošení šátku má spojitost s celkovým vnímáním muslimů. Ti respondenti, kteří tíhnou k negativnímu vnímání muslimů, více inklinovali k přijetí zákazu. Kupříkladu ve Velké Británii 55 % těch, kteří zastávají islamofobní postoje, vyjádřilo souhlas se zákazem. Naopak pouze 23 % respondentů pozitivně vnímajících muslimy bylo pro podporu zákazu.

Zpráva dále říká, že více než polovina (53 %) muslimských žen ve Velké Británii nosí nábožensky předepsanou pokrývku hlavy. Ve Španělsku je to 45 % a v Německu 44 %. Naopak ve Francii nosí pokrývku hlavy pouze 13 % muslimských žen. Ve Velké Británii se rozhořela debata o nošení šátku především z důvodu vyjádření bývalého ministra zahraničí Jacka Strawse, který řekl, že nošení šátku zakrývajícíchho obličej je viditelným znakem snahy separovat se od společnosti.⁶⁸

O čtyři roky později byla vydána zpráva *Widespread Support For Banning Full Islamic Veil in Western Europe*, která je reakcí na francouzské plánované přijetí zákona zakazujícího nošení pokrývky hlavy plně zahalující obličej na veřejných místech. Průzkum ukázal, že 82 % Francouzů tento zákon podporuje. Majority v Německu (71 %), Velké Británii (62 %) a Španělsku (59 %) by byly pro přijetí podobného zákona v jejich zemi. Naopak americká veřejnost by tento zákon většinou odmítla. Podpora přijetí byla větší ve vyšších věkových kategoriích, stejně tak u respondentů s vyšším příjmem.⁶⁹

Přínosný pro má teoretická východiska byl i report z *Pew Research Center: Religion & Public Life*, tento report nesl název *How Americans Feel About Religious Groups*. V tomto výzkumu bylo užito tzv. *feeling thermometer*⁷⁰. Američané měli za úkol umístit jednotlivé skupiny lidí kamkoliv na termometr se stupnicí od nuly do sta. Nula reflektovala studené pocity/negativní pocity. Židé, katolíci a evangelisté obdrželi

⁶⁸ MORIN, R. a J. MENASCE HOROWITZ. Europeans Debate the Scarf and the Veil.

⁶⁹ Widespread Support For Banning Full Islamic Veil in Western Europe. *Pew Research Center*.

⁷⁰ Pocitový teploměr je sociologický nástroj používaný k určení pocitů respondentů. Pocitový teploměr umožňuje respondentovi vyjádřit své postoje ohledně osoby, skupiny, věci atd. použitím číselného hodnocení jejich pocitů na pomyslné stupnici (Zdroj: *Feeling Thermometer. Encyclopedia of Survey Research Methods*).

skóre 60 a výše, buddhisté, hinduisté a mormoni získali neutrální hodnocení v rozmezí 48-53. „Nejstudeněji“ vnímala veřejnost ateisty a muslimy.⁷¹

Nyní budou uvedeny zprávy, které mi byly nápomocny pro utvoření představy o očekávané znalosti respondentů:

Výše zmíněné *Pew Research Center's Forum on Religion & Public Life* přináší nestranné informace v otázkách náboženských a v otázkách veřejných záležitostí. V reportu nazvaném *U.S. Religious Knowledge Survey* jsou podávány informace o tom, co Američané vědí o své vlastní víře a o jiných náboženstvích. Pro účely této diplomové práce nás však nebudou zajímat konkrétní výsledky. Zaměříme se jen na některé otázky, které byly v průzkumu položené, a to na ty, které se týkají islámu. Z výsledků vyplývá, že 54 % Američanů dokáže určit, že svatá kniha islámu je Korán a 52 % amerických respondentů ví, že islámský svatý měsíc je *ramadán*.⁷² Méně než třetina je schopna určit, že většina obyvatel Indonésie jsou muslimové.⁷³

Pew Research Center U.S. Politics & Policy provedlo průzkum týkající se znalostí Američanů, tento průzkum byl zaměřen na znalost symbolů, obrázků, map a grafů. Při předložení obrázků 4 náboženských symbolů bylo 87 % Američanů schopno identifikovat znak judaismu, ale pouze 42 % bylo schopno určit symbol islámu.⁷⁴

From ISIS to Unemployment: What Do Americans Know? Z tohoto průzkumu vyplývá, že většina Američanů (67 %) ví, že ISIS kontroluje území Sýrie, ale už jen 29 % je schopno určit, že více šiitů než sunnitů je ve státě Írán.⁷⁵ V obou dvou případech bylo nejvíce správných odpovědí ve věkové kategorii 50-64 let. Středoškolsky vzdělaní respondenti prokazovali nižší míru znalosti než vysokoškolsky vzdělaní jedinci.⁷⁶

3.2 Gallup

Tato společnost byla založena v roce 1935 a stala se zajímavou především pro své výzkumy veřejného mínění. V současné době *Gallup* poskytuje výzkumy a

⁷¹ How Americans Feel About Religious Groups. *Pew Research Center*.

⁷² U.S. Religious Knowledge Survey. *Pew Research Center*, s. 11.

⁷³ Ibid: s. 8.

⁷⁴ What the Public Knows – In Pictures, Maps, Graphs and Symbols. *Pew Research Center*.

⁷⁵ From ISIS to Unemployment. *Pew Research Center*, s. 1.

⁷⁶ Ibid: s. 4.

strategické poradenství pro velké podniky a organizace. *Gallup* má tři desítky poboček po celém světě.⁷⁷

Islamophobia: Understanding Anti-Muslim Sentiment in the West - takto se jmenuje zpráva z několika výzkumů organizace *Gallup* týkající se problematiky islamofobie. Úvod zprávy obsahuje vysvětlení slova fobie, kterou definuje jako nevysvětlitelný či nelogický strach z určitého objektu nebo situace, pro postiženého může být těžké určit zdroj či původ tohoto strachu. V posledních letech dle společnosti *Gallup* západní společnost trpí konkrétním druhem fobie, a to islamofobií. Islamofobie je zde definována jako „*přehnaný strach, nenávisť a nepřátelství vůči islámu a muslimům. Tento strach je udržován negativními stereotypy a má za následek zkreslené nahlížení na muslimy a jejich diskriminaci, marginalizaci a vyloučení ze společenského, politického a občanského života.*“ Islamofobie existovala i před 11. zářím 2001, ale frekvence užívání tohoto pojmu se zvýšila v poslední dekádě.

V roce 2011 při zasedání OSN a Ligy arabských států byla islamofobie identifikována jako hrozba. *Gallup* tedy vyvinul specifický soubor analýz, které se opíraly především o měření veřejného mínění majoritních a minoritních skupin v různých zemích, aby byl nápomocen zákonodárcům v řešení globálního problému islamofobie.

Jeden z výzkumů ukazuje, že americká veřejnost si spojuje muslimy s mnohem větším počtem násilných činů, než tomu je ve skutečnosti. Je to zřejmě následek zvýšené medializace těchto činů. Na druhou stranu není brána v potaz spolupráce americké muslimské komunity na dopadení viníků těchto činů. Islamofobie postihuje více než jen malé skupinky muslimů, proto *Gallup* shromáždil velké množství dat týkajících se vztahu veřejnosti k muslimům.

Z výsledků vyplývá, že západní společnost nerespektuje muslimy. Na otázku, zda si respondent myslí, že západní společnosti respektují muslimy, odpovědělo 52 % Američanů záporně. V Kanadě záporně odpovědělo 48 % dotazovaných a ve Velké Británii 38 %. Naopak v Německu a ve Francii se 56 % respondentů vyjádřilo kladně. Pokud byli respondenti tázáni, co je dle jejich názoru zdrojem napětí mezi muslimy a Západem, nejčastějšími odpověďmi byly náboženství a politické zájmy.

⁷⁷ George H. Gallup. *Gallup*.

V roce 2009 bylo ve Švýcarsku provedeno referendum týkající se zákazu staveb minaretů. Ukázalo se, že téměř 60 % voličů (a 22 z 26 regionů) by bylo pro zavedení zákazu. Měsíc po referendu se *Gallup* zeptal reprezentativního vzorku Švýcarů (dospělých) na sérii otázek vztahujících se k problematice. Většina z nich se vyjádřila tak, že je náboženská svoboda důležitá pro švýcarskou identitu. Jedna třetina dotazovaných řekla, že mezi islámem a liberální demokracií je jasný rozpor. Nicméně, 84 % respondentů řeklo, že je možné, aby byl muslim dobrým švýcarským vlastencem. Když byli tázáni, jestli švýcarské muslimské komunity mají důvod se domnívat, že byly diskriminovány v důsledku zákazu minaretů, dvě třetiny (68 %) odpověděly negativně.

V roce 2008 se *Gallup* zeptal reprezentativního vzorku z podmnožiny většinově muslimských zemí na veřejné vnímání spravedlivého zacházení s muslimy v USA, Francii, Velké Británii a Číně. Jedna třetina respondentů uvedla, že muslimové jsou vnímáni jako rovnocenní občané se všemi jejich právy a svobodami. Čtvrtina dotazovaných vyjádřila opačný názor. Asi 40 % respondentů uvedlo, že neví, jak je s muslimy v těchto zemích zacházeno. Výzkum v podskupině většinově muslimských zemí z regionu MENA zjistil, že více než polovina dotazovaných nesouhlasí s tvrzením, že jsou muslimové na Západě považováni za rovnocenné občany. Osm z deseti dotazovaných uvedlo, že by pro ně bylo důležité, aby se západní společnosti vyvarovaly znesvěcování Koránu a dalších islámských symbolů. Asi 60 % uvedlo, že by si přálo, aby západní média líčila muslimy přesněji a nepodávala zkreslené informace, dále také aby západní společnosti zacházely s muslimy spravedlivě.

Další část reportu je věnována předsudkům, protože předsudek v kombinaci s veřejnou akcí dosahuje úrovně diskriminace a vytváří nebezpečné prostředí pro jeho oběti. V průzkumu 66 % židovských Američanů a 60 % muslimských Američanů řeklo, že Američané obecně trpí předsudky vůči muslimům. Muslimští Američané také častěji přiznávají, že jsou obětí rasové či náboženské diskriminace více než ostatní náboženské skupiny v Americe. Američané byli tázáni, jak moc znají islám, také se měli zamyslet nad svými pocity, zda mají předsudky vůči muslimům. Z výsledků vyplývá, že z těch Američanů, kteří uvedli, že nemají žádné osobní předsudky vůči muslimům, 29 % má nulové povědomí o tomto náboženství. Dokonce i mezi Američany, kteří uvádějí žádné osobní předsudky vůči muslimům, je jedna třetina s nepříznivým názorem na islám (36 %). Není překvapením, že ti, kteří uvedli, že mají velké množství předsudků vůči

muslimům, mají v 91 % nepříznivý názor na islám. Osobní znalost muslima hraje v míře předsudků zřejmě jen malou roli, protože 53 % respondentů, kteří uvedli, že nemají žádné předsudky, zná osobně někoho praktikujícího islám. Ale 44 % těch, kteří uvedli velkou míru předsudků, také zná osobně muslima. Čím větší míru předsudků vůči muslimům respondent vykazuje, tím je pravděpodobnější, že tvrdí, že většina muslimů po celém světě nechce mír a nepřijímá lidi jiného náboženství či rasy.

V roce 2002 vyvinul tým expertů ze společnosti *Gallup Religious Tolerance Index* za účelem změření postojů Američanů vůči vyznáním víry, která jsou odlišná od té jejich. Tento index je založen na respondentově míře souhlasu (od 1, tj. silně nesouhlasí, až k 5, tj. silně souhlasí) s následujícími výroky: *„Vždy jsem jednal/a s lidmi jiných vyznání s úctou. Většina náboženství má pozitivní přínos pro společnost. Nic bych nenamítal/a na osobu jiné náboženské víry hodlající se přistěhovat vedle mne. Lidé jiných náboženství se ke mě vždy chovali s úctou. V loňském roce jsem se naučil/a něco od někoho jiného náboženského vyznání.“* Na základě odpovědí byly klasifikovány tři typy populací, a to izolovaná, tolerantní a integrovaná/sjednocená.

Izolovaná: Jedinci z izolované populace většinou nemají tendence stát se členy některé náboženské skupiny, ale pokud jimi jsou, tak zastávají názor, že jejich pravda je nadřazena pravdám ostatním. Nechtějí znát jiná náboženství a necítí k nim žádný respekt. Stejně tak si myslí, že jiné náboženské skupiny nerespektují je.

Tolerantní: Tolerantní jedinci zastávají postoj, který by se dal charakterizovat jako „žij a nech žít“, tito jedinci zacházejí s jedinci jiného vyznání s úctou, ale není pravděpodobné, že by se od nich chtěli něčemu přiučit či je nějakým způsobem poznávat.

Integrovaná: Integrovaní jedinci se aktivně snaží dozvědět více o jiných náboženských tradicích. Věří, že jiná vyznání víry mají pozitivní přínos pro společnost. Cítí se být respektováni jinými vyznáními a tento respekt oplácejí.

Lidé, kteří jsou charakterizováni jako izolovaní, zastávají s větší pravděpodobností (38 %) názor, že muslimové jsou sympatizanty *al-Kaidy*. Tolerantní a integrovaní jedinci tento názor příliš nezastávají (22 % a 15 %). Jedna třetina izolovaných zastává názor, že cizí náboženská praxe ohrožuje jejich způsob života.

Dále se *Gallup* snaží charakterizovat rozdíly v míře předsudků u různých demografických skupin (mladí x staří, ženy x muži, studovaní x nevzdělaní). Muži častěji než ženy vykazují vyšší míru předsudků. Stejně tak vyšší míru předsudků vykazují jedinci bez vysokoškolského vzdělání a také ti, co jsou ve svazku manželském. Naopak vyšší míra předsudků nikterak nekoreluje s věkem.

Respondenti byli tázáni, zda si myslí, že jsou muslimové loajální k USA. Pocit, že jsou muslimové neloajální k USA, je definován jako stěžejní komponent islamofobie. Ti, co si myslí, že muslimové jsou loajální, jsou povětšinou mladší než ti, co zastávají opačný názor.

Třetina Američanů si zároveň myslí, že muslimské země zastávají nepříznivé názory o USA. Větší procento zastánců tohoto názoru je ve skupině, která se vyjádřila záporně v otázce muslimské loajality. Více než polovina Američanů si myslí, že muslimské země nenahlíží na USA v dobrém především kvůli zkreslenému mediálnímu obrazu USA v těchto zemích.

V roce 2008 *Gallup* sesbíral data od vzorků v Německu, Francii a Velké Británii, aby se zaměřil na sociální a kulturní integraci muslimů v těchto zemích. Majorita dotazovaných souhlasila s tím, že muslimské komunity obohacují kulturní život v jejich státě. Značné minority však nezastíraly strach z určitých stránek muslimské kultury (např. Velká Británie 28 %). Dále bylo zjištěno, že 16 % až 21 % respondentů v každé z dotazovaných zemí by nechtělo muslima za souseda, což je velmi podobné procentuálnímu vyjádření jedinců, kteří by nechtěli za souseda homosexuála. Méně by jim vadilo mít za souseda žida, Afro-Američana, Asiata či křesťana.

Zajímavý je také fakt, že 39 % Francouzů, 30 % Britů a 16 % Němců považuje nošení *hidžábu* za hrozbu evropské kultuře.⁷⁸

⁷⁸ Islamophobia. *Gallup*.

4 ISLAMOFOBIE

Z předcházejících dvou kapitol je patrné, že vnímání muslimů a jejich náboženství čelí hrozbě nazývané islamofobie. To, že žijeme v globalizovaném světě, s sebou přináší kromě mnoha výhod i určité náboženské a etnické problémy. Jedním z těchto problémů je právě i fenomén islamofobie. Tento fenomén ale potřebuje jasnou akademickou definici, která by byla nápomocna při formování adekvátní odpovědi na různé jeho projevy. Spolu s islamofobií se vždy takřka souběžně vyskytují i další průvodní jevy, mezi které patří například xenofobie a rasismus.⁷⁹

Historicky se muslimové a islám jevíli jako externí a velmi vzdálený nepřítel. Tato „bezpečná“ vzdálenost byla postupem času vymýcena a muslimové přestali být vnímáni jako nepřítel venku, nyní jsou nahlíženi jako nepřítel uvnitř.⁸⁰

Pojem islamofobie odkazuje na „*neopodstatněné nepřátelství k islámu*.“ S tímto nepřátelstvím je spojena celá řada dalších projevů, jako například diskriminace⁸¹ muslimů. Tato diskriminace se týká jak jedinců, tak i celých komunit. Dále například exkluze muslimů z politických či sociálních aktivit.⁸²

4.1 První projevy světové islamofobie

Projevy něčeho, co my dnes nazýváme islamofobie, lze vysledovat již u prvních kontaktů Západu s muslimy. Konfrontaci „Západ vs. Islám“ lze datovat až k samotnému vzniku islámu. Vztahy v hraničních oblastech daly vzniknout perspektivám, které k sobě tyto dvě strany chovají více méně dodnes.⁸³ Křesťanské nepřátelství vůči muslimům je dnes nahrazeno sekulární kritikou, ale muslimové jsou stále charakterizováni jako hrozba. Nejprve byli nebezpeční pro křesťanskou doktrínu, později se jejich náboženství neslučovalo s nastoleným sekulárním společenským

⁷⁹ RAMBERG, I. *Islamophobia and its consequences on Young People*, s. 5-6.

⁸⁰ ALLEN, C. *Islamophobia and Its Consequences*, s. 152.

⁸¹ Tato diskriminace má různé formy – otevřenou a skrytou. Do otevřené formy lze zahrnout např. fyzické útoky či slovní napadání. Skrytá forma by se dala charakterizovat kupříkladu neadekvátními odměnami v práci, dále odmítnutím přijmout muslima do zaměstnání či diskriminací ve vzdělávacích ustanoveních pro muslimy (Zdroj: RAMBERG, I. *Islamophobia and its consequences on Young People*, s. 61-62).

⁸² CONWAY, G. *Islamophobia: a challenge for us all*, s. 4.

⁸³ GUL, A. S. *History of Islamophobia and Anti-Islamism*.

řádem.⁸⁴ V dobách Osmanské říše byli vnímáni jako politický konkurent a následně v 19. století byl islám vykreslován jako obskurní, zaostalé a vzpírající se náboženství.⁸⁵

Počátek nepřátelského postoje vůči muslimům lze datovat až do 11. století, kdy vypukla vnitřní krize v západním křesťanském světě. Tato krize vedla ke křížovým výpravám. Bylo velmi důležité Západ zahltit informacemi o tom, že jsou muslimové nebezpeční a tím v podstatě vyvinout vnitřní křesťanskou soudržnost a její politickou opozici – islámskou společnost.⁸⁶ Tímto si křesťanství jasně definovalo svého nepřítele s jeho specifickými rysy ilustrovanými na postavě Proroka Mohammeda. Prorok byl líčen jako antikrist, ničitel východních křesťanských církví, intrikán, modloslužebník, zrádný kouzelník s touhou po sexu a krvi. Světlych momentů ve vnímání islámu bylo poskrovnu. Snad jen období osvícenství v některých zemích by se dalo považovat za periodu, kdy byl islám částečně obdivován, a to pro jeho pokrokovost, toleranci a svobodomyslnost.⁸⁷

Ideologická islamofobie existuje tedy již stovky let, ale vždy se nejednalo jen o neopodstatněný strach. Území východní a střední Evropy bylo v průběhu 15. až 18. století na svých hranicích vystavováno vskutku reálnému nebezpečí při snahách Osmanské říše podmanit si nová teritoria. Tento problém byl ale ve sféře ideologie, náboženství, masové kultury a literatury přiživován zkreslujícími soudy o nepřátelské straně.

Ve druhé polovině 20. století se ideologická islamofobie mírně utlumila. Vypukla opět od 80. let, kdy některé státy začaly mít tendence účelově zapojovat určité části islámské věrouky či islámského práva do své politické činnosti.⁸⁸ Výsledkem politického vývoje na Blízkém východě byl nárůst radikálních islamistických ideologických tendencí, tento nárůst začal být pozorován v 90. letech 20. století. Toto období je též charakteristické protizápadními výlevy tzv. „okcidentózy“. Není snad

⁸⁴ GOTTSCHALK, P. a G. GREENBERG. *Islamophobia*, s. 15.

⁸⁵ RAMBERG, I. *Islamophobia and its consequences on Young People*, s. 38-39.

⁸⁶ SHRYOCK, A. *Islamophobia/Islamophilia*, s. 12.

⁸⁷ RAMBERG, I. *Islamophobia and its consequences on Young People*, s. 38-39.

⁸⁸ Tyto tendence se začaly projevovat již v 70. letech v podobě myšlenek protestních hnutí, která prezentují rozličné formy politického islámu (Zdroj: LAMAČ, V. Radikální islamismus a xenofobní hnutí).

nutné zdůrazňovat, že milníkem ve vývoji vnímání muslimů kdekoli na světě je září 2001.⁸⁹

4.2 Pokusy o definování pojmu islamofobie

Ještě před třemi dekádami let⁹⁰ téměř nikdo nezaznamenal pojem islamofobie. Tehdy se tento pojem užíval jen na akademické scéně. Dnes se tento výraz velmi hojně užívá, ale o jeho definici se vedou dlouhé spory. Lidé, kteří byli vystaveni projevům islamofobie, se shodují na tom, že v jejich důsledku měli zkušenosti s nenávisť, zavražďováním či diskriminací. Už od počátku užívání tohoto neologismu existují snahy o jeho zdiskreditování. Islamofobie byla nazvána fikcí či velmi nebezpečným mýtem. Ti, kteří označují islamofobii za fikci, tvrdí, že islám není založen na rase či etnicitě, ale je jakýmsi souborem věr a zvyků. A ve svobodné společnosti by člověk měl mít tu možnost se svobodně vyjadřovat k tomuto „souboru“, aniž by byl označen za toho, kdo je nenávislný k muslimům.

Přes fakt, že je islamofobie často považována za mýtus, čísla dokazují opak. Po teroristických útocích ze září 2001 se počet nábožensky motivovaných trestných činů v USA vyšplhal až na 27 %⁹¹. Mezi takovéto nábožensky motivované trestné činy patří zhářství, loupež, napadení či vandalismus. Tyto zločiny byly nasměrovány proti lidem, kteří jsou muslimy či jako muslimové vypadají (např. sikhové).⁹²

Objevuje se i názor, že pojem islamofobie není výrazem vědeckým, pouze ideologickým, a nelze jej tedy v odborném textu používat bez uvozovek. Oponenti tohoto názoru argumentují tím, „že výraz již je dostatečně v odborné literatuře zažitý a navíc v opozici proti jeho používání spatřuje [druhý oponent] jistou ironii až cynismus, který zlehčuje vážnost projevů násilí vůči muslimským spoluobčanům.“⁹³

Slovo fobie znamená přetrvávající iracionální strach z určité věci (objektu, situace atd.). Slova končící příponou –fobie (ang. *-phobia*) značí všeobecnou duševní poruchu, která vede k pocitu hrůzy či averze. Pokud máme na mysli fobii ve smyslu

⁸⁹ MENDEL, M.; B. OSTŘANSKÝ a T. RATAJ. *Islám v srdci Evropy*, s. 132-134.

⁹⁰ Pojem islamofobie lze vysledovat již dříve, ale ve zcela jiném kontextu. Především po íránské islámské revoluci vzrostly obavy liberálních muslimů, že šířící se vlna tradicionalismu zasáhne i jejich životy (Zdroj: ALLEN, C. *Islamophobia and Its Consequences*, s. 148).

⁹¹ V roce 2010 byl počet takto nábožensky motivovaných činů 13 %, v roce 2008 7 %.

⁹² LALAMI, L. *Islamophobia and Its Discontents*, s. 20-21.

⁹³ MRÁZEK, M. *Islamofobie ve vědeckém diskurzu*.

kulturním, její definice zní: „*Extrémní a často nepřiměřený strach z nějakého objektu, pojmu, situace či osoby.*“⁹⁴ Slovo fobie pochází z řeckého slova *phobos* - strach. To znamená, že islamofobie je derivátem strachu, který vzniká v okamžiku, kdy je jedinec tváří v tvář vystaven hrozbě. Je to projev společenské patologie.⁹⁵

Pokud islám není spouštěčem strachu, hrůzy či averze, ale za spouštěč se dá považovat etnicita, tak se již nedá mluvit o islamofobii, v tuto chvíli mluvíme například o arabofobii či antiarabismu. Jestliže je útok iniciován z důvodu odlišné rasy oběti, jedná se o rasismus. Motivace k jednání mohou být smíšené.⁹⁶ V některých odborných publikacích ale nacházíme pokusy o to charakterizovat islamofobii jako neologismus k pojmu rasismus, protože nepřítelem není kultura či víra, nýbrž jsou jím lidé. Pojem islamofobie znamená, že cílem jakéhokoliv druhu diskriminace je náboženství islám, a přesto ti, kteří diskriminačními projevy trpí, jsou věřící jedinci. Názor, že výpady dnes nesměřují proti islámu jako víře, ale proti muslimům, zastává i Fred Halliday, ten říká, že není atakován islám, ale lidé – speciálně imigranti.⁹⁷ Proto tedy Halliday navrhuje spíše používání výrazu „*anti-Muslimism*“.⁹⁸ Výraz „*anti-Muslim hate crime*“ označuje tezi, že většina útoků zaměřených proti muslimům má svůj původ spíše v přesvědčení, že muslimové představují bezpečnostní hrozbu daného státu, než aby byl jejich důvodem strach z islámu.⁹⁹

Kromě tohoto vysvětlení pojmu islamofobie se nabízejí i další, například to, že slovo islamofobie je používáno jako pošpinění těch, kteří vyjadřují legitimní kritiku islámu. Z důvodu nepřesné definice slova islamofobie navrhují Julia Reckner a Roland Imhoff ve svém vědeckém článku užívání pojmu „*Islamoprejudice*“ („islamo-předsudky“ či „islamo-zaujatost“).¹⁰⁰

4.2.1 Vybrané reporty pokoušející se definovat pojem islamofobie

V roce 1997 se britská nevládní organizace *Runnymede Trust* pokusila o definici pojmu islamofobie. Tato definice byla založena na polarizaci vnímání islámu. Vnímání

⁹⁴ Phobia. *Dictionary.com*.

⁹⁵ RAMBERG, I. *Islamophobia and its consequences on Young People*, s. 84.

⁹⁶ ČEJKA, M. Islamofobie, antisemitismus, antiarabismus - pokus o definici a jak spolu tyto tři pojmy souvisejí.

⁹⁷ MALIK, M. *Anti-Muslim Prejudice*, s. 131-132.

⁹⁸ VACOVSKÁ, Taťána. *Islamofobie ve Velké Británii a Španělsku*, s. 14

⁹⁹ GITHENS-MAZER, J. a R. LAMBERT. *Islamophobia and Anti-Muslim Hate Crime*, s. 17.

¹⁰⁰ IMHOFF, R. a J. RECKER. *Differentiating Islamophobia*, s. 813.

bylo rozděleno na uzavřené a otevřené. V rámci uzavřeného vnímání je islám nahlížen negativně, v otevřeném pozitivně. Na základě této polarizace vnímání se stanovilo osm hlavních rysů islamofobie:¹⁰¹

- Islám je nahlížen jako monolitický, statický, neodpovídající nové realitě *x* rozličný a dynamický s vnitřními rozdíly, debatami a rozvojem.
- Islám je nahlížen jako separovaný a jiný *x* podobný a vzájemně související s ostatními vírami a kulturami, mají určité společné cíle.
- Islám je nahlížen jako podřadný *x* jiný, ale je rovnocenný.
- Islám je nahlížen jako agresivní nepřítel *x* partner kooperující při řešení problémů.
- Islám je nahlížen jako manipulativní, využívaný pro politický a vojenský prospěch *x* upřímný, ryzí víra praktikovaná věřícími upřímně.
- Kritika muslimů ze strany Západu je odmítána *x* debatována.
- Diskriminace muslimů ze strany Západu je ospravedlnitelná *x* zavrhována, i přes nesouhlas s islámem se objevují pokusy o eliminaci diskriminačního chování.
- Anti-muslimské chování je považováno za přirozené a je akceptováno *x* je považováno za problematické a je vystaveno kritice.¹⁰²

Po 11. 9. 2001 se stali především muslimové terčem zvýšeného nepřátelství, v reakci na tuto situaci vydala instituce *European Monitoring Centre for Racism & Xenophobia* (EUMC) report o projevech islamofobie v Evropské unii.¹⁰³ V roce 2007 byly touto institucí vydány další dvě zprávy (*Muslims in the European Union - Discrimination and Islamophobia* a *Perceptions of discrimination and Islamophobia: Voices from members of Muslim communities in the European Union*) reflektující zhoršující se postavení muslimů. Muslimové byli stále více obětí negativních předsudků proti jejich osobám. Druhý report mluví o tom, že muslimové se cítí být pod neustálou intenzivní kontrolou.¹⁰⁴ Hlavní poznatky a závěry EUMC za rok 2007 jsou následující:

¹⁰¹ Ibid: s. 812.

¹⁰² CONWAY, G. *Islamophobia: a challenge for us all*, s. 5.

¹⁰³ NIELSEN, J. S. a C. ALLEN. *Summary Report on Islamophobia in the EU after 11 September 2001*, s. 5.

¹⁰⁴ ALLEN, C. *An Overview of Key Islamophobia Research*, s. 11-12.

- „Mnoho evropských muslimů se setkává s diskriminací v oblasti zaměstnávání, vzdělávání a bydlení bez ohledu na svůj etnický původ nebo náboženský postoj.
- Diskriminaci muslimů lze připsat islamofobním postojům i rasistické a xenofobní nesnášenlivosti, tyto jevy jsou totiž často vzájemně propojeny. Nepřátelský postoj vůči muslimům je tedy nutno chápat v širším kontextu xenofobie a rasismu vůči migrantům a menšinám.
- Navzdory sporadickým údajům o nábožensky motivovaných incidentech je zřejmé, že jsou muslimové vystaveni islamofobním projevům – od slovního vyhrožování až po fyzické útoky.
- Z dostupných údajů o obětech diskriminace vyplývá, že evropští muslimové jsou často neúměrně zastoupeni v oblastech s horšími podmínkami bydlení. Úroveň dosaženého vzdělání se v jejich případě pohybuje pod obecným průměrem a míra nezaměstnanosti je naopak nadprůměrná. Muslimové často vykonávají zaměstnání, která nekladou vysoké nároky na kvalifikaci. Jako skupina jsou ve velké míře zastoupeni v hospodářských odvětvích s nízkými platy.
- Mnoho evropských muslimů, zejména mladých lidí, se na cestě za sociálním vzestupem potýká s překážkami, což může vést k pocitům beznaděje a sociálního vyloučení.
- Rasismus, diskriminace a sociální marginalizace jsou závažnými hrozbami pro integraci a soudržnost komunity.“¹⁰⁵

V roce 2004 proběhla v Budapešti konference pořádaná *European Youth Centre Budapest*, která si kladla podobné cíle jako organizace *Runnymede Trust*, a to vymezit pojem islamofobie. Ihned v úvodu zprávy o průběhu konference bylo položeno několik důležitých otázek: „Existuje vůbec islamofobie? A je důležité používat výraz islamofobie? Neměli bychom prostě mluvit o diskriminaci či nesnášenlivosti? Je pravda, že použití termínu islamofobie může vyvolat další islamofobii a tudíž vést k dalšímu pronásledování muslimů v Evropě? Je na islamofobii něco speciálního a jak se dotýká mladých lidí v Evropě?“¹⁰⁶

¹⁰⁵ EUMC. *Nejdůležitější informace ze zprávy EUMC „Muslimové v Evropské unii: diskriminace a islamofobie“*, s. 1.

¹⁰⁶ RAMBERG, I. *Islamophobia and its consequences on Young People*, s. 5.

Commission on British Muslims & Islamophobia: Islamophobia: issues, challenges & action - takový název nese studie, která si klade za cíl revizi zprávy z roku 1997 (*Runnymede Trust*). Reflektuje nedokončenou práci a nové výzvy. Tato studie vedla k několika legislativním změnám ve Velké Británii. Muslimové by měli být chráněni proti diskriminaci na pracovišti. Došlo také ke změnám systému trestního soudnictví, k vytváření muslimských škol či například k zaručení větší citlivosti k potřebám muslimů.¹⁰⁷

Další definici islamofobie vytvořila organizace FAIR (Forum proti islamofobii a rasismu). Mezi hlavní rysy islamofobie patří:

- „útoky a násilí motivované proti muslimům
- útoky na mešity, islámská centra či hřbitovy
- nerespektování muslimů ve veřejných institucích
- diskriminace ve vzdělávání, zaměstnání, bydlení či poskytování služeb“¹⁰⁸

V roce 2005 byla vydána zpráva *Muslims in the UK: policies for engaged citizens* od *Open Society Institute*. Tento report odkrývá fakt, že nepřátelské postoje vůči muslimům jsou založeny na stereotypch a předsudcích. Mladí muslimští muži jsou v lidových a mediálních představách vykreslováni jako ďáblové a ztělesnění fundamentalismu. Muslimové jsou stále častěji vnímáni jako kulturně nebezpeční a ohrožující britský způsob života.¹⁰⁹

Další snahy nějakým způsobem uchopit, definovat a bojovat proti fenoménu nazývanému islamofobie byly uskutečněny například v roce 2009 a 2010, tyto roky byly vydány dokumenty s názvy *European Union Agency for Fundamental Rights: Data in Focus Report: Muslims*¹¹⁰ a *European Muslim Research Centre: Islamophobia and Anti-Muslim Hate Crime: a London Case Study*. V druhé zprávě jsou shrnuty hlavní motivační faktory násilí proti muslimům, a to negativní a falešná víra, že muslimové představují bezpečnostní nebo teroristickou hrozbu. Tyto faktory byly odhaleny na základě rozhovorů s oběťmi, pachateli a svědky trestných činů z nenávisti v Londýně.

¹⁰⁷ ALLEN, C. An Overview of Key Islamophobia Research, s. 7.

¹⁰⁸ Defining Islamophobia. *Forum Against Islamophobia & Racism*.

¹⁰⁹ ALLEN, C. An Overview of Key Islamophobia Research, s. 9-10.

¹¹⁰ Ibid: s. 4.

Také jsou zde zachycena zřejmá spojení mezi islamofobií a mediálním diskursem v zemi.¹¹¹

4.3 Důvody a řešení vedoucí ke zmírnění islamofobních projevů

Projevy islamofobie velice souvisí s pocitem přirozené sebestřednosti a vnímání vlastní kultury jako společenského standardu, etnocentrismem, který je charakteristický přístupem, který do centra klade svou vlastní skupinu. Ta je středem všeho a všechny ostatní skupiny jsou hodnoceny a porovnávány s odkazem na vlastní skupinu. „*Současně jsou známky vlastní kultury (rasy, společnosti) považovány za nadřazené.*“ Etnocentrismus má zároveň stabilizující funkci, protože vymezuje zvyky vlastní skupiny vůči skupinám cizím. Tato strategie je dnes uplatňována především v souvislosti s muslimskou migrací do Evropy, kdy se čím dál tím častěji hovoří o křesťanských kořenech evropského kontinentu.¹¹²

Dalším z pramenů islamofobie je dle některých i orientalismus, který poprvé definoval americko-palestinský literární historik Edward Saíd. Saíd tvrdí, že Západ vytvořil exotický, iracionální a podřadný obraz pro „nezápadní kultury“, aby si dokázal obhájit svou koloniální nadvládu. Do tohoto obrazu zakomponoval západní předsudky a očekávání.¹¹³ Orientalismus, jak Edward Saíd používal tento pojem, lze definovat jako ideologii, která podporuje dualismus „Západ vs. islám“ a představu, že „ostatní“ jsou méněcenní.¹¹⁴

K rozklíčování islamofobních postojů přispěla i tzv. teorie sociální identity, která praví, že lidé svou identitu odvozují od přináležení k určité skupině. Tuto skupinu („*in-group*“) poté vnímají velmi pozitivně, zatímco u cizí skupiny či jedince mimo svoji skupinu („*out-group*“) dochází k maximalizování vnímání negativních rysů.¹¹⁵

¹¹¹ GITHENS-MAZER, J. a R. LAMBERT. *Islamophobia and Anti-Muslim Hate Crime*, s. 11.

¹¹² JANDOUREK, J. *Slovník sociologických pojmů*, s. 76.

¹¹³ BARTON, G. *The Appeal of Orientalism*, s. 1-2.

¹¹⁴ SAMIEI, M. *Neo-Orientalism? The relationship between the West and Islam in our globalised World*, s. 1145.

¹¹⁵ CIFTCI, S. *Islamophobia and Threat Perceptions*, s. 296.

4.3.1 Důvody

Na konferenci *European Youth Centre Budapest* byli účastníci rozčleněni do několika pracovních skupin dle státní příslušnosti. Skupiny měly za úkol:

- představit situaci muslimských komunit v zastupovaných zemích
- popsat formy (druhy) islamofobie v regionu
- podívat se na možné příčiny islamofobie
- odhalit společné znaky islamofobie v daném regionu
- pokusit se formulovat doporučení předcházející islamofobii

Mezi hlavní důvody vedoucí k islamofobii ve všech regionech¹¹⁶ dle souhrnu pracovních skupin kupříkladu patří:

- nedostatek znalosti islámu, nezaměřování se na toto téma
- mediální diskurs
- ekonomické a politické faktory
- situace na Blízkém východě
- ztroskotání integrační politiky států
- muslimové jsou snadný cíl – jsou nezaměstnaní a z nižších společenských vrstev
- nedostatek kontaktů mezi rozdílnými regiony a komunitami, žádné interakce na osobní úrovni mezi muslimy a nemuslimy
- předsudky
- strach z terorismu
- fakt, že muslimské komunity jsou (nebo se jeví být) uzavřené
- imperialistická, koloniální minulost zemí – např. skupina z Velké Británie, Francie
- „válka proti terorismu“ – skupina z Ukrajiny definovala tento důvod, protože některým muslimům není povolen vstup do země kvůli problematickému severnímu Kavkazu

¹¹⁶ Skupina složená ze státních příslušníků států Srbska, Makedonie, Albánie, Turecka, Černé Hory, býv. Jugoslávie a Bosny se shodla na tom, že v jejich regionu se může postoj vůči muslimům jen stěží popsat jako islamofobní. Zdejší muslimské komunity jsou staré (historické území Osmanské říše) a poměrně dobře asimilované. I přes tento fakt se rozhodla definovat důvody „*soft-islamophobia*“.

- zapojení do války v Iráku – skupina z Maďarska a Polska
- státní ideologie – například francouzský sekularismus
- arabizování islámu¹¹⁷

4.3.2 Doporučené řešení islamofobních projevů

Měla by být vytvořena širší definice násilí zahrnující i méně závažné případy obtěžování a zastrašování, včetně nenávisti vyjádřené v řeči (tzv. *hate-speech*), přičemž by ale neměla být omezována svoboda projevu. Muslimové by měli definovat své potřeby a měla by se objevit ochota na tyto potřeby reagovat.

Dále by měli být muslimové začleněni do hlavního trhu práce. Měla by se zvýšit důvěra v systém trestního soudnictví. Státy by měly aplikovat strategii zaměřenou na řešení socio-ekonomického znevýhodnění muslimů a zmírnění jejich diskriminace jako důsledku rozšíření stereotypů a předsudků. Ve státech by mělo docházet k „etnickému monitorování“ a sledování etnické příslušnosti obyvatel, aby bylo určeno, jaká státní politika by mohla působit v neprospěch muslimů. V neposlední řadě by měla být každá víra respektována a uznána.¹¹⁸

4.4 Souhrn

Na základě výše zmíněných informací jsem sestavila definici islamofobie, ze které budu ve své práci vycházet. Tato definice zní:

Islamofobie je pojem označující strach či nenávist vůči muslimům, potažmo islámu. Tyto záporné pocity jsou založeny především na předsudcích a stereotypech, mezi něž patří nahlížení islámu jako monolitického, nepřátelského, agresivního, podporujícího terorismus, podřadného či neodpovídajícího nové realitě. Muslimové jsou vnímáni jako element ohrožující lokální způsob života.

Obětí islamofobie jsou muslimové či lidé, jejichž vizuální identifikace muslimy připomíná. Mezi nejtypičtější projevy tohoto fenoménu patří:

- útoky – verbální či fyzické – motivované proti muslimům

¹¹⁷ RAMBERG, I. *Islamophobia and its consequences on Young People*, s. 51-62.

¹¹⁸ ALLEN, C. *An Overview of Key Islamophobia Research*, s. 10-11.

- vandalismus - útoky na mešity, islámská centra, hřbitovy
- nedostatek respektu k muslimům ve veřejných institucích
- diskriminace v oblasti vzdělávání, bydlení a zaměstnání

Důležitou roli v utváření islamofobních nálad hraje také problematika arabizování islámu. Islamofobní postoj je též nutno chápat v širším kontextu xenofobie a rasismu vůči migrantům a minoritám.

5 MUSLIMOVÉ A ČESKÁ REPUBLIKA

Muslimové se dostali do Evropy především v roli imigrantů, ale je zde i historické muslimské osídlení Evropy, a to v Albánii a Kosovu.¹¹⁹ Mnozí přistěhovalci mají své kořeny v bývalých francouzských a britských koloniích. Asi nejvíce přistěhovalců do Evropy přišlo v poválečných obdobích, kdy bylo zapotřebí obnovovat válkou zničené státy. Bylo počítáno s tím, že se po vykonání práce opět vrátí do svých rodných zemí, ale tak se ve většině případů nestalo a muslimští imigranti v Evropě zakořenili.

Především u prvních generací muslimů v Evropě nebylo vynakládáno žádných zvláštních integračních snah, zřejmě z důvodu, že zpočátku jich nebylo potřeba, jelikož první potíže se objevily až u dalších generací. Potomci přistěhovalců dnes čelí především problémům s jejich vlastní identitou, cítí se zmateni, nemají již vazby na svou původní kulturu, ale nebyli ani zcela přijati do nové společnosti. Někdy se jim může jevit návrat k islámu vhodným řešením této krize.¹²⁰

V České republice se k islámu hlásí 1921 osob s obvyklým pobytem z celkového počtu 10 436 560 obyvatel, tj. přibližně 0,018 % obyvatel České republiky. Tyto výsledky vyplynuly z údajů Sčítání lidu, domů a bytů v roce 2011.¹²¹ Co se týče přistěhovalců obecně, je ale Česká republika poněkud specifický případ. Jak jsme již řekli, v západní Evropě proběhlo několik imigračních vln. Vývoj etnické a náboženské struktury v České republice je ale naprosto odlišný. *„Nejvýraznějším rozdílem je u nás dlouhé období národnostní a etnické homogenity, které započalo poválečným odsunem Němců. Na druhé straně byl pro ČR charakteristický masivní příchod Romů zejména ze Slovenska. Po roce 1990 jsme pak konfrontováni s novými vlnami přistěhovalců z východní a jižní Evropy a z Asie.“*¹²²

Nová vlna islamofobie z počátku 21. století neminula samozřejmě ani Českou republiku. Za jejím šířením stojí čeští novináři a intelektuálové, ne nevýznamnou roli

¹¹⁹ V Albánii se k islámu hlásí 57 % obyvatelstva, vyplývá to ze sčítání lidu z roku 2011 (Zdroj: Albánie. *Ministerstvo zahraničních věcí České republiky*). V Kosovu dokonce 89 % (Zdroj: Kosovo. *Ministerstvo zahraničních věcí České republiky*).

¹²⁰ ČEJKA, M. Islamofobie, antisemitismus, antiarabismus - pokus o definici a jak spolu tyto tři pojmy souvisejí.

¹²¹ Tab. 156 Obyvatelstvo podle věku, náboženské víry a podle pohlaví. *Sčítání lidu, domů a bytů 2011*.

¹²² HAVLÍK, R. Postoje k cizincům a menšinám ve světle sociologického výzkumu, s. 2.

v ní hrají i některé politické platformy, které využívají rozdmýchání islamofobie k upevnění vlastních pozic. Česká islamofobie se projevuje demagogickou polemikou o tom, že některé sociální a kulturní jevy do České republiky nepatří, jsou archaické a nepřijatelné. Jsou prezentovány polopravdy lidmi, kteří se vydávají za analytiky či dokonce religionisty. Do českých občanů se účelově vnáší neklid a negativní mínění o všech muslimech. Opakovaně byly znemožněny muslimské snahy na výstavby mešit na českém území. Mešity jsou vnímány jako centra domnělého terorismu.¹²³

5.1 Historie islamofobních postojů v České republice

Historicky za zlomový rok, kdy se začala projevovat moderní česká islamofobie, lze počítat rok 1878. V tomto roce došlo k invazi do Bosny. Mezi rakouskými oddíly byly tehdy i etnicky české jednotky. Češi byli překvapeni orientálním vzezřením muslimských Slovanů, seznámili se s „islámským živlem“, nakonec však poznali, že se nejedná o tak velké nebezpečí, jaké si představovali, a postupem času česká vlna islamofobie utichla.

Období první republiky, která byla význačná svým multietnickým charakterem, by se dalo nazvat obdobím poměrně poučeného českého orientalismu. Může za to především osvětová a didaktická činnost Aloise Musila a dalších islamologů.

V letech 1948-1989 se islamofobie na našem území nikterak nepěstovala. U nás nebyl žádný důvod k vedení tohoto druhu ideového boje. Ani tehdejší tisk nezaznamenal islamofobní tendence. V té době se totiž zdálo, že islám je již přežitkem. Po událostech v Íránu a Afgánistánu se však začalo hovořit o islámu jako o náboženství, které má značný protimperialistický a revoluční náboj, který by mohl být užitečný v zemích s nekapitalistickým zaměřením. Po převratu v roce 1989 došlo k zásadnímu zvratu československé zahraniční politiky, tento zvrat s sebou přinesl obdiv k judaismu a Izraeli a ne zrovna korektní vyjadřování o islámu. V polovině 90. let vyšlo několik učebnic pro základní školy, tyto učebnice obsahovaly islamofobní formulace a zkrácené informace.

¹²³ MENDEL, M.; B. OSTRÁNSKÝ a T. RATAJ. *Islám v srdci Evropy*, s. 134-135.

Nyní se stávají čím dál více frekventovanými soudy, které jsou vynášeny bez jakékoli hlubší znalosti tohoto náboženství a jeho kultury.¹²⁴ Konkrétní příklady tohoto povrchního a předpojatého jednání nebudeme z důvodu nedostatku prostoru rozebírat.

5.2 Současné vnímání muslimů na našem území

Nyní se pokusíme alespoň stručně zmapovat vztah Čechů k minoritám a cizím skupinám na příkladech několika provedených sociologických šetření či reportů nezávislých evropských organizací.

Mnoho výzkumů využívá konceptu sociální exkluze¹²⁵. Problémem je, že sociální exkluze není vždy jasně manifestována, většinou má spíše latentní podobu. Sociologové využívají ke změření sociální exkluze různých indikátorů, mezi které patří například otázka, koho by respondent chtěl či nechtěl mít za souseda. Respondent vybírá ze seznamu nejrůznějších sociálních skupin. „*Tento indikátor byl opakovaně uplatněn ve známém mezinárodním komparativním výzkumu nazvaném European Values Study.*“ *European Values Study* měřil postoje opakovaně v roce 1990, 1991 a 1999.¹²⁶ Měření z roku 1999 ukázalo, že jsme pod evropským průměrem především ve vztahu k lidem jiné rasy. Pouze 10 % se vyjádřilo, že by je nechtělo za sousedy. Tento postoj nás dosadil na 13. místo z 23 zemí, ve vztahu k muslimům jsme byli na 14. místě. Za sousedy by je nechtělo 15,4 %.

I. Gabal ve svých výzkumech provedených v letech 1994, 1998 a 2004 odhaluje fakt, že Češi jsou vůči cizincům uzavření, převládá (75 %) u nich snaha cizince asimilovat. Češi rozdělují cizince na bezproblémové, kteří pocházejí především ze západní Evropy, a problémové, mezi které řadí například obyvatele z bývalého SSSR, muslimy a migranty přicházející z arabského světa. Bezprostředně také narostla obava z nových náboženství.¹²⁷

L. Prudký ve svém výzkumu z roku 2002 odhaluje skutečnost, že mladší respondenti do 30 let jsou obecně více tolerantní k etnickým i náboženským minoritám.

¹²⁴ Ibid: s. 137-140.

¹²⁵ Termín sociální exkluze označuje jev, kdy jsou určití jedinci (či určité skupiny obyvatel) vyloučeni na okraj společnosti. Jsou sociálně marginalizováni, diskriminováni na trhu práce atd. (Zdroj: KOHOUTEK, R. Sociální exkluze).

¹²⁶ RABUŠIC, L. Koho Češi nechtějí?, s. 68.

¹²⁷ HAVLÍK, R. Postoje k cizincům a menšinám ve světle sociologického výzkumu, s. 2-3.

Ukazuje se, že odmítání z důvodů náboženských je více časté než odmítání založené na etnickém původu – nejméně přijatelní jsou tedy pro Čechy jehovisté, mormoni a pak muslimové. Na čtvrté pomyslné příčce se umístili Romové. Nejvíce diferencujícím faktorem v postojích Čechů se ukázalo být vzdělání. Vyšší vzdělání se v podstatě rovná vyšší toleranci.¹²⁸ Prudký položil v roce 2004 několik otázek i stovce studentů pedagogické fakulty Univerzity Karlovy. Téměř 40 % z nich souhlasilo s výrokem „*cizinci by měli svůj životní styl trochu lépe přizpůsobit stylu příslušné země.*“. Přibližně 25 % mělo indiferentní vztah k výroku a 36 % s tímto výrokem nesouhlasilo. Z dalších odpovědí bylo patrné, že se studenti staví proti diskriminaci a segregaci cizinců. Zároveň ale připouští určitou míru asimilace či akomodace cizinců.¹²⁹

Středisko empirických výzkumů (agentura STEM) provedlo v roce 2006 exkluzivní výzkum pro Hospodářské noviny. Z výsledků obecně vyplývá, že Češi mají z islámu strach a že v jeho znalosti mají vskutku základní nedostatky. Například 11 % lidí si myslí, že zakladatelem islámu byl Buddha. Shodně procent zastává názor, že islám založil Abrahám. Dle názoru 55 % dotazovaných hrozí válka mezi Západem a muslimským světem.¹³⁰

Tisková zpráva STEM v roce 2010 uvedla informace o tom, jaký mají Češi vztah k menšinám v české společnosti. Výsledky pocházejí z kvantitativního i kvalitativního výzkumu, který byl proveden pro Ministerstvo vnitra. Dotazovaný vzorek činil 2056 respondentů. Z výsledků vyplývá, že česká společnost má k minoritám diferencovaný vztah. „*Nejlépe hodnotíme Slováky a nevnímáme je ani jako cizí menšinu. Bez problémů přijímáme židovské a německé skupiny a nemáme ani velké výhrady vůči homosexuálům. Zásadní problém však máme s Muslimy (sic!) a zejména s Rómy.*“ Největší míra sociální distance byla vykazována vůči kategoriím muslim a Rom. Dlouhodobě nezaměstnaní a lidé s nižším vzděláním vykazují obecně vyšší míru sociální distance než ostatní respondenti.¹³¹

České postoje vůči muslimům poměrně dobře demonstrují stínové zprávy *European Network Against Racism* (ENAR). ENAR je jediná celoevropská

¹²⁸ PRUDKÝ, L. *Přináležitost k národu, vztahy k jiným národnostem a k cizincům v České republice*, s. 25-30.

¹²⁹ HAVLÍK, R. *Postoje k cizincům a menšinám ve světle sociologického výzkumu*, s. 5-6.

¹³⁰ BŘEŠŤAN, R. *Češi mají z islámu strach.*

¹³¹ *Jaký máme vztah k menšinám v naší společnosti?. STEM.*

protirasistická síť, která usiluje o rasovou rovnost. Její misí je dosažení změny právních předpisů na evropské úrovni a učinit pokrok směrem k rasové rovnosti ve všech členských státech EU.¹³² ENAR vydává každý rok stínové zprávy kompilující informace a údaje shromážděné jejími členy. Jsou produkovány každoročně za účelem vyplnění mezer mezi úředními a akademickými daty. Nabízí jiný pohled na realitu rasismu v členských zemích EU.¹³³

„Stínová zpráva, která sleduje období od března 2011 do března 2012, se kromě obecné analýzy rasismu a jiných forem diskriminace v České republice podrobně věnuje rovněž tématu islamofobie. Česká republika, na rozdíl od mnoha západoevropských zemí, nezaznamenává ve vztahu k muslimské menšině závažnější problémy. Nižší naléhavost této otázky plyne z poměrně malého počtu muslimů žijících v České republice a rovněž ze skutečnosti, že se většinou jedná o osoby s vysokoškolským vzděláním pracující na vysoce kvalifikovaných pozicích. Latentní míra xenofobie a islamofobie je však v české společnosti bohužel poměrně vysoká. Znalosti o islámu jsou velmi omezené a zpravodajství v médiích je často zavádějící a/nebo neinformované.“ Tato tři roky stará zpráva poukazuje na fakt, že v České republice je poměrně rozšířená latentní forma islamofobie a příslušníci muslimské komunity čelí negativním předsudkům ze strany většinové společnosti i médií. V obecné rovině ji však zastihuje problém diskriminace a rasismu vůči Romům. Zpráva analyzuje postavení muslimské komunity v České republice, různé formy diskriminace a projevy rasismu vůči muslimům. Snaží se zhodnotit příčiny a důsledky nepřátelství vůči této skupině.¹³⁴

V roce 2011/2012 dle zprávy činila muslimská populace na území České republiky přibližně 0,1 %¹³⁵. Muslimové žijící na našem území jsou ale velice heterogenní skupinou, proto lze stěží mluvit o jedné muslimské komunitě. Největší počet muslimů žije v Praze a v Brně. *„Muslimská populace není nijak pevněji organizována a její členové se výrazně liší co do etnicity (národnosti), jazyka, kulturního pozadí i míry zbožnosti.“* Aktivně praktikujících muslimů je v České republice pomálu. *„Oficiální status muslimské komunity je uznán v souladu se zákonem*

¹³² About us. ENAR.

¹³³ Shadow reports on Racism in Europe. ENAR.

¹³⁴ JANKŮ, L.; M. KNOB, V. KRAJŇANSKÝ a A. MATUŠINOVÁ. ENAR stínová zpráva, s. 2-4.

¹³⁵ Počítání jsou praktikující i neproaktující muslimové.

č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností.“

Islamofobie vzniká především ve veřejné sféře. Mezi hlavní příčinu strachu z islámu nepatří osobní zkušenosti, ale sledování zkreslených zpráv v některých mediálních prostředcích. Někdy dokonce média pracují s neověřenými prognózami a vyvolávají tím strach z domnělého muslimského extrémismu. *„Hlavními tématy jsou terorismus, násilí v muslimských zemích, nerovné postavení žen, náboženský fundamentalismus a politická nesvoboda. Výsledkem jsou xenofobní nálady ve společnosti.“* Chybí pozitivní zprávy o islámu, islamofobní nálady jsou vyjadřovány též na internetu. Netolerantní postoj vůči muslimům zastává především politická pravice.

Muslimům velmi škodí i stigmatizující nálepka terorismu po útocích z 11. září 2001. Přesto muslimové nejsou nahlíženi jako hrozba státu. *„Ministerstvo vnitra uvedlo, že v České republice není téma „islamizace Evropy“ vnímáno tak znepokojivě jako v západní Evropě.“*

Jako problematické se jeví nošení šátku muslimskými ženami. Žena v *hidžábu* na veřejnosti vzbuzuje podezření a nedůvěru. Dle některých odborníků se však nemusí nutně jednat o výsledek špatné pověsti islámu, spíše to jen ukazuje, že Češi nejsou připraveni na takto otevřený projev religiozity.¹³⁶

ENAR vydalo stínovou zprávu pro Českou republiku za rok 2012/2013 týkající se diskriminačních praktik v zaměstnání. Z této zprávy vyplývá, že vnímání migrantů, mezi které jsou započítáni i muslimové, je z pozice zaměstnavatelů poměrně dobré. To může být do určité míry vysvětleno tím, že většina migrantů v České republice je první generací takovýchto pracovníků. Obvykle bývají popisováni jako pracovití, flexibilní, ochotní akceptovat přesčasy a tvrdší pracovní podmínky. Přesto však někteří zaměstnavatelé na základě negativních zkušeností popisují určité skupiny migrantů jako líné, vytvářející problémy a nespolehlivé. Stereotypy přetrvávají i vůči muslimské komunitě. Někteří zaměstnavatelé údajně trpí obavami, že muslimské ženy nebudou

¹³⁶ JANKŮ, L.; M. KNOB, V. KRAJŇANSKÝ a A. MATUŠINOVÁ. ENAR stínová zpráva, s. 7-11.

adekvátně pracovat kvůli jejich náboženství, stejně tak považují nošení šátku do práce za problematické.¹³⁷

Muslimští zaměstnanci raději přestanou praktikovat své náboženské či kulturní návyky ze strachu, aby nebyli stereotypizováni, nebo dokonce vyloučeni z pracovního kolektivu. Činí tak i v případě, že jim zaměstnavatel vyjde vstříc a umožní jim kupříkladu vzít si pauzu kvůli páteční modlitbě.¹³⁸

V rámci pravidelného výzkumu Naše společnost zjišťovalo Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu AV ČR, jaké postoje mají Češi vůči různým skupinám obyvatel. Toto šetření bylo uskutečněno v roce 2012. Postoje byly měřeny dvěma způsoby, a to měřením míry sociální distance a zjišťováním představy o mínění o ostatních lidech, tedy nakolik jsou lidé v České republice tolerantní¹³⁹ nebo netolerantní vůči těmto skupinám. „*Jistou distancí lze zaznamenat v případě lidí jiné barvy pleti (31 % občanů se vyjádřilo, že by je nechtělo mít za sousedy), lidí s homosexuální orientací (23 %) a cizinců žijících v ČR (23 %).*“ Obyvatelé s nižší životní úrovní jsou například méně tolerantní vůči lidem jiného náboženského vyznání či jiné barvy pleti. „*Pokud měli respondenti známé nebo přátele mezi cizinci dlouhodobě pobývajících v ČR, byli podle očekávání tolerantnější vůči cizincům a lidem jiné barvy pleti, ale také vůči homosexuálům.*“ Otázka, která zjišťovala mínění o tolerantnosti druhých, také přinesla zajímavé odpovědi. Češi vnímají svou společnost jako tolerantní k většině vybraných skupin, například 67 % respondentů si myslí, že jsou Češi tolerantní vůči cizincům. Větší míru netolerance však lze pozorovat v mínění o postoji k lidem jiné barvy pleti, zde už se jen 55 % dotazovaných vyjádřilo kladně.

Vnímání a postoje Čechů jsou v zásadě stabilní, lze tak usuzovat ze srovnání tohoto šetření s šetřeními předešlými.¹⁴⁰

On-line výzkumné internetové středisko SANEP (Středisko analýzy a empirických průzkumů)¹⁴¹ provedlo zřejmě nejnovější analýzu veřejného mínění

¹³⁷ ČIŽINSKÝ, P.; A. DUBOVÁ a J. HURRELE. Shadow Report, s. 20.

¹³⁸ Ibid: s. 27.

¹³⁹ Slovo tolerance pochází z latinského slova *tolerantia*, tj. snášenlivost či trpělivost. Tento pojem označuje ochotu jedince připustit (a snášet) u druhých rozdílné názory, odlišný vzhled, jinou mentalitu atd. Tolerance vyžaduje dávku empatie a úcty k druhému (Zdroj: PETRUSEK, M.; H. MAŘÍKOVÁ a A. VODÁKOVÁ. *Velký sociologický slovník*, s. 1324).

¹⁴⁰ BUCHTÍK, M. Tolerance k vybraným skupinám obyvatel.

týkající se cizinců v České republice. Na otázku, zda se respondenti domnívají, že nebezpečí útoku ze strany extrémistických muslimů hrozí i v České republice, odpovědělo 25,6 % „rozhodně ano“ a 47,3 % zvolilo možnost „spíše ano“. Když byli respondenti tázáni, zda je zneklidňuje, když cizinci žijící v České republice praktikují svoje zvyky, tak téměř 80 % z nich zvolilo odpověď „rozhodně ano“ a „spíše ano“. Z uvedených náboženských zvyků bylo zahalování tváře zvoleno 45,3 % respondentů jako ten náboženský zvyk, který jim nejvíce vadí. Majorita dotazovaných také uvedla, že řešením bezpečnostních rizik v České republice by bylo uzavření českých hranic pro uprchlíky. Naopak 65 % dotazovaných uvedlo, že nemají negativní zkušenost s cizincem žijícím v Česku.¹⁴² K celému průzkumu je nutno dodat, že dle mého názoru používá zavádějících otázek, které snižují důvěryhodnost celého šetření.

Výše uvedená šetření a reporty se zabývají povětšinou českými dospělými, ale byly provedeny i dva komparabilní výzkumy srovnávající postoje k národnostním, náboženským a rasovým skupinám u mládeže ve věku 15–30 let. Srovnání proběhlo na základě odpovědi na otázku: „*Jak jsou Vám sympatické následující národnostní, náboženské, etnické a politické skupiny?*“. Z výsledků vyplývá, že faktorem, který nejvíce ovlivňuje postoje k minoritám, je představa o odlišnosti jejich životního stylu a hodnot. Dalším faktem, který vyplynul z měření, je, že postoje mládeže k minoritám jsou příznivější, než je tomu u dospělé populace. Toto zjištění platí především u subkategorie ve věku 15-18 let.¹⁴³

5.3 Obrácený pohled

Pokud bychom se zajímali o to, jak sami muslimové nahlíží Čechy, byla by pro nás velice přínosná kniha Evy Pavlíkové *Muslimští migranti a český sekulární stát*. Tato kniha se věnuje různým aspektům života muslimů v České republice a velká část této knihy se opírá o fakta zjištěná během hloubkových rozhovorů s muslimskými příchozími.

¹⁴¹ SANEP disponuje dvěma tisíci registrovaných respondentů. Ti jsou rozděleni do skupin dle věku, pohlaví, zájmů atd. „*Profesionální analytické zázemí společnosti SANEP je pak schopné pro klienta během několika hodin dešifrovat názor skupiny respondentů na aktuální problémy a dotazy. SANEP je členem mezinárodní aliance výzkumných agentur AIMRI (Alliance of International Market Research Institutes). Společnost SANEP dodržuje v rámci členství v AIMRI mezinárodní kodex výzkumu trhu a sociálního výzkumu ICC/ESOMAR, který udává standardy chování při prováděném průzkumu.*“ (Zdroj: O projektu. SANEP.CZ).

¹⁴² Teroristické útoky v Evropě. SANEP.CZ.

¹⁴³ HAVLÍK, R. Postoje k cizincům a menšinám ve světle sociologického výzkumu, s. 4.

Muslimové si uvědomují, že jsou v České republice menšinou, a to značně nezvyklou a poměrně malou. Jsou do velké míry tolerantní ke zjištění, že o nich Češi mnoho nevědí. Ti, kteří se od většiny obyvatel České republiky ještě navíc liší fyzickým zjevem, přiznávají, že často nepocítují u Čechů žádné známky pochopení. Osobní zkušenost s určitou formou rasismu mají především Arabové, kteří říkají, že v české společnosti lidé nevnímají rozdíl mezi tím být Arab a tím být muslim.¹⁴⁴ Muslimští migranti se shodují na tom, že Češi jsou po hlubším osobním kontaktu přátelští, hostilitu u nich vnímají spíše při letných kontaktech.¹⁴⁵ Česká společnost je značně sekulární, to muslimové nedokážou pochopit. Na druhou stranu český postoj k náboženství na pomezí tolerance a lhostejnosti pro ně může být v mnohém výhodou. *„Tento obecně tolerantní, respektive ignorující postoj však značně pokulhává díky celoevropské islamofobii, jejíž matkou a živitelkou jsou dle naprosté většiny dotázaných muslimů média.“*¹⁴⁶

Spíše než nepřátelský postoj na Čechích muslimy šokuje jejich neznalost základních reálií spojených s islámem. Češi si dle jejich názoru s islámem pojí terorismus a primitivní životní podmínky, přesto si ale muslimové myslí, že po získání alespoň elementárních informací se jejich postoj mění. Především mladí lidé jsou ochotni vstřebávat nové informace a své stereotypní postoje změnit.¹⁴⁷

Nutno podotknout, že vlivem posledního vývoje ve světě se mohou některé informace uvedené v této kapitole v určitých aspektech lišit.

¹⁴⁴ PAVLÍKOVÁ, E. *Muslimští migranti a český sekulární stát*, s. 28-29.

¹⁴⁵ *Ibid*: s. 37-38.

¹⁴⁶ *Ibid*: s. 41-42.

¹⁴⁷ *Ibid*: s. 44-45.

6 ADOLESCENCE

Ve své práci se zaměřuji na zkoumání postojů českých gymnazistů - studentů 1. až 4. ročníku čtyřletých a kvinty až oktávy víceletých gymnázií. Tito studenti jsou v období adolescence, která je typická určitými rysy vývoje, a to jak fyzického, tak především intelektuálního. Tento vývoj může také ovlivňovat postoje vůči muslimskému světu.

Adolescence je definována jako perioda druhé dekády života. Této periodě života dříve nebyla přikládána žádná velká důležitost, adolescence byla brána jako jakési tranzitní období bez významnějších změn.

Historicky je adolescence brána jako období zmatku, emočních otřesů, krize identity, odcizení a konfliktů s rodiči. Dnes čelí adolescenti vývojovým a biologickým změnám a ještě navíc jsou konfrontováni s vnějšími sociálními změnami.¹⁴⁸ Časově bývá adolescence dělena do dvou až tří etap. Dvouetapové pojetí je tradičním pohledem a dělí adolescenci na pubescenci a adolescenci. Modernější tříetapové pojetí dělí adolescenci na časnou, střední a pozdní. Časná adolescence je typická rozvojem kognitivního vývoje, rozvíjí se abstraktní myšlení, zvyšuje se vědomí kompetence a z toho tedy vyplývá i zvýšení pocitu autonomie.¹⁴⁹

V periodě nazvané adolescence dochází k dospívání fyzickému i psychickému. Dochází k mnoha fyzickým změnám, mezi které patří například endokrinní změny, změny vzrůstu, váhy a fyzické síly. Tyto změny jsou zajisté velmi důležité, ale pro účely této práce se zaměříme na intelektuální vývoj.¹⁵⁰ Biologické, emoční, kognitivní, intelektuální a sociální změny vedou ke stabilizaci osobnosti a ustálení postojů a životních hodnot (vývoj životní ideologie). Roste význam sebepojetí.¹⁵¹

Adolescenti dosáhnou vrcholu intelektuálního vývoje někdy mezi 18. a 19. rokem života. Tento stav je ale podmíněn mnoha faktory, mezi které patří genetika či prostředí, ve kterém vyrůstají, a mnoho jiných.

¹⁴⁸ CICCHETTI, D. a S. L. TOTH. *Adolescence*, s. ix-xii.

¹⁴⁹ NIELSEN SOBOTKOVÁ, V. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*, s. 27.

¹⁵⁰ WOLMAN, B. B. *Adolescence*, s. 5-13.

¹⁵¹ MACEK, P. *Adolescence*, s. 16-17.

Adolescenti chtějí být brzy dospělými, opouští dětské zájmy a snaží se experimentovat s novými situacemi, kdy se chovají jako dospělí. V tradičně orientovaných společnostech napodobují své rodiče. Chlapci například nalézají zálibu v autech.¹⁵² „Vývoj v adolescenci zahrnuje dynamiku, dospívající se během vývoje navzájem ovlivňuje se svými „významnými druhými“.“ Dospívající své mezilidské vztahy formují ve škole, ve volném čase nebo například ve svém okolí. Tyto vztahy jsou ovlivňovány médii, právním systémem, kulturou či například globalizací. Adolescenti se snaží dosáhnout dospělosti skrze vymanění se z područí rodičů a přijetím zodpovědnosti za své vlastní jednání.¹⁵³

Základní vývojový úkol, který se pojí s obdobím dospívání, je formování identity, která poté umožňuje čelit světu autonomně, koherentně a zodpovědně. Formování identity začíná v období dospívání, ale nekončí, je to proces, který nás provází celým životem. Identita má několik aspektů, mezi které patří vědomí unikátnosti, pocit sounáležitosti (vědomí, že někam zapadám, patřím), potřeba objevovat, kontinuita vlastní zkušenosti a zážitek autentičnosti a integrity. V období adolescence nastupuje také nový způsob morálního hodnocení, adolescent je schopen přihlížet k různým okolnostem a různým perspektivám.¹⁵⁴

Pokud si shrneme výše zmíněné informace, tak je období adolescence typické formováním identity, zvyšuje se vědomí kompetence a z toho vyplývá zisk autonomie. Období dospívání také přináší přijetí zodpovědnosti za své činy a jejich důsledky. Dochází k ustálení postojů a životních hodnot.

¹⁵² WOLMAN, B. B. *Adolescence*, s. 17-18.

¹⁵³ NIELSEN SOBOTKOVÁ, V. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*, s. 26-27.

¹⁵⁴ *Ibid*: s. 31-32.

7 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

7.1 Druh výzkumu

Výzkum týkající se znalostí a postoje českých gymnazistů vůči muslimskému světu a jeho kultuře je následující:

Empirický

Klíčovým slovem je zde slovo empirie, což v původním významu znamená zkušenost či zkušenostní poznání. Z tohoto zkušenostního poznání díky paměti vznikají dále využívané poznatky.¹⁵⁵ Tento druh výzkumu dochází k jasně formulovaným výsledkům a zjištěním. Výsledky bývají povětšinou vyjádřeny v kvantitativních datech. V protikladu k tomuto výzkumu teoretický výzkum nepřináší jasné a uchopitelné výsledky.¹⁵⁶

Kvantitativní

„Šetření je navrženo tak, aby přineslo numerická data měřením proměnných.“ Cílem je zkoumat, v jakém vztahu jsou jednotlivé proměnné mezi sebou.¹⁵⁷ V kvantitativním výzkumu je jedna z proměnných vždy příčinou (vysvětluje jev) a druhá je považována za důsledek. V empirickém výzkumu však slova příčina a důsledek nahrazujeme užíváním pojmů nezávisle a závisle proměnná (NP a ZP).¹⁵⁸

Prvky kvantitativního výzkumu jsou cíl, výzkumné otázky, dotazník, vzorek, strategie sběru dat, strategie analýzy dat a zpráva.¹⁵⁹ Kvantitativní výzkum je *„výzkum, který je předem pevně strukturovaný, má typicky jasné a specifické výzkumné otázky, jasný koncepční rámec, strukturované schéma postupu a data.“*¹⁶⁰

Kvantitativní výzkum pracuje s velkým množstvím dat (responsí), provádí se především prostřednictvím dotazníkových šetření, je časově nenáročný, ale zkoumá problémy jen okrajově. Dochází zde k dedukci z výsledků, tzn. z velkého počtu dat se

¹⁵⁵ PETRUSEK, M.; H. MAŘÍKOVÁ a A. VODÁKOVÁ. *Velký sociologický slovník*, s. 260.

¹⁵⁶ PRŮCHA, J. *Andragogický výzkum*, s. 103-104.

¹⁵⁷ PUNCH, K. *Základy kvantitativního šetření*, s. 13.

¹⁵⁸ *Ibid*: s. 17.

¹⁵⁹ *Ibid*: s. 38.

¹⁶⁰ PUNCH, K. *Úspěšný návrh výzkumu*, s. 27.

dospěje k určitému závěru, postupuje se zde od obecných k jednotlivým závěrům. Data bývají statisticky zpracovávána.¹⁶¹

Dotazníkový, individuální, terénní, jednorázový a extenzivní

Použitou metodou je dotazníkové šetření, výzkum je prováděn jedincem a nikoliv v týmu výzkumníků a neodehrává se v laboratoři, nýbrž ve třídách. Výzkum nebude prováděn opakovaně, je tedy jednorázový. Výzkum je realizován na co největším počtu jedinců, takže se jedná o výzkum extenzivní.

Explorativní a deskriptivně-explanační

Explorativní výzkum se zaměřuje na prozkoumání určitého úseku. Explanační výzkum generuje objasnění určité reality.¹⁶² Popis (deskripce) je ve svých cílech limitovanější než explanace (vysvětlení). Lze něco popsat bez vysvětlení, ale nelze něco vysvětlit bez popisu. Rozdíl mezi popisem a explanací lze vysvětlit následovně – popisná studie se ptá otázkou co, zatímco explanace používá otázek proč a jak. Deskripce se ptá na to, co je zde za situaci. Explanace na to, jak vznikla a proč nastal tento případ.¹⁶³ Popisný výzkum zkoumá, jak jsou proměnné rozloženy, popisně-explanační/explanatorní zkoumá vztahy mezi nimi, jak jsou mezi sebou závislé. Čistě explanační výzkum zkoumá, proč jsou proměnné rozloženy tak, jak jsou a jak jsou mezi sebou závislé.¹⁶⁴

7.2 Cíl

Z mnoha důvodů¹⁶⁵ se zvyšuje počet islamofobních nálad v České republice. Téma islamofobie je ale českou literaturou poměrně opomíjené. I v oblasti výzkumné je velmi složité najít studii, která se věnuje problematice muslimů v České republice či vnímání jejich kultury. Teoretická část práce nám nastiňuje, jaké postoje můžeme očekávat.

¹⁶¹ Kvantitativní výzkum. *Survio*.

¹⁶² PRŮCHA, J. *Andragogický výzkum*, s. 104.

¹⁶³ PUNCH, K. *Úspěšný návrh výzkumu*, s. 57.

¹⁶⁴ PUNCH, K. *Základy kvantitativního šetření*, s. 32.

¹⁶⁵ Viz teoretická část výzkumu.

Negativní vnímání muslimů je dnes velmi časté. Svou roli v tomto vnímání hrají média, ale i mnoho jiných faktorů, jako je například neznalost islámu (muslimů) a jeho kultury. Tato neznalost poté plodí iracionální strach, který se projevuje islamofobním postojem se všemi jeho aspekty, ať už se jedná o diskriminaci, nedostatek úcty k muslimům, anebo dokonce fyzické útoky a vandalismus.

Cílem tohoto výzkumu je v první řadě zjistit, jaký postoj vůči muslimskému světu a jeho kultuře zastávají čeští gymnazisté a jaká je úroveň jejich znalostí týkajících se islámu. Pokusíme se také vysvětlit, jak je tento postoj ovlivňován pohlavím dotazovaného a jak ročník studia ovlivňuje úroveň znalosti islámu. V podkapitole zabývající se výzkumnými otázkami a hypotézami se dozvíme další specifitější východiska.

7.3 Výzkumné otázky

Poté, co máme stanovenou výzkumnou oblast, která bývá obvykle vymezena jen několika slovy, bychom si měli stanovit výzkumné téma, které je specifitější. Směrem k vyšší úrovni specifčnosti si po určení tématu zvolíme i obecné výzkumné otázky, které bývají obsáhlejší a abstraktnější, než jsou výzkumné otázky specifické. Specifické výzkumné otázky jsou detailnější a lze je přímo zodpovědět, protože vedou k datům, která jsou pro odpověď potřebná. Specifické výzkumné otázky vyžadují deduktivní proces.¹⁶⁶ Tento druh konkrétních otázek vede k vytvoření hypotéz¹⁶⁷, které jsou při analýze dat verifikovány nebo falzifikovány. „Hypotézy jsou vždy v oznamovací větě a uvádějí do vztahu proměnné s proměnnými.“¹⁶⁸

¹⁶⁶ PUNCH, K. *Úspěšný návrh výzkumu*, s. 40.

¹⁶⁷ „Hypotéza je formální výrok o neznámých charakteristikách souboru nebo o parametrech modelu statistického rozložení a statistických vztazích.“ (Zdroj: PETRUSEK, M.; H. MAŘÍKOVÁ a A. VODÁKOVÁ. *Velký sociologický slovník*, s. 396).

¹⁶⁸ OLECKÁ, I. a K. IVANOVÁ. *Metodologie vědecko-výzkumné činnosti*, s. 20.

Tab. 1: Schéma výzkumu

Obecnější úroveň

Oblast výzkumu:	Znalosti a postoj Čechů vůči muslimskému světu a jeho kultuře.
Téma:	Znalosti a postoj Čechů – gymnazistů vůči muslimskému světu a jeho kultuře.
Obecné výzkumné otázky:	Jaký je postoj českých gymnazistů vůči muslimskému světu a jeho kultuře? Jakou úroveň znalosti islámu lze u gymnazistů očekávat?
Specifické výzkumné otázky:	Jak gender ovlivňuje postoje gymnazistů? Jaký je vztah mezi ročníkem studia a úrovní znalostí islámu?
Hypotézy:	H1: Dívky zastávají pozitivnější postoj vůči islámu, respektive muslimům. ¹⁶⁹ H2: Čím vyšší je ročník studia, tím vyšší je úroveň znalostí islámu.

Specifičtější úroveň

Hypotézy naznačují možné vztahy mezi hlavními sledovanými proměnnými, mezi které patří postoj, znalost, pohlaví a ročník studia.

7.4 Dotazník

Forma dotazníku je samozřejmě určena výzkumnými otázkami, které představují souhrn těch proměnných, které potřebujeme změřit.¹⁷⁰ Naším nástrojem pro sběr dat je dotazník, standardizovaný měřicí instrument.¹⁷¹ Při konstruování dotazníku jsem stála před otázkou, zda použiji existující měřicí nástroj nebo vyvinu nástroj vlastní. Je také možné tyto postupy kombinovat. V každém případě lze pracovat s údaji, které již existují. Může být provedena sekundární analýza dříve získaných a analyzovaných dat.¹⁷² Tato práce obsahuje v teoretickém úvodu kapitoly, které nám nastiňují, jaká data již byla získána a analyzována. V dotazníku jsou tato data reflektována a sloužila i jako

¹⁶⁹ Viz s. 33. Dle již provedených výzkumných šetření muži vykazují vyšší míru předsudků.

¹⁷⁰ PUNCH, K. *Základy kvantitativního šetření*, s. 46.

¹⁷¹ Viz Příloha II. Dotazník.

¹⁷² PUNCH, K. *Úspěšný návrh výzkumu*, s. 81.

určité východisko a podpora pro konstrukci mého měřicího nástroje. Konkrétní případy jsou uvedeny níže.

Další konstrukční problém je užití otevřených a uzavřených otázek. Pokud uijeme uzavřené otázky, měli bychom počítat s tím, že data budou mírně zkreslena, protože respondent se bude přirozeně soustředit jen na možnosti, které mu byly dané, a to většinou i v případě, že bude přidána možnost „jiné“, kde bude mít respondent šanci vyjádřit svůj konkrétní názor (tj. polootevřená otázka). Uzavřené otázky ale mají své výhody v případě, že se ptáme na určitým způsobem choulostivé téma, což zkoumání postojů vůči islámu a muslimům v dnešní době zajisté je. Výzkumník by si měl být jist, že pro existenci každé otázky v dotazníku má důvod, v neposlední řadě by dotazník neměl být zdlouhavý.¹⁷³

V našem případě by délka vyplnění dotazníku neměla přesahovat 15 minut. Je konstruován tak, aby jeho vyplnění respondentovi zabralo cca 10 minut. Tato délka byla ověřena pilotním vyplněním dotazníku několika gymnazisty. Dotazník se jim jevil jako srozumitelný a jednoznačný.

Měřicí nástroj je rozčleněn na několik částí. První část by nám měla posloužit k určitému vhledu do postojů gymnazistů. Postoje jsou složeny ze tří složek, a to afektivní, konativní a kognitivní, proto se náš měřicí nástroj snaží svými otázkami zacílit na všechny tři komponenty postoje. Část měřicí postoje by nám také měla odhalit, zda gymnazisté trpí předsudky vůči muslimům a zda si muslimy určitým způsobem stereotypizují. K tomuto měření uijeme měření stereotypu pomocí techniky s otevřeným formátem, kdy má respondent sám vymýšlet slova, která jsou pro danou kategorii (muslimy) typická.¹⁷⁴ Respondent si má vybavit a sepsat nejvíce 4 slova, která má s danou kategorií spojená. Poté se provede obsahová analýza odpovědí a identifikují se nejčastěji užívané odpovědi, tzv. identifikace atributů odpovědi.¹⁷⁵

Dále jsem se při konstrukci inspirovala *European Values Study*, která měří formu sociální exkluze pomocí indikátoru, který má podobu otázky: „*Koho byste nechtěli mít za souseda?*“ Dotazovaný má vybírat z 9 možností.¹⁷⁶ Tyto možnosti byly

¹⁷³ BERNARD, H. R. *Research methods in anthropology*, s. 268-272.

¹⁷⁴ HNILICA, K. *Stereotypy, předsudky, diskriminace*, s. 23.

¹⁷⁵ *Ibid*: s. 45-46.

¹⁷⁶ Viz teoretická část, podkapitola Současné vnímání muslimů na našem území, s. 47.

po dohodě s vedoucím mé diplomové práce pozměněny. Možnosti „lidé s kriminální minulostí“, „psychicky nemocní“ a „handicapovaní“ byly vzhledem k účelu práce nahrazeny smysluplnějšími možnostmi, a to možnostmi „Vietnamci“, „Ukrajinci“ a „Rusové“. Další úprava byla provedena tím, že je respondentovi kladeno za úkol vybrat tři skupiny obyvatel, které by nechtěl za sousedy, ne pouze jednu skupinu.

Další inspirací při sestrojování měřicího nástroje bylo užití Bogardusovy škály sociální distance. Základní škálu tvoří 7 položek¹⁷⁷, v nichž respondent označí vždy jen tu položku, která vyjadřuje jeho nejmenší přijatelnou společenskou vzdálenost vůči příslušníkovi dané skupiny.¹⁷⁸ Ze sedmi položek škály jsem vzhledem ke zkoumanému vzorku vybrala jen 4 položky, které jsem přepsala do formy výroku. Tyto 4 výroky¹⁷⁹ jsem doplnila sérií dalších 11 výroků. Výroky se zaměřují na hlavní rysy islamofobie. Při vytváření výroků mi byly inspirací též výzkumy prováděné *Pew Research Center*. Respondentovi se klade za úkol vyjádřit míru souhlasu s jednotlivými výroky. Míra souhlasu/nesouhlasu bude následovně obodována dle pravidla: 5 (pozitivní postoj) – 1 (negativní postoj).¹⁸⁰ Výroky „*Vadí mi, že jsou mezi občany ČR muslimové.*“ a „*Muslimy bych vyloučil/a z ČR.*“ jsou významově takřka totožné, lze na nich tedy určit stálost odpovědi respondenta, reliabilitu.

Druhá část dotazníku zjišťuje úroveň znalostí týkajících se islámu. Tato část se skládá z 16 otázek týkajících se islámu a jeho realit. Pět z nich je koncipováno jako otevřené, zbylé otázky jsou uzavřené. U každého respondenta bude určen počet správných odpovědí. Počet správných odpovědí je možné dále analyzovat a dělit do subkategorií – například vypočítat průměrný počet správných odpovědí pro jednotlivé ročníky.

¹⁷⁷ „1) Muslima bych přijal do blízkého příbuzenstva skrze manželství; 2) Muslima bych přijal do svého klubu jako blízkého přítele; 3) Muslima bych přijal za souseda v ulici; 4) Muslima bych přijal do svého zaměstnání za spolupracovníka; 5) Muslima bych přijal jako občana své země; 6) Muslima bych přijal jen jako návštěvníka své země; 7) Muslima bych vyloučil ze své země.“ Viz s. 23.

¹⁷⁸ RYŠAVÝ, D. Sociální distance vůči Romům. Případ vysokoškolských studentů, s. 61.

¹⁷⁹ Jedná se o: „*Muslima bych přijal do blízkého příbuzenstva (do rodiny).*“, „*Vadí mi, že jsou mezi občany ČR muslimové.*“, „*Muslimy bych vyloučil/a z ČR.*“ a výrok „*Muslimy jsem ochoten/ochotna přijmout jen jako návštěvníky ČR.*“.

¹⁸⁰ U výroku „*Vadilo by mi, kdyby s námi do třídy chodil/a muslim/ka.*“ bude odpověď „rozhodně NE“ obodována 5 body, zatímco odpověď „rozhodně ANO“ pouze jedním (negativní postoj). Naopak výrok „*Mešity mají v ČR své místo.*“ bude obodován opačným způsobem – odpověď „rozhodně ANO“ má přiděleno skóre 5 (pozitivní postoj).

Poslední část, která dosud nebyla popsána, je nejmenší částí. Skládá se pouze ze dvou uzavřených otázek zjišťujících pohlaví a ročník studia respondentů. Tyto dvě otázky se nalézají na začátku dotazníku.¹⁸¹

7.5 Vzorek

Vzorek je menší podmnožinou vybranou z větší skupiny, populace. Ve výzkumu sice chceme získat data o populaci, ale můžeme se zabývat pouze vzorkem.¹⁸² Náš vzorek pochází z populace českých gymnazistů. Již v úvodu této práce byly nastíněny důvody pro toto rozhodnutí. Studium na gymnáziu dle mého názoru poskytne adolescentům určitý stupeň všeobecného rozhledu, který je důležitý pro formování postojů a získávání znalostí vztahujících se k tématu mé diplomové práce.

Pro náš výzkum byl zvolen vzorek nepravděpodobnostní – účelový. Na rozdíl od pravděpodobnostního výběru vzorku v něm nemá každá jednotka populace stejnou pravděpodobnost, že bude vybrána. Bohužel závěry účelového výzkumu nelze tudíž příliš zobecňovat, neumožňují širokou generalizaci.¹⁸³ Účelový vzorek dává výzkumníkovi možnost určit, co má být pozorováno a jak. Přes fakt, že nedává výzkumníkovi šanci opravdu široce generalizovat, ale přináší závěry, které jsou užitečné a velmi ocenitelné.¹⁸⁴ U kvantitativního výzkumu by se měl výzkumník řídit pravidlem, že pokud to je možné, měla by se maximalizovat variabilita nezávisle proměnných. Čím větší je množství proměnných, které budeme zkoumat, tím větší by měl být i vzorek.¹⁸⁵

Existuje celá řada teorií výpočtu velikosti vzorku. Obecně však platí, že u populací nad sto tisíc by měl být vzorek přibližně 400 dotazovaných. Velikost vzorku však není přímo úměrná velikosti populace.¹⁸⁶ Z údajů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy vyplývá, že počet studentů gymnázií v roce 2013 činil 131 tisíc¹⁸⁷ studentů.

¹⁸¹ Viz příloha II. Dotazník.

¹⁸² PUNCH, K. *Základy kvantitativního šetření*, s. 52.

¹⁸³ OLECKÁ, I. a K. IVANOVÁ. *Metodologie vědecko-výzkumné činnosti*, s.14.

¹⁸⁴ DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost*, s. 112.

¹⁸⁵ PUNCH, K. *Základy kvantitativního šetření*, s. 52-54.

¹⁸⁶ KNOBLOCH, F. Příspěvek z metod a technik sociologického výzkumu.

¹⁸⁷ Započítán i nižší stupeň víceletých gymnázií.

Pracovala jsem s předpokladem, že dle dostupných dat se velikost zkoumané populace během několika let příliš nezměnila.¹⁸⁸

Výzkum byl na základě výše uvedených informací proveden na vzorku, jehož velikost činí 321 respondentů. Z celkového počtu dotazovaných je 158 žen (49,22 %) a 163 mužů (50,78 %). Cílovou skupinou jsou adolescenti (přibližně 15-19 let), studenti gymnázií, konkrétně 1.-4. ročníku čtyřletých gymnázií či kvinty až oktávy gymnázií víceletých. Vzorek pochází z gymnázií v Českých Budějovicích, Praze a Plzni. V Českých Budějovicích jsem se narodila a na jednom z gymnázií studovala, tudíž pro mě nebylo problematické navázat kontakt se zástupci této školy. V Plzni v současné době studuji vysokou školu, takže byla také jasnou volbou při hledání lokality, ze které bude vzorek pocházet. Výběr pražského gymnázia je náhodný. Celkem se zapojilo 5 gymnázií.

Byla vynaložena snaha co nejvíce maximalizovat variabilitu vzorku tím, že byla zvolena gymnázia, která mají sportovní i klasické třídy. Dále gymnázia, která se zaměřují na výuku jazyků, či naopak mají speciální matematické třídy. K rozmanitosti vzorku napomohl též výběr menších i větších gymnázií ve smyslu počtu studentů a zapojení státních i soukromých gymnázií.

7.6 Sběr dat

Prvním a stěžejním pravidlem při sběru dat je snaha o co největší návratnost dotazníků. Je nutné si uvědomit, že nejde pouze o samotnou distribuci dotazníku. První kontakt s gymnázií proběhl přibližně 4 měsíce před realizací výzkumného šetření. Dotazníky byly doručeny na gymnázia, která byla ochotna pomoci se sběrem dat pro diplomovou práci. Distribuce dotazníků byla ponechána v režii pedagogů, aby se co nejméně narušovala výuka. Pedagogové byli obeznámeni s instrukcemi týkajícími se vyplnění dotazníku. Sběr dat se realizoval na konci února a po celý březen 2015.

Každý dotazník je opatřen popisem výzkumu. V popisu je uvedeno, kdo výzkum provádí a za jakým účelem. Respondent je v popisu ujištěn, že je výzkum anonymní.

¹⁸⁸ Základní údaje o školách v regionálním školství za období 1989/90 až 2012/13. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy.*

Počet rozdaných dotazníků byl 445 dotazníků. Návratnost činila 76,63 %¹⁸⁹ (tj. 341 dotazníků). Doba od doručení dotazníků na gymnázia až k jejich návratu k výzkumníkovi činila 14-20 dní.

7.7 Analýza dat

Je důležité si ihned rozdělit proces analýzy na několik důležitých kroků. Nejprve se provede shrnutí a redukce dat. Rozhoduje se, co se scházejícími, nejasnými či dvojsmyslnými odpověďmi. Po vyřazení dotazníků, které nebyly vhodně vyplněné, činil počet dotazníků vhodných k analyzování 321 dotazníků (72,13 % z celkového počtu rozdaných dotazníků).

Chybějící odpovědi v části zabývající se měřením postojů jsou zajisté větším problémem, než jsou chybějící odpovědi v části měření znalostí. V prvním úkolu měl respondent napsat nejvíce 4 slova, která jej okamžitě napadnou, když se řekne „muslim“. Respondenti si v mnoha případech však nedokázali vystačit pouze se slovy, ale byla uváděna celá sousloví, někdy dokonce věty. Aby nemusel být dotazník s touto nepřesností vyřazen, rozhodla jsem se i pro analýzu sousloví. Pokud respondent vybral pouze jednu skupinu v úkolu, kde měl vybrat 3 skupiny obyvatel, které by nechtěl za sousedy, byla mu jeho odpověď uznána, protože pro naše účely je důležité, zda je/není touto skupinou skupina „muslimové“. V některých případech respondenti napsali dvakrát/třikrát stejnou odpověď, v takových případech se postupovalo tak, jako by napsali pouze jednu skupinu. Nejprve bylo zamýšleno analyzovat i pořadí jednotlivých odpovědí a z tohoto pořadí zjistit, kolik respondentů umístilo skupinu „muslimové“ na první místo před ostatní skupiny. Bohužel po rozboru prvních sto dotazníků se ukázalo, že studenti skupiny vypisovali povětšinou v takovém pořadí, v jakém byly uvedeny v zadání, anebo pouze zaškrtovali/kroužkovali jimi zvolené možnosti.¹⁹⁰

Pokud respondent nezaškrtl pohlaví či ročník studia, tak s dotazníkem již nelze dále pracovat, jelikož tyto odpovědi jsou stěžejní pro potvrzení/vyvrácení hypotéz. Dotazník musel být vyřazen i v případě, že respondent nezaškrtl míru

¹⁸⁹ Z gymnázia v Ústí nad Labem se nevrátil žádný dotazník z celkově 70 zaslaných dotazníků. Tento fakt výrazně snížil návratnost.

¹⁹⁰ Někteří respondenti poté nad takto zakroužkované odpovědi dopsali číslici, která měla značit pořadí, jiní ale takto neučinili, a tak se v zápisu těchto odpovědí do excelové tabulky postupovalo tak, že byly odpovědi zapsány v pořadí, v jakém se vyskytují v zadání.

souhlasu/nesouhlasu s výroky. Drtivá většina respondentů přistupovala k vyplnění dotazníků velmi zodpovědně a se zájmem. Vyskytovalo se ale několik dotazníků, které nebylo možno analyzovat, protože respondenti záměrně nevyplňovali dotazník správným způsobem.

Dále je v této fázi výzkumu nutné popsat rozložení proměnných ve vzorku, abychom následně mohli zanalyzovat vztahy mezi nimi. Zkoumáme dvojrozměrné vztahy mezi proměnnými.

Výběr správné techniky analýzy dat závisí na tom, jaké proměnné zkoumáme (kategoriální x spojitě). U spojitých proměnných se zpravidla užívá Pearsonův korelační koeficient. U kombinace proměnných (spojitá a kategoriální binárního typu) se užívá bodově biseriální korelace nebo t-testu. Ale pokud je jedna proměnná spojitá a druhá kategoriální – více-kategoriální, používá se analýza rozptylu pro nalezení rozdílu mezi skupinami. Kontingenčních tabulek se naopak užívá, pokud jsou obě proměnné kategoriální.¹⁹¹ Pro pochopení celého procesu analýzy je důležitá část příloh této práce s názvem Slovník vybraných sociologických a statistických pojmů.

Pro výpočet statistických a matematických jevů jsem použila Microsoft Office Excel 2007.¹⁹²

Tab. 2: Respondenti dle pohlaví

N = 321	Ženy	Muži
	158	163
	49,22 %	50,78 %

Tab. 3: Respondenti dle ročníku studia

N = 321	1. ročník	2. ročník	3. ročník	4. ročník
	67	61	111	82
	20,87 %	19 %	34,58 %	25,55 %

¹⁹¹ PUNCH, K. *Základy kvantitativního šetření*, s. 82-84.

¹⁹² Výsledky byly přepsány do tabulek a následně vyhodnocovány pomocí funkcí. Nejužívanější funkcí byla fce COUNTIF, PRŮMĚR a MODE. Dále také MIN a MAX.

7.7.1 Analýza postojů

První strana dotazníku obsahuje data, která se vztahují k postojům respondentů vůči muslimům. První úkolem bylo vypsát maximálně 4 slova, která respondenty okamžitě napadnou, když se řekne „muslim“. Slova uvedená respondenty v tomto úkolu byla přepsána do programu Microsoft Office Word 2007, ve kterém je možné najít, zvýraznit nebo nahradit část obsaženého textu. Dále jsem zadávala jednotlivá slova/sousloví a pomocí funkcí „Najít“ a „Zvýraznit položky“ jsem určila jejich četnost mezi ostatními slovy. Pro zpřehlednění byla slova podobného významu řazena do logických kategorií, například slova/sousloví *burka*, *hidžáb*, hábit, turban, černé šaty a zahalená žena byla zařazena do kategorie s pracovním názvem „zahalování“. Další kategorii tvořila kupříkladu slova s kořenem „teror“, do takové kategorie byla následně zařazena slova terorista, terorismus, teroristický útok a jejich plurály. Po zanalyzování všech vypsaných slov/sousloví¹⁹³, byla vybrána ta, která mají nejvyšší četnost. Výsledky tohoto úkolu jsou následující:

1. Zahalování¹⁹⁴
2. Slova s kořenem „teror“¹⁹⁵
3. Korán
4. Geografické názvy¹⁹⁶
5. Islám¹⁹⁷
6. Náboženství a víra
7. Dále pak slova: Mešita, Alláh, Arab, válka (započítáno i slovo *džihád*)¹⁹⁸

¹⁹³ Konečný počet slov/sousloví k analýze činil 1068 slov.

¹⁹⁴ Do kategorie „zahalování“ patří slova/sousloví: *burka*, *hidžáb*, šátek, turban, černé oblečení, zahalené tělo, zahalená žena, hábit, čapka, viditelné pouze oči, závoj, kukla, zakrytí žen. Zastoupení této kategorie v celkovém počtu výrazů činí 11 %.

¹⁹⁵ Do této kategorie slov s kořenem „teror“ patří: terorista, teroristický útok, terorismus a jejich množná čísla.

¹⁹⁶ Do této kategorie patří slova: Turecko, Saudská Arábie, Blízký východ, Jeruzalém, Indie, Ázerbajdžán, Medína, Německo, Irák, Spojené Arabské Emiráty, Malá Asie, Afghánistán, Afrika, Černá Hora, Dubaj, arabské země, Izrael. Do této kategorie nebyla zařazena slova Mekka a Paříž (Francie, *Charlie Hebdo*).

¹⁹⁷ Pokud by byla slova islám, náboženství a víra analyzována jako součást jedné kategorie, obsadila by taková kategorie 2. příčku.

¹⁹⁸ Se slovem „muslim“ byla asociována i slova jako například: Mohamed, násilí, nesnášenlivost, bomba, kebab, atentát, vražda, násilí, diskriminace žen, mnohoženství, dětské sňatky, *al-Kaida*, Usama bin Ladin, boj, Mekka, radikalismus, extrémismus, vepřové, *ramadán*, zbraň, tmavá plet', popravy, tradice, smrt, špína a Arafat. Četnost těchto slov však nebyla v ohledu na ostatní slova natolik signifikantní.

Druhý úkol, ve kterém měl respondent vybrat 3 skupiny, které by nechtěl za sousedy, byl analyzován následovně – nejprve se určila četnost výskytu skupiny „muslimové“ alespoň v jedné ze tří možností, poté se určila četnost odpovědí „muslimové“ na prvním místě.¹⁹⁹ Výsledek nám říká, že 142 (44,24 %) respondentů zvolilo muslimy jako jednu ze tří skupin, které by nechtělo za sousedy.²⁰⁰ Odpověď „muslimové“ umístilo na první místo 11 respondentů (ze 142, tj. 7,75 %). Mezi těmi, kteří by nechtěli muslima za souseda, bylo 73 žen (46,2 % z celkového počtu žen) a 69 mužů (42,33 %). Nejvyšší četnosti se dočkala skupina „Romové“, tuto skupinu za sousedy nechtělo 294 respondentů (91,59 %) a na první místo výčtu nechtěných sousedů byla tato skupina umístěna ve 220 případech (z 294, tj. 74,83 %). Skupina „muslimové“ získala po skupině „Romové“ 2. příčku v neoblíbenosti. Naopak skupina „lidé jiné barvy pleti“ byla ve výčtu neoblíbených sousedů zastoupena nejméně (2,8 %).

Třetím úkolem, který měli respondenti řešit, bylo určení míry souhlasu se sérií 15 výroků. Jak již bylo popsáno výše, jejich míra souhlasu byla následně obodována dle pravidla: 5 (pozitivní postoj) – 1 (negativní postoj). Poté byly body přidělené za jednotlivé výroky sečteny, tímto krokem jsme získali celkové skóre každého respondenta. Nejvyšší četnost byla zaznamenána u skóre 50, tohoto skóre dosáhlo 19 dotazovaných (5,92 %). Skóre vyššího než 45 bodů dosáhlo 135 respondentů (42,06 %), z toho vyplývá, že většina (186 z 321, tj. 57,94 %) respondentů zastává spíše negativní postoje vůči muslimům.

Tab. 4: Výroková škála

N = 321	Počet položek	Průměr škály	Průměr škály celkově	Minimální možné skóre (negativní)	Minimální dosažené skóre (negativní)	Maximální možné skóre (pozitivní)	Maximální dosažené skóre (negativní)	Střední skóre (neutrální)
Ženy	15	43,44	43,23	15	22	75	69	45
Muži		43,04			15		70	

¹⁹⁹ V úvodu do této kapitoly byla nastíněna úskalí této analýzy – fakt, že zřejmě z důvodu nepřesného zadání nelze data z tohoto úseku považovat za příliš reprezentativní.

²⁰⁰ Jejich skóre dosažené ve výrokové škále bylo ve 122 případech (85,92 %) menší než 45 (střední skóre). Průměrné skóre výrokové škály pro tuto skupinu bylo 36,7.

Hypotéza H1: Dívky zastávají pozitivnější postoj vůči islámu, respektive muslimům.

Z výsledků, které můžeme vyčíst z tabulky, lze usuzovat, že se postoje žen a mužů takřka neliší. Tento úsudek podporují též data z druhého úkolu, ve kterém respondenti určovali nechtěného souseda. Rozdíl mezi procentuálním zastoupením žen, které nechtěly muslimy za sousedy, a mužů, kteří si nepřáli mít muslimy za sousedy, zde byl nepatrný.

Aby však mohla být hypotéza H1 verifikována či falzifikována, musí být provedeno několik statistických výpočtů. První proměnná je pohlaví a druhá proměnná je postoj, který může nabývat libovolných hodnot v určitém intervalu. Jedná se tedy o případ, kdy je první proměnná kategoriální (pohlaví) a druhá spojitá (body postojové škály), proto je ze statistického hlediska nutno užít analýzy rozptylu ANOVA.²⁰¹

Anova: jeden faktor

Faktor				
	<i>Výběr</i>	<i>Počet</i>	<i>Součet</i>	<i>Průměr</i>
Ženy		158	6863	43,437
Muži		163	7015	43,037

ANOVA						
<i>Zdroj variability</i>	<i>SS</i>	<i>Rozdíl</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Hodnota P</i>	<i>F krit</i>
Mezi výběry	12,830	1,000	12,830	0,103	0,749	3,871
Všechny výběry	39810,646	319,000	124,798			
Celkem	39823,477	320,000				

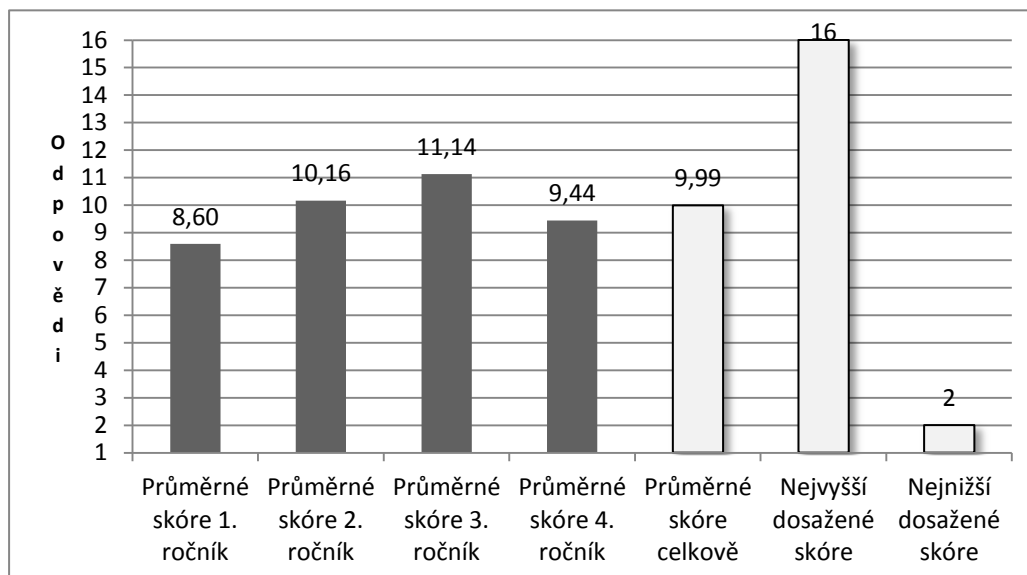
Jak z výsledků analýzy rozptylu vyplývá, tak $p = 0,749$, což znamená, že $p > 0,05$ (α), proto lze říci, že mezi kategoriemi „ženy“ a „muži“ není statisticky významný rozdíl. Hypotéza H1 se tedy nepotvrdila.

²⁰¹ Analýza rozptylu je určena především pro kategoriální – více-kategoriální proměnné, ale „jestliže má působící faktor jenom dvě kategorie (úrovně), úloha je totožná s testováním rovnosti průměrů ve dvou nezávislých výběrech pomocí nepárového t-testu.“ (Zdroj: Jednofaktorová analýza rozptylu (analýza rozptylu jednoduchého třídění, one-way ANOVA). *Statistika a výpočetní technika*). Před užitím jednofaktorové analýzy rozptylu je nutné otestovat shodnost rozptylů pomocí F-testu.

7.7.2 Analýza úrovně znalostí

Každý gymnazista mohl v části dotazníku zjišťující znalost islámu získat maximálně 16 bodů (16 správných odpovědí). Po vyhodnocení této části jsme zjistili, že průměrný počet bodů byl 9,99 (9,99 správných odpovědí). Z celkových 16 otázek bylo 13 otázek vždy alespoň pluralitně²⁰² zodpovězeno správně. Při analýze dat byl zjištěn statisticky významný rozdíl znalostí mezi ženami a muži. Zatímco průměrný počet správně zodpovězených otázek u mužů činí 10,49, tak u žen činí pouze 9,47. Nejvyšší dosažený počet bodů byl 16 (plný počet), stalo se tak u 3 respondentů (muži). Nejnižší počet byl 2 a dosaženo jej bylo ve dvou případech – jednou v kategorii žen a jednou v kategorii mužů.

Graf 1: Průměrný počet správných odpovědí

Hypotéza H2: Čím vyšší je ročník studia, tím vyšší je úroveň znalostí islámu.

Hypotéza H2 předpokládá kladnou korelaci mezi ročníkem studia a znalostí. Pro potvrzení či vyvrácení hypotézy H2 je zapotřebí určit průměrný počet dosažených bodů pro jednotlivé ročníky (1.-4.). Z výsledků vyplývá, že počet průměrných bodů 1., 2. a 3. ročníku opravdu stoupá s výší ročníku. Průměrné skóre 4. ročníku však vyšlo jen 9,44 správných odpovědí. Přesto můžeme usuzovat, že je hypotéza H2 pravdivá. Protože analyzujeme dvě spojité proměnné, které nabývají libovolných hodnot z určitého intervalu, je nutno užít k analýze vztahu Pearsonova korelačního koeficientu.²⁰³ Tento

²⁰² Největší díl množiny odpovědí.

²⁰³ V Microsoft Excel lze provést pomocí funkce PEARSON.

koeficient nám po vložení množiny nezávislých hodnot (1-4) a množiny závislých hodnot (průměrný počet dosažených bodů v každém ročníku) vyšel $r = 0,42$, takže můžeme říci, že se zde jedná o mírný stupeň kladné korelace.

7.8 Vyhodnocení a interpretace

V této podkapitole se pokusíme interpretovat již podkryté výsledky výzkumu s ohledem na informace podané v teoretické části. Při vyhodnocování a interpretaci se budeme držet schématu dotazníku.

7.8.1 Postoje

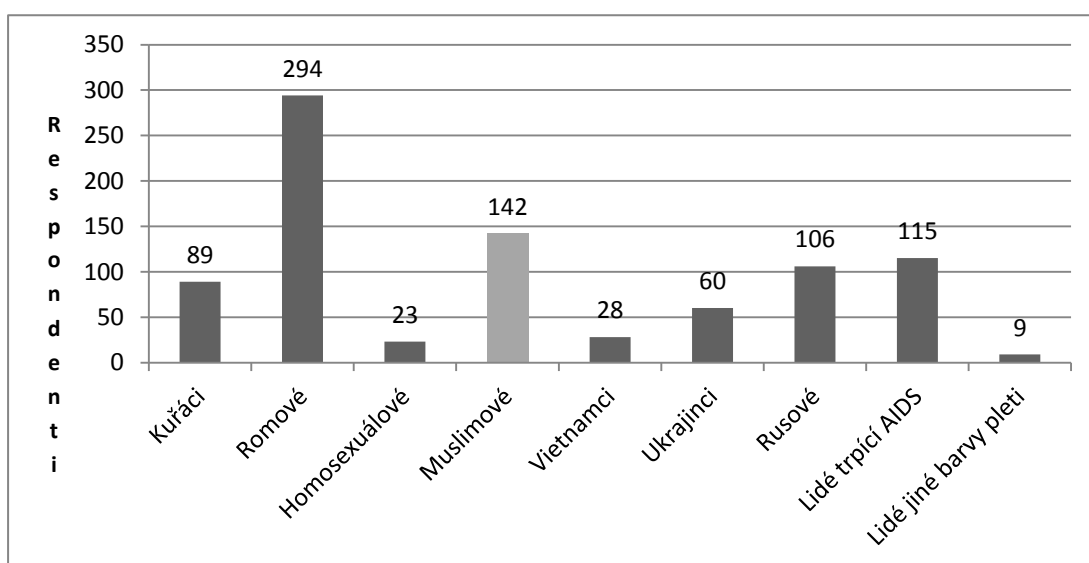
Nejprve zhodnotíme výsledky úkolu, jehož záměrem bylo zjistit, jakou roli hraje stereotypizace ve vnímání muslimů českými gymnazisty. Respondenti si se slovem „muslim“ ponejvíce asociují různé druhy především ženského zahalování a slova jako terorismus, teroristé či teroristický útok. Dotazovaní gymnazisté všeobecně přisuzují všem muslimům určité rysy a vlastnosti. Jedná se o sdílený stereotyp, který povětšinou nepodléhá kritickému myšlení jedince. Projevila se u nich určitá názorová strnulost a předsudečné chování, které přebírají z prostředí naší kultury.

Dotazovaní jedinci tedy vidí v zahalování charakteristický znak islámu. Domnívám se, že v utváření tohoto stereotypního postoje hrají velkou roli média. Česká veřejnost trpí nedostatkem relevantních informací a předpokládá, že zahalování muslimských žen je určitým druhem útlaku a upírání lidských práv a svobod. Dále je to projev religiozity, na kterou není česká společnost zvyklá a připravená. Někteří si mohou zahalování spojovat též s národní bezpečností a celoevropskou debatou na téma „zákaz zahalování muslimek“. V České republice je i mnoho velmi aktivních hnutí, která se snaží v občanech vyvolat dojem, že zahalování muslimek je jen dalším krokem k islamizaci Evropy. Několik výzkumů již prokázalo, že si veřejnost pojí muslimy s mnohem větším počtem teroristických činů, než je tomu ve skutečnosti. Stejně tak je zažitý názor, že většina muslimů sympatizuje s *al-Kaidou*. Při snaze interpretovat výsledky tohoto úkolu je nutné brát zřetel na nedávno spáchané teroristické útoky

v redakci časopisu *Charlie Hebdo* a v tuniském muzeu. Tyto útoky byly spáchány právě v době realizace dotazníkového šetření.²⁰⁴

Jak jsme se již dozvěděli, *Pew Research Center* též zjistilo, že postoje vůči muslimům jsou zasaženy notnou dávkou stereotypizace. Nemuslimové si o muslimech myslí, že jsou násilní fanatici s nedostatkem tolerance. Naše výsledky jsou obdobné.

Graf 2: Skupiny obyvatel, které by respondenti nechtěli mít za souseda

Z grafického znázornění výsledných dat úkolu, ve kterém respondenti určovali skupiny obyvatel, které by nechtěli za sousedy, lze vysledovat, že většina gymnazistů by za sousedy nechtěla Romy. Je to dáno zřejmě tím, že počet muslimů na našem území není natolik signifikantní a problémy, které by mohlo přinášet soužití s muslimy, jsou zastíněny problémy, které by zřejmě přinášela koexistence s Romy.

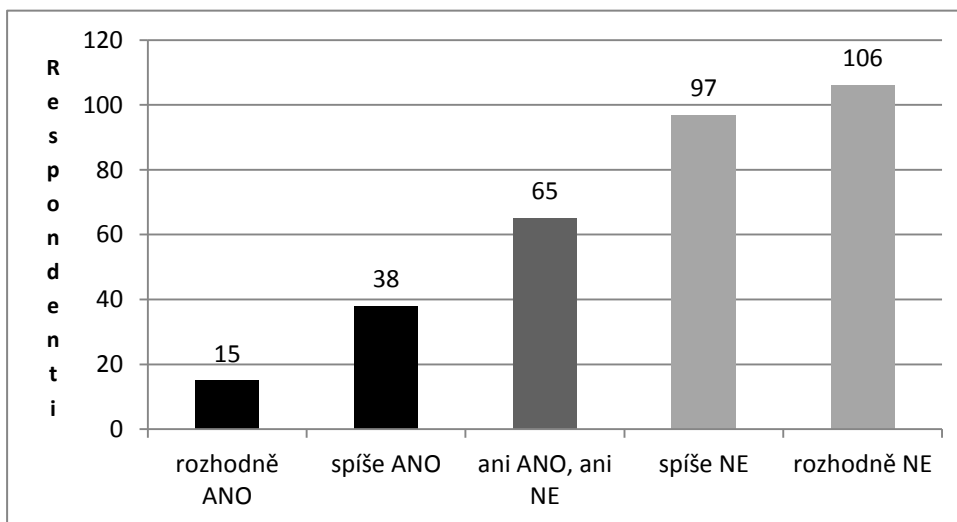
Téměř 92 % dotazovaných vybralo jako jednu z možností pro nechtěného souseda Romy. Skupina „muslimové“ obsadila pomyslnou 2. příčku, za souseda by je nechtělo 142 dotazovaných, což je 44,24 %. Dalším nejméně oblíbeným sousedem by byli lidé trpící AIDS. Za souseda by je nechtělo téměř 36 % respondentů. Naopak homosexuály a lidi jiné barvy pleti nemají gymnazisté tendence vylučovat na okraj společnosti či je jinak společensky diskriminovat. Tyto výsledky se poměrně liší od výsledků výzkumů provedených *European Values Study* a *Pew Research Center*. Naopak jsou podobné závěrům výzkumu agentury STEM. Tato agentura zjistila, že

²⁰⁴ Při analýze dat jsem odhalila fakt, že počet slov vypsaných respondenty vztahujících se k teroristickému útoku z 11. září 2001 a útoku na *Charlie Hebdo* je takřka totožný.

nemáme velké výhrady vůči homosexuálům. Zásadní problém ale vyvstává v postojích vůči muslimům a zejména vůči Romům.

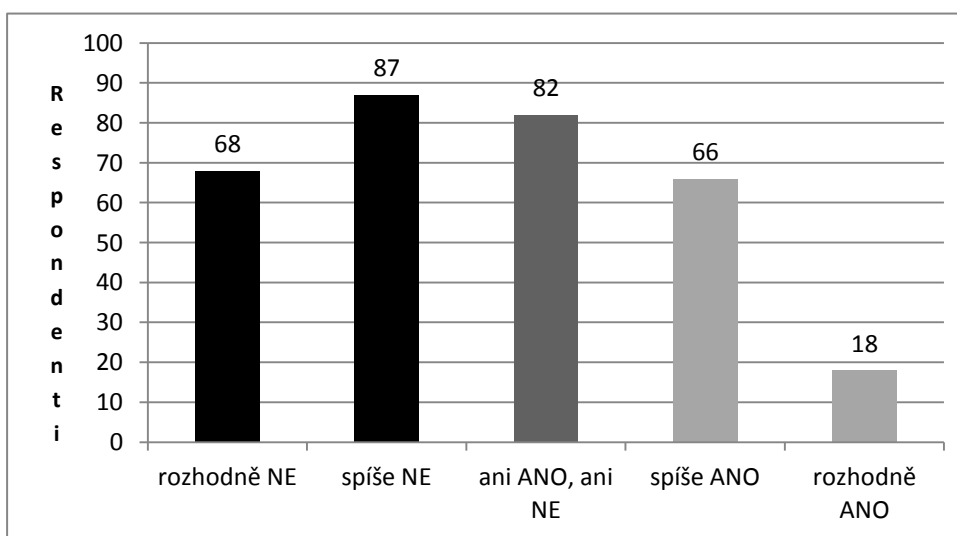
Další úkol, vyjádření souhlasu s jednotlivými výroky, se zaměřoval na charakteristické rysy islamofobie. Výroky cílily na všechny tři složky postoje. Výsledky tohoto úkolu jsou následovné:²⁰⁵

Graf 3: „Vadilo by mi, kdyby s námi do třídy chodil/a muslim/ka.“

Výrok „Vadilo by mi, kdyby s námi do třídy chodil/a muslim/ka.“ byl výrokem, se kterým absolutní většina respondentů nesouhlasila. Odpověď „spíše NE“ a „rozhodně NE“ zvolilo 63,24 % respondentů. Muslima/muslimku by tedy do třídního kolektivu přijaly téměř dvě třetiny respondentů. Nepřijalo by ji 16,51 % dotazovaných.

Graf 4: „Mešity mají v ČR své místo.“*²⁰⁶

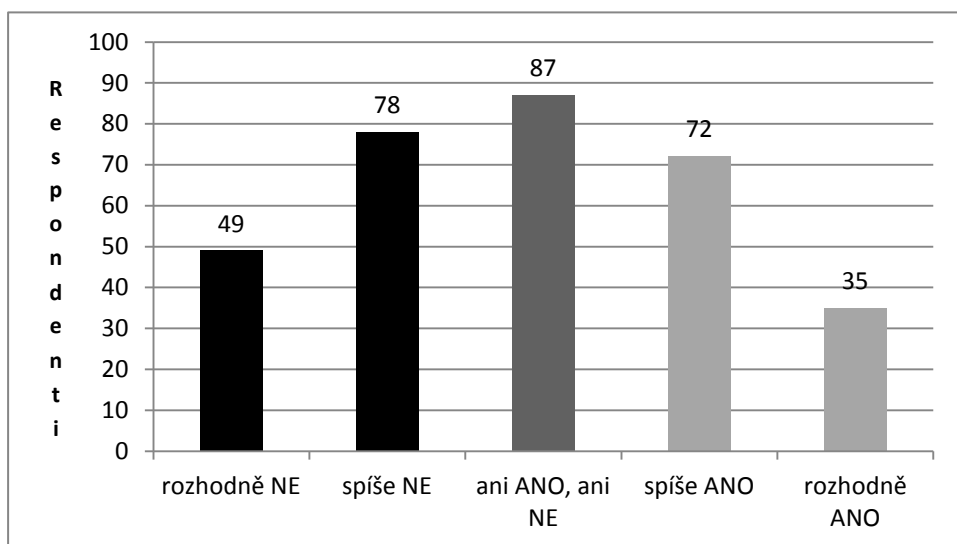

²⁰⁵ Světle šedivé sloupce odpovědi značí pozitivní postoj, černé negativní.

²⁰⁶ Výrok označený * je bodován v opačném pořadí. Možnosti odpovědi jsou v grafu napsány též opačně.

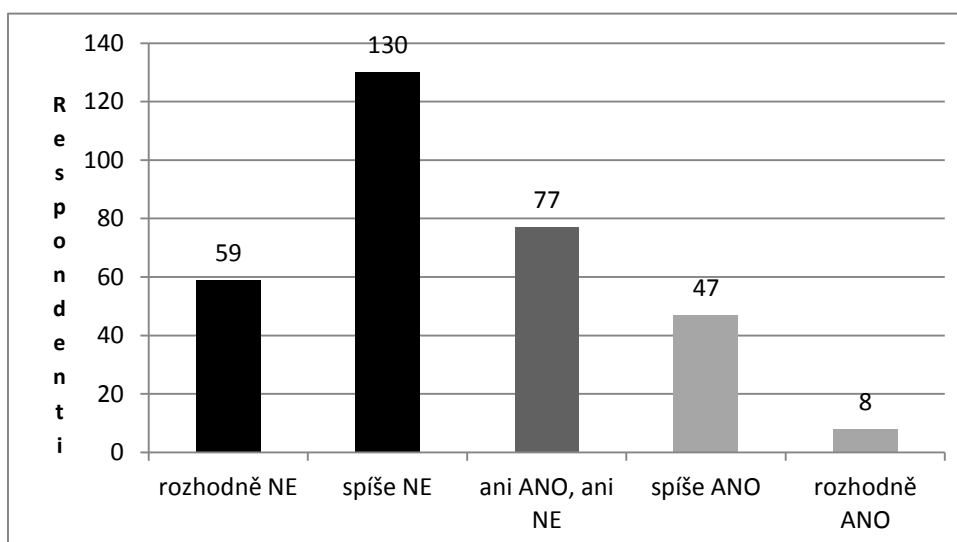
Existenci mešit v České republice vnímá pluralita respondentů (48,29 %) jako neopodstatněnou. Čtvrtina respondentů (25,55 %) zastává indiferentní názor. Zbylá čtvrtina respondentů (84, tj. 26,17 %) si myslí, že mají mešity v České republice své místo.

Graf 5: „Muslima bych přijal/a do blízkého příbuzenstva (do rodiny).“*

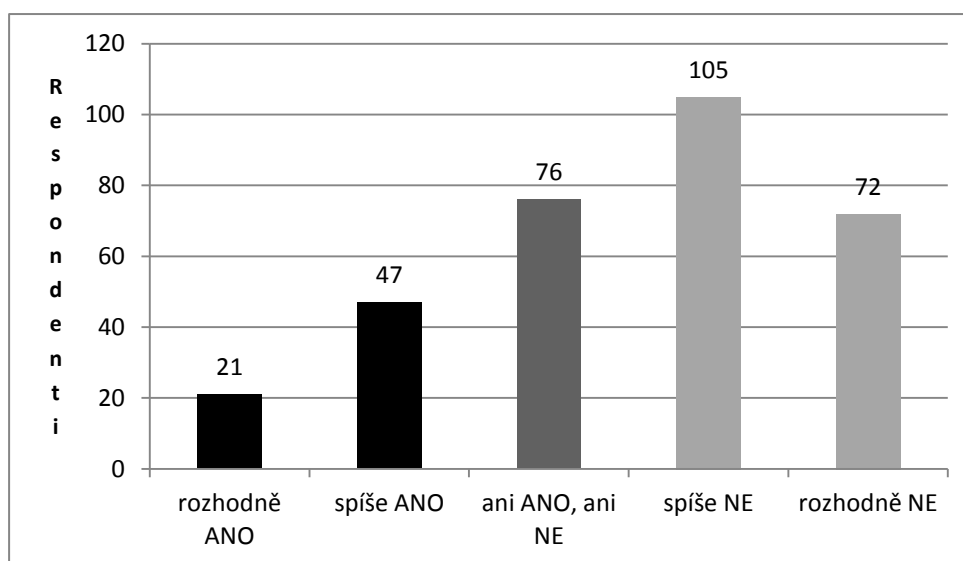
Tento výrok má svůj původ v Bogardusově škále sociální distance. Označuje nejnižší možnou míru sociální distance. Přesně třetina respondentů (33,33 %) zvolila jako odpověď možnost „spíše ANO“ a „rozhodně ANO“. Na opačném pólu kontinua stojí odpovědi „spíše NE“ a „rozhodně NE“, tyto odpovědi byly zvoleny 127 dotazovanými (39,56 %). Neutrální postoj zvolilo 27,1 % respondentů. Respondenti by tedy muslima do rodiny spíše nepřijali.

Graf 6: „Muslimové v ČR (potažmo v Evropě) se chtějí přizpůsobit místnímu způsobu života.“*

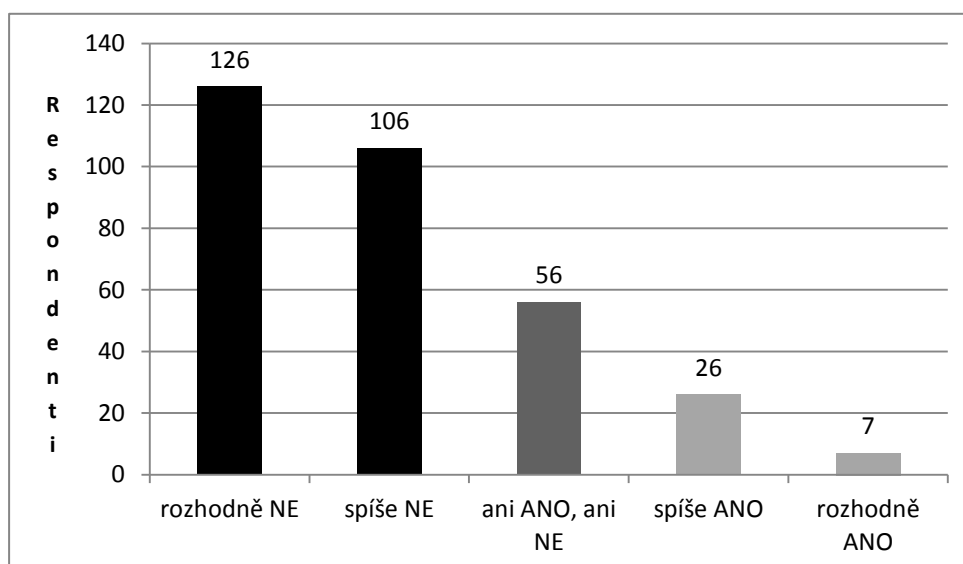
Pouze 17,13 % respondentů si myslí, že se chtějí muslimové žijící v České republice (potažmo v Evropě) přizpůsobit místnímu způsobu života. Indiferentní vztah k výroku má 23,99 % dotazovaných. Náзор, že se chtějí odlišovat od lokální společnosti a nechťejí přijmout lokální zvyky a styl života zastává většinových 58,88 % respondentů. Tyto výsledky se shodují s výsledky uvedenými ve zprávě *Muslim-Western Tensions Persist*.

Graf 7: „Vadí mi, že jsou mezi občany ČR muslimové.“

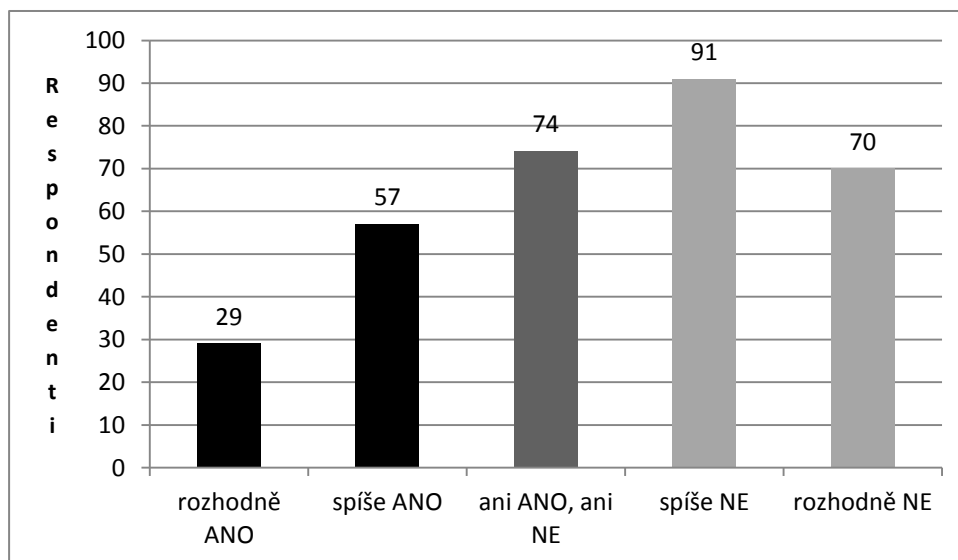
Tento výrok má také původ v Bogardusově škále sociální distance. Většina dotazovaných (177, tj. 55,14 %) se shodla na tom, že jim nevadí, že jsou mezi občany naší republiky muslimové. Téměř čtvrtina respondentů (23,68 %) má neutrální vztah k tomuto výroku. Přibližně stejný počet dotazovaných (21,18 %) s výrokem souhlasil.

Graf 8: „Muslimové respektují ženy.“*

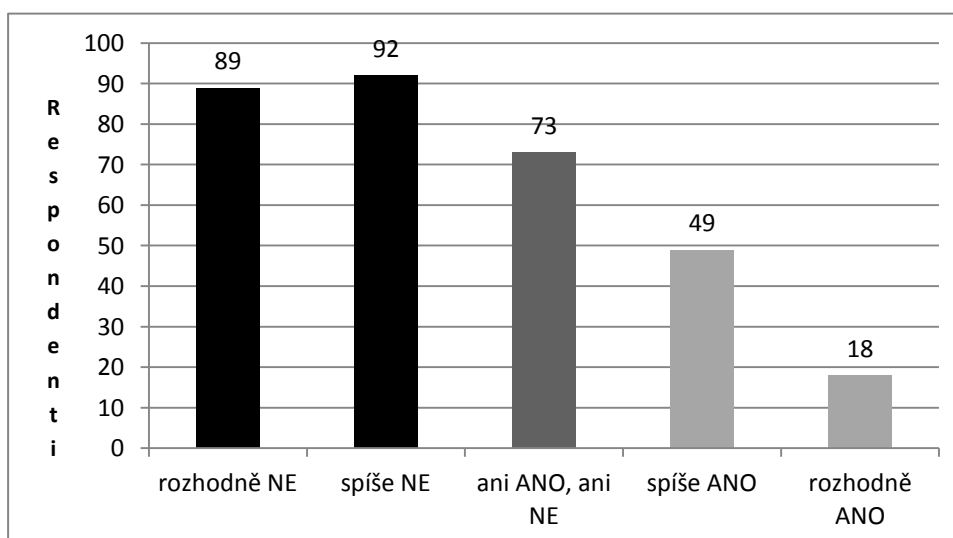
Analýza odpovědí tohoto výroku přinesla potvrzení výsledků z výzkumů *Pew Research Center*. Majorita respondentů (72,27 %) zvolila odpovědi „rozhodně NE“ a „spíše NE“. Jen 10,28 % dotazovaných si myslí, že muslimové chovají respekt k ženám.

Graf 9: „**Muslimy bych vyloučila z ČR.**“

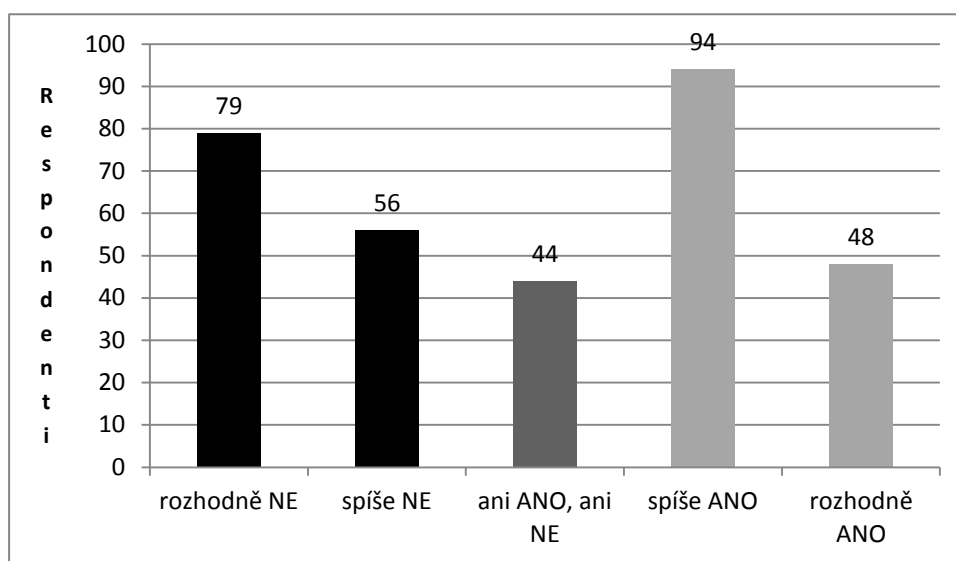
Výrok o vyloučení muslimů z České republiky reprezentuje poslední stupeň Bogardusovy škály, tedy nejvyšší míru sociální distance. Zřejmě proto zvolila polovina respondentů odpovědi „spíše NE“ a „rozhodně NE“. Téměř 27 % respondentů souhlasilo s výrokiem a muslimy by chtělo vyloučit z České republiky. Na tomto výroku lze testovat stálost odpovědi respondentů, a to díky jeho významové podobnosti s výrokiem „*Vadí mi, že jsou mezi občany ČR muslimové.*“. Grafické znázornění obou výroků ukazuje, že respondenti odpovídali na tyto výroky konzistentním způsobem.

Graf 10: „**Muslimské státy a jejich vlády vynakládají v boji proti terorismu stejné úsilí jako západní státy (USA, Evropa).**“*

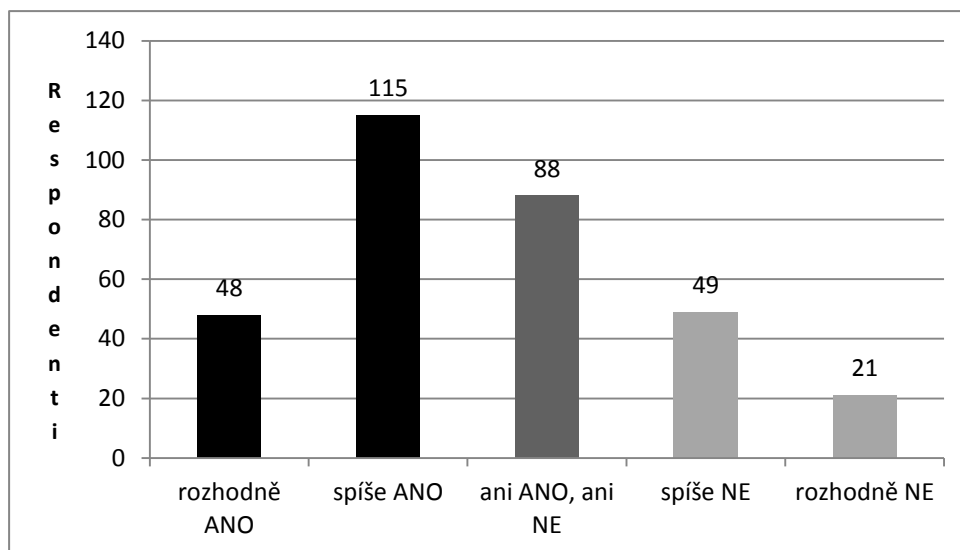
Výsledná data vyplývající z odpovědí na tento výrok jen dokazují míru stereotypizace, kterou jsme popsali při vyhodnocování prvního úkolu. Většina dotazovaných (56,39 %) si myslí, že muslimské státy nevynakládají v boji proti terorismu stejné úsilí jako kupříkladu evropské státy. Naopak 20,87 % dotazovaných si myslí opak. Přibližně stejný počet respondentů (22,74 %) zaujal k výroku neutrální postoj.

Graf 11: „**Zákon zakazující nošení muslimského šátku ve státních institucích, školách atd. je diskriminující.**“*

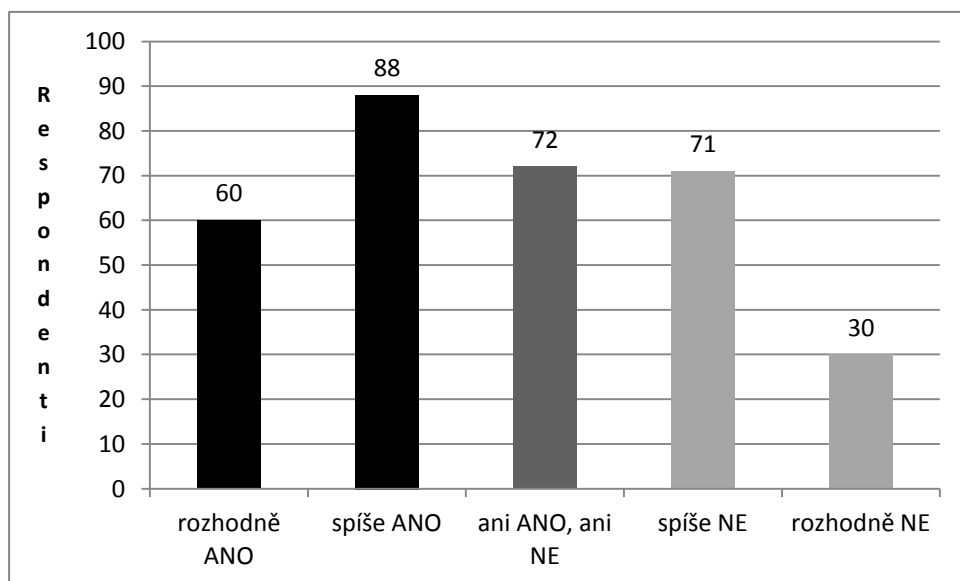

Nejvíce respondentů (29,28 %) zvolilo odpověď „spíše ANO“. Dalších 14,95 % respondentů si vybralo odpověď „rozhodně ANO“. Naopak 135 (42,06 %) respondentů s výrokem nesouhlasí a myslí si, že zákon zakazující nošení šátků muslimy nikterak nediskriminuje. Neutrální vztah k výroku zastává necelých 14 % respondentů. Pokud bychom vynechali indiferentní odpovědi, pak by 51,26 % respondentů souhlasilo s výrokem a 48,74 % by nesouhlasilo.

I přes poměrně vysokou míru stereotypizace, která úzce souvisí s úmyslem diskriminovat, naši respondenti v tomto konkrétním případě většinově netíhnou k zaujímání diskriminačních postojů. Příčinu této situace je zřejmě možné hledat v liberálních hodnotách, které mohou mít gymnazisté neodmyslitelně vžitě.

Graf 12: „Islám je brzdou pokroku v muslimských zemích.“

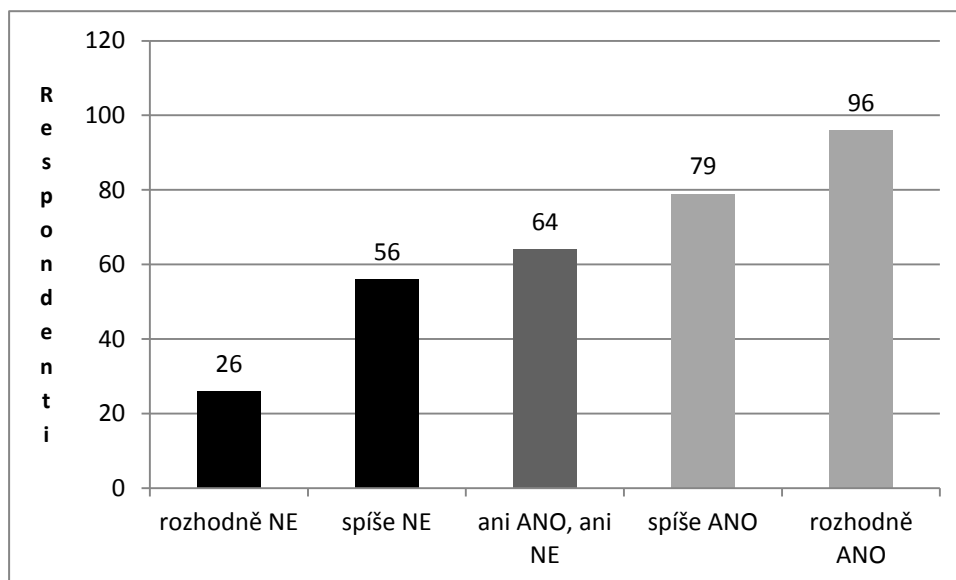
Majorita respondentů (163, tj. 50,78 %) si myslí, že je islám brzdou pokroku v muslimských zemích. Dalších 70 dotazovaných (21,81 %) nevnímá islám jako překážku pokroku. Indiferentní vztah k výroku zaujalo 27,41 % dotazovaných gymnazistů. Většina gymnazistů dle těchto výsledků zastává „uzavřený“ pohled na islám, vnímá jej jako monolit neodpovídající nové realitě, novým skutečností. Tento názor je jednou z charakteristik islamofobie.

Graf 13: „Zneklidňuje mne, když muslimové žijící v ČR praktikují své zvyky.“

Pluralita dotazovaných gymnazistů (148, tj. 46,11 %) má strach nebo určité obavy z muslimských zvyků. Muslimských zvyků se naopak neobává 101 respondentů (31,46 %). Zbylí respondenti (72, tj. 22,43 %) zastávají neutrální názor. Zajímavé by

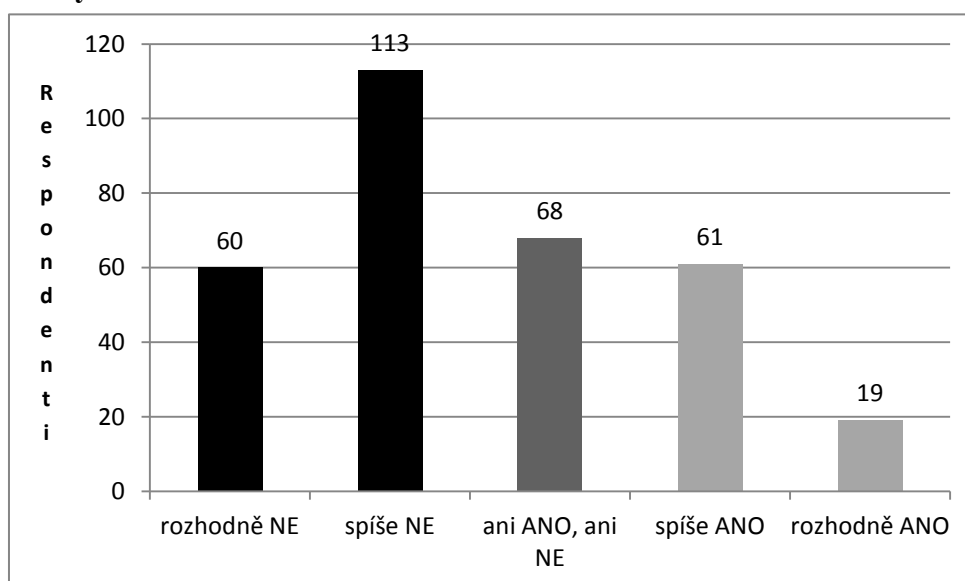
bylo zjištění, který zvyk by respondentům vadil nejvíce. V již provedených výzkumech bylo tímto zvykem zahalování.

Graf 14: „Muslimy v ČR vnímám jako rovnocenné občany se všemi jejich právy a svobodami.“*

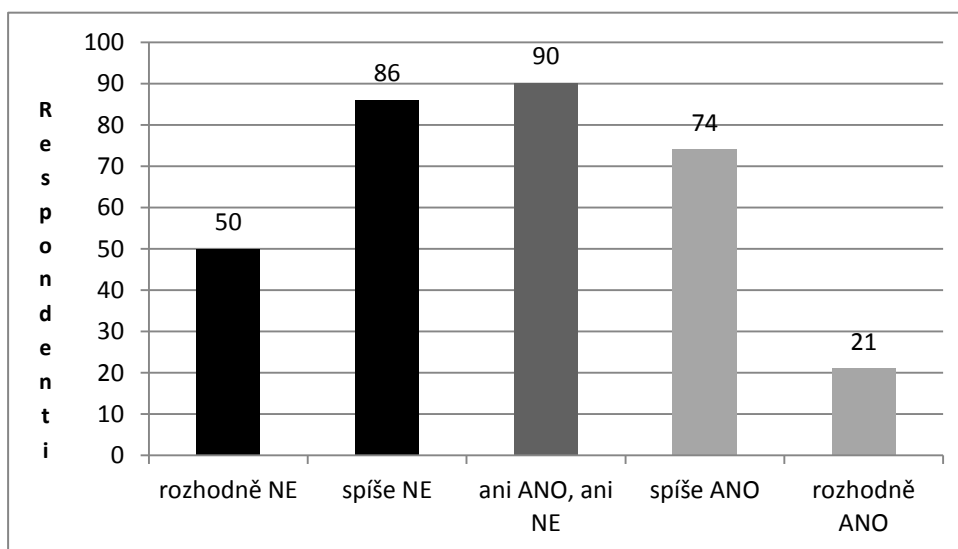
Z výsledků vyplývá, že většina respondentů (54,52 %) zvolila odpověď „spíše ANO“ a „rozhodně ANO“. Opačný názor zastává čtvrtina respondentů (25,55 %). Přibližně pětina dotazovaných (19,94 %) nemá vyhraněný názor. Tento výrok testoval, zda respondenti tíhnou k „uzavřenému“ vnímání islámu, konkrétně k vnímání islámu a muslimů jako podřadných vůči Západu. Většina respondentů ale nemá takové tendence.

Graf 15: „Demokracie (takového typu jako např. v ČR) může fungovat i v muslimských zemích.“*

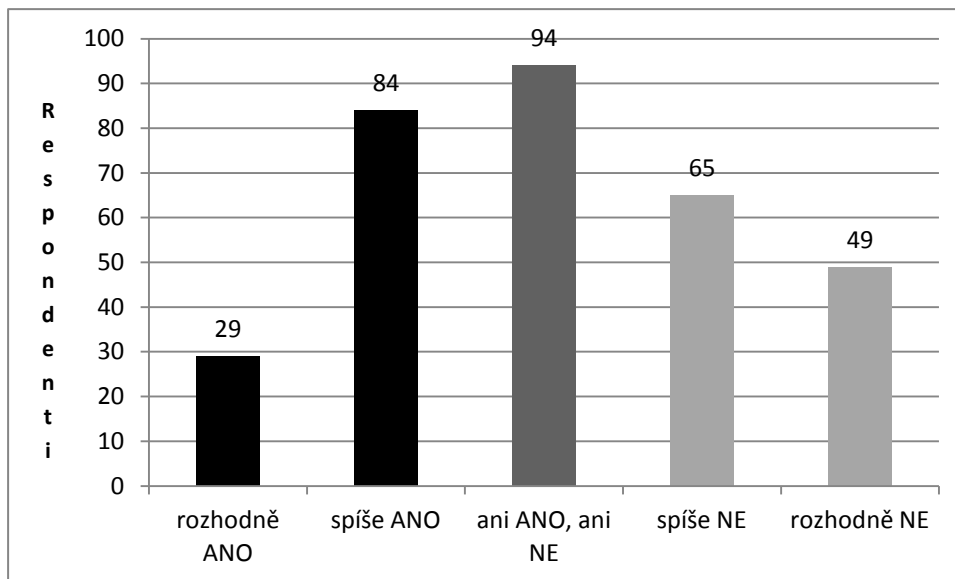
Většina respondentů (53,89 %) zastává názor, že demokracie nemůže fungovat v muslimských zemích. Opačný názor zastává čtvrtina dotazovaných (24,92 %), přibližně pětina (21,18 %) zvolila odpověď „ani ANO, ani NE“. Tyto výsledky lze prohlásit za podobné výsledkům výzkumu veřejného mínění provedeného *Pew Research Center*. To zjistilo, že většina španělské a německé veřejnosti též pochybuje o fungování demokracie v muslimských zemích.

Graf 16: „Západní společnosti nedostatečně respektují jiná náboženství (jako je např. islám) a jejich stoupence (muslimy).“*

Nejvíce respondentů (90, tj. 28,04 %) nebylo schopno definovat svůj názor na tento výrok, a tak zvolilo indiferentní odpověď „ani ANO, ani NE“. Další nejvíce četnou odpovědí byla odpověď „spíše NE“, tu zvolilo 86 respondentů (26,79 %). Odpověď „rozhodně NE“ byla zvolena 50 dotazovanými (15,58 %). Odpovědi „spíše NE“ a „rozhodně NE“ dohromady získaly 42,37 %. Naopak odpovědi „spíše ANO“ a „rozhodně ANO“ zvolilo 95 dotazovaných, což činí 29,6 %. Pokud bychom při analýze odpovědí nebrali v potaz indiferentní odpovědi, pak by nesouhlasilo s výrokem 58,87 % respondentů a na opačném konci škály (odpovědi „spíše ANO“ a „rozhodně ANO“) by stálo zbylých 41,13 %. Lze tedy usuzovat, že čeští gymnazisté zastávají názor, že jsou muslimové (a islám) západními společnostmi spíše respektováni. Tyto výsledky se podobají výsledkům výzkumů organizace *Gallup*. Náš vzorek se ve svých názorech nejvíce podobá respondentům z Německa a Francie, kde 56 % respondentů zastává názor, že jsou muslimové na Západě respektováni.

Graf 17: „Muslimy jsem ochoten/ochotna přijmout jen jako návštěvníky ČR.“

Tento výrok je vyjádřením 6. položky Bogardusovy škály sociální distance, tj. druhé nejvyšší míry společenské vzdálenosti. Výsledky nám ukazují, že největší četnosti se dočkala neutrální odpověď, která byla zvolena 94 respondenty (29,28 %). Negativní a pozitivní odpovědi se dočkaly téměř stejného počtu respondentů (113 a 114), proto nelze zaujmout jasné stanovisko k hodnocení tohoto výroku.

Z výsledků, které jsme zjistili určením průměrného celkového skóre (získaného sečtením bodů za jednotlivé výroky) vyplývá, že čeští gymnazisté zastávají spíše negativní postoj vůči muslimům. Nejmenší možné celkové skóre na škále bylo 15, nejvyšší poté 75. Střed škály tvoří skóre 45. Průměrné celkové skóre gymnazistů je 43,23 bodu, což značí spíše negativní názory blízcí se islamofobii. Kategorie žen a mužů se ve svých postojích téměř neliší.

Nad celkovým průměrem škály, tj. v pozitivních postojích, se pohybovalo 42,06 % respondentů. Nejvyšší dosažené skóre ve výrokové škále bylo 70 bodů a bylo jej dosaženo pouze v jednom případě. Nejnižší dosažené skóre pak bylo 15 bodů a dosáhl jej také jeden respondent. Pokud bychom se zajímali o nejvyšší a nejnižší dosažená skóre v rámci kategorií „ženy“ a „muži“, pak ženy dosáhly nejvyššího skóre, které činí 69 bodů. Muži dosáhli nejvyššího skóre, které se zastavilo na hodnotě 70 bodů. Nejnižší skóre pro kategorii „ženy“ bylo 22 bodů, u kategorie mužů činilo pouhých 15 bodů.

Během analýzy dotazníků pocházejících z jednoho z českobudějovických gymnázií bylo zjištěno, že mezi studenty 3. ročníku je jeden student muslim. Většina studentů 3. ročníku se následně jevila jako více tolerantní vůči muslimům, zastávající pozitivní postoj. Z celkového počtu 26 studentů 3. ročníku pouze 3 respondenti nechtěli muslimy za sousedy.²⁰⁷ Jejich skóre ve výrokové škále nezřídka přesahovalo 50 bodů, což je v porovnání s ostatními studenty z jiných gymnázií poměrně vysoký výsledek.²⁰⁸ I slova, která je napadala, když se řekne „muslim“, patřila většinově do kategorie neutrálních.²⁰⁹ Je tedy nutné brát do úvahy fakt, že osobní znalost muslima by mohla mít pozitivní vliv na vnímání muslimů a postoje k nim.²¹⁰ Podobný trend lze sledovat i u znalostní části. Průměrné skóre těchto studentů je zde 13,31 správných odpovědí.

Negativní postoj byl většinově naplněn ve výrocih:²¹¹

- „*Mešity mají v ČR své místo.*“ – 64,85 %
- „*Muslima bych přijal do blízkého příbuzenstva (do rodiny).*“ – 54,27 %
- „*Muslimové v ČR (potažmo v Evropě) se chtějí přizpůsobit místnímu způsobu života.*“ – 77,46 %
- „*Muslimové respektují ženy.*“ – 87,55 %
- „*Muslimské státy a jejich vlády vynakládají v boji proti terorismu stejné úsilí jako západní státy (USA, Evropa).*“ – 72,98 %
- „*Islám je brzdou pokroku v muslimských zemích.*“ – 69,96 %
- „*Zneklidňuje mne, když muslimové žijící v ČR praktikují své zvyky.*“ – 59,44 %
- „*Demokracie (takového typu jako např. v ČR) může fungovat i v muslimských zemích.*“ – 68,38 %

²⁰⁷ Z těchto 26 studentů je 9 žen a 17 mužů. Mezi 3 respondenty, kteří nechtěli muslimy za sousedy, byla jedna žena a dva muži.

²⁰⁸ Průměrné skóre dosahovalo hodnoty 51,78. Celkem 15 studentů se pohybovalo nad hranicí 50 bodů, z toho 5 studentů mělo skóre vyšší než 60 bodů. Pouze jedno skóre bylo nižší než 30 bodů, a to skóre studenta, který uvedl, že by nechtěl muslimy za sousedy. Celkem 20 studentů se pohybovalo nad průměrem škály (45 bodů).

²⁰⁹ Byla to slova jako spolužák, kamarád, jméno muslimského studenta (nezveřejněno), turban, Německo, kebab, věřící, ropa, Alláh, islám, mešita, Korán, či *burka*. Samozřejmě se vyskytovala i slova s negativní konotací jako např. *džihád*, terorista, nebezpečí a atentát, ale ne v takové míře, jako tomu bylo u jiných skupin gymnazistů.

²¹⁰ S touto možností nebylo při konstrukci měřicího nástroje ani ve výzkumných otázkách počítáno z důvodu, že ve většině již provedených sociologických měřeních osobní znalost muslima nehrála významnou roli. Viz s. 33. Nutno podotknout, že roli v tomto vnímání hraje též konkrétní povaha jedince.

²¹¹ Výsledné procentuální vyčíslení po odebrání indiferentních odpovědí.

- „*Západní společnosti nedostatečně respektují jiná náboženství (jako je například islám) a jejich stoupence (muslimy).*“ – 58,87 %

Pozitivní postoj byl většinově naplněn ve výrocích:²¹²

- „*Vadilo by mi, kdyby s námi do třídy chodil/a muslim/ka.*“ – 79,3 %
- „*Vadí mi, že jsou mezi občany ČR muslimové.*“ – 72,24 %
- „*Muslimy bych vyloučil/a z ČR.*“ – 65,18 %
- „*Zákon zakazující nošení muslimského šátku ve státních institucích, školách atd. je diskriminující.*“ – 51,26 %
- „*Muslimy žijící v ČR vnímám jako rovnocenné občany se všemi jejich právy a svobodami.*“ – 68,09 %²¹³

7.8.2 Znalosti

Na otázku týkající se vzniku islámu dokázala správně odpovědět relativní většina respondentů (48,91 %). Tato otázka zůstala nezodpovězená v 5,3 % případů. Poměrně velké množství respondentů (122 respondentů, tj. 38 %) si ale myslí, že byl islám založen v 6. století. Možnost „v 8. století“ zvolilo 7,79 % dotazovaných gymnazistů.

Téměř devět z deseti respondentů (85,67 %) správně zodpovědělo otázku zjišťující jméno proroka, na jehož učení je islám založen. Tato otázka byla otevřená, a tak se zde vyskytovaly též odpovědi „Alláh“²¹⁴, „Mojžíš“ a „Ahmad“. Bez odpovědi ji ponechalo 10,59 % respondentů.

Naprosto jednoznačné výsledky přinesla otázka zaměřující se na jméno svaté knihy islámu. Drtivá většina respondentů (95,02 %) věděla, že svatou knihou islámu je Korán.

Více než dvě třetiny (225, tj. 70,09 %) respondentů je schopno identifikovat půlměsíc a hvězdu jako symbol islámu. Necelá čtvrtina dotazovaných (22,43 %) chybně

²¹² Výsledná procentuální vyčíslení po odebrání indiferentních odpovědí.

²¹³ K výroku „*Muslimy jsem ochoten/ochotna přijmout jen jako návštěvníky ČR.*“ naplňovalo negativní postoj 49,78 % respondentů, pozitivní 50,22 % dotazovaných.

²¹⁴ Tuto odpověď napsalo 8 respondentů, tj. 2,5 %.

zvolila za symbol islámu hinduistický *Óm*. Křesťanský symbol ryby mylně zvolilo za symbol islámu 10 respondentů (3,12 %).

Dvě základní větve islámu dokázalo bezchybně určit 83,8 % dotazovaných gymnazistů. Možnost „mormoni a moonisté“ zvolilo za svou odpověď 8,41 % respondentů, poslední možnost „zakáti a saláti“ byla zvolena 10 respondenty (3,12 %). Otázku ponechalo nevyplněnou 15 respondentů (4,67 %).

Většina, tedy tři čtvrtiny dotazovaných gymnazistů (76,95 %), byla schopna správně asociovat obrázek *Káby* s městem Mekka. Možnosti „Medína“ a „Jeruzalém“ zvolilo v obou případech shodně 25 respondentů (7,79 %). Obrázek *Káby* si 4,36 % spojilo s městem Istanbul. Deset respondentů se nerozhodlo pro žádnou možnost.

To, že je *ramadán* muslimský postní měsíc, ví 86,29 % respondentů. Dalších 8,1 % si myslí, že pojem *ramadán* označuje muslimskou modlitbu. Tři procenta respondentů si poté myslí, že je *ramadán* typický muslimský pokrm z datlí. Osm respondentů nezvolilo ani jednu z možností.

Více než tři čtvrtiny respondentů (80,06 %) správně zvolily Mekku jako město, do kterého by měl muslim alespoň jednou za život podniknout pouť. Tato otázka nedávala respondentům na výběr z možností, byla formována jako otevřená, přesto ale byla drtivou většinou dotazovaných zodpovězena správně. Několik respondentů zřejmě zaměnilo pouť do Mekky za *hidžru* a psalo, že by každý muslim měl podniknout pouť z Mekky do Medíny. Šest procent respondentů se domnívá, že by muslimové měli podniknout pouť do Medíny, ve 4,05 % případů bylo napsáno město Jeruzalém. Odpověď nebyla dopsána 31 dotazovanými (9,66 %).

Že je *Šaría* náboženské právo, správně určilo 44,24 % respondentů, více než čtvrtina (28,04 %) se naopak chybně domnívá, že tento pojem je název rituální očisty. Třetí nejčastější odpovědí byla odpověď „islámský mystický řád“, kterou zvolilo 11,53 % dotazovaných. Možnost „pojem označující islámské tělesné tresty“ zvolilo pouze 6,54 % respondentů. Žádnou z odpovědí nezvolilo 31 respondentů (9,66 %).

Zřejmě vlivem celoevropské debaty na téma nošení šátku více než polovina (62,31 %) respondentů ví, že šátek, kterým si zakrývají muslimské ženy hlavu, se nazývá *hidžáb*. *Sári*, které je svrchní ženský oděv nošený především na indickém

subkontinentu, označilo jako svou odpověď 29,91 % respondentů. Možnost „jarmulka“, která označuje tradiční židovskou pokrývku hlavy, zvolilo pouze necelých 4,67 % dotazovaných gymnazistů. Žádná z odpovědí nebyla vybrána 10 respondenty (3,12 %).

Dvě třetiny respondentů (220, tj. 68,54 %) ví, že je muslim povinován k pěti každodenním modlitbám. Více než čtvrtina respondentů (86, tj. 26,79 %) se domnívá, že jsou pro muslimy povinné pouze dvě modlitby denně. Jen 2,18 % dotazovaných zvolila možnost „k žádné“, přibližně stejný počet respondentů ponechal otázku nevyplněnou.

Pouze necelá jedna třetina respondentů (32,09 %) byla schopna určit, co znamená zkratka ISIL (ISIS) označující radikální islámskou teroristickou organizaci, která v současné době působí na území Iráku a Sýrie. Zbýlých 67,91 % dotazovaných nenapsalo žádnou odpověď, anebo pouze tipovali, co by mohla jednotlivá písmena znamenat. Tato otázka je jednou ze tří otázek, které nebyly relativní většinou respondentů správně zodpovězeny. Tento výsledek jsem neočekávala. Myslela jsem, že zkratku ISIL dokáže identifikovat téměř každý jedinec, protože v současnosti je Islámský stát a jeho počiny hodně diskutovaným tématem.

Relativní většina respondentů (43,61 %) si myslí, že Arabové mohou vyznávat pouze islám. Názor, že mohou vyznávat islám a křesťanství, zastává 49 respondentů (15,26 %). Správnou odpověď „islám, křesťanství a další náboženství“ zvolilo 37,38 % respondentů. Otázku ponechalo bez odpovědi 3,74 % dotazovaných. Tyto výsledky dokládají několikrát zmiňovanou problematiku arabizování islámu. Většina dotazovaných je toho mínění, že Arab se automaticky rovná pojmu muslim.

Relativní většina respondentů (38,63 %) zvolila správnou odpověď na otázku, co je to *fatwa*. Čtvrtina dotazovaných (25,86 %) pak zvolila chybnou odpověď „tmavý a splývavý muslimský oděv zakrývající kromě tváře celé tělo až po kotníky“. Odpověď „vynesení rozsudku smrti v islámu“ byla zvolena 72 respondenty (22,43 %). Žádnou z odpovědí nezvolilo 42 respondentů (13,08 %).

Pro téměř tři čtvrtiny dotazovaných gymnazistů (73,21 %) je známý fakt, že muslimové nesmějí dle Koránu konzumovat vepřové maso. To, že nesmí konzumovat hovězí, si myslí 21,18 % respondentů. Zde zřejmě došlo k záměně s hinduismem, ve

kterém je kráva považována za posvátnou a konzumace jejího masa je tabu. Necelých pět procent dotazovaných se domnívá, že muslimové nesmějí jíst skopové. Dva respondenti nezvolili žádnou z odpovědí.

Nejvíce bezradní byli čeští gymnazisté při vyplňování poslední otázky, kterou nevyplnilo 39,88 % dotazovaných. Ani ne pětina respondentů (17,45 %) věděla, že pro muslimy je nejvýznamnějším dnem v týdnu pátek. Téměř patnáct procent za svou odpověď zvolilo sobotu. Mezi odpověďmi těchto respondentů se objevovaly i slova *šábes* a *šabat*, což naznačuje, že je zmátly některé prvky věrouky judaismu.

Pouze 3 otázky z celkových 16 nebyly relativní většinou dotazovaných gymnazistů zodpovězeny správně. Mezi tyto otázky patřila otázka týkající se zkratkového označení teroristické organizace Islámský stát, dále pak otázky zaměřující se na problematiku arabizování islámu a jeho významný den.

7.9 Shrnutí výzkumného šetření

Nyní před námi stojí úkol zhodnotit cíle, metody a výsledky projektu. Cílem výzkumu bylo zjistit, jaký postoj vůči muslimskému světu a jeho kultuře zastávají čeští gymnazisté a jaká je úroveň jejich znalostí týkajících se islámu.

Výzkum byl proveden kvantitativní metodou, technikou sběru dat bylo dotazníkové šetření, které je pro zkoumání postojů a znalostí tak velké populace jako jsou gymnazisté nejvhodnější variantou. Dotazník vznikl především kompilací několika výzkumných technik, které byly použity již v mnoha výzkumech. Za poměrně krátký čas jsme získali velké množství vyplněných dotazníků. Výsledná data lze prohlásit za reprezentativní, protože zvolený vzorek díky své variabilitě vhodně zastupuje celou zkoumanou populaci. Reliabilita výzkumného šetření byla alespoň částečně potvrzena užitím alternativní formy jedné otázky, tato otázka byla respondenty zodpovězena konzistentním způsobem. Validitu výsledků nemůžeme v současné době zhodnotit. Přezkoumána a zhodnocena bude moci být až poté, co bude proveden obdobný výzkum. Na konec bychom měli zhodnotit objektivitu výzkumu a jeho výsledků. Výsledná data nebyla v žádném případě nikterak záměrně zkreslována ve prospěch podpoření subjektivních předpokladů výzkumníka a zisku žádoucích výsledků. Domnívám se však, že pokud chce výzkumník podat objektivní informace vyplývající z výzkumu,

musí mít stále na paměti, že hranice mezi logickými závěry podpořenými výsledky a pouhou polemikou je velmi tenká. Je nesmírně důležité si tuto hranici při interpretaci dat neustále připomínat.

Čeští gymnazisté většinou zájímají vůči muslimům a islámu negativní postoj. Postoj žen a mužů je téměř identický, což je poměrně překvapivé, jelikož jak vyplývá z výsledků jiných sociologických měření, tak ženy zastávají k minoritám obecně pozitivnější postoj. Výjimka, kterou lze pozorovat v našem případě, může být způsobena jejich představou o dominanci muslimů nad muslimkami, tento fakt se může respondentek osobně dotýkat.

Výsledky prokázaly, že je v postojích českých gymnazistů vůči muslimům přítomna latentní forma islamofobie. Ve vztahu vůči muslimům je též patrná značná stereotypizace. Čeští gymnazisté ponejvíce vnímají muslimy jako teroristy, kteří nosí turban a nutí ženy k tomu, aby se zahalovaly. Čeští gymnazisté tíhnou k sociální marginalizaci romských a muslimských společenských minorit.

Většině gymnazistů by nevadilo chodit s muslimem do třídy, ale existenci muslimských náboženských staveb v České republice spíše vylučují. Stejně tak by ve většině případů nepřijali muslima do rodiny. Čeští gymnazisté jsou toho názoru, že se muslimové v Evropě brání integraci a odmítají se přizpůsobit. Majoritě gymnazistů však nevádí, že mají muslimské spoluobčany. Jako výrazný rys v postojích vůči muslimům se jeví též skutečnost, že si téměř tři čtvrtiny českých gymnazistů myslí, že muslimové nechovají respekt k ženám. Česká nesnášenlivost však není natolik velká, aby vedla gymnazisty k úvahám nad vyloučením všech muslimů z území České republiky. Většina gymnazistů se domnívá, že muslimské státy nepodnikají v boji proti terorismu stejné úsilí jako Evropa, potažmo USA. Názory českých gymnazistů se ale jeví jako rozpolcené v otázce zákazu nošení muslimského šátku. Majorita vnímá islám jako něco, co brání rozvoji muslimských zemí. Pluralitu gymnazistů nenechává praktikování muslimských zvyků v České republice klidnými. Většinou ale vnímají muslimy jako rovnocenné občany se všemi jejich právy a svobodami. O fungování demokracie v muslimských zemích však majoritně pochybují. Dále si také většinou myslí, že západní společnosti chovají k muslimům dostatek respektu. Zda jim muslimští spoluobčané vadí natolik, že by muslimy byli ochotni přijmout jen jako návštěvníky

naší republiky, nejsou schopni posoudit a vyhodnotit. Pozitivní roli ve vnímání muslimů dle našeho výzkumu hraje osobní zkušenost s touto náboženskou menšinou.

Z výsledků znalostní části výzkumu vyplývá, že v průměru dokázali gymnazisté správně zodpovědět více než polovinu položených otázek (9,99 správných odpovědí, tj. 62,44 %). Nelze se tedy domnívat, že by je k jejich negativním postojům vůči muslimům vedla neznalost islámu. Většinově dokázali gymnazisté zodpovědět i náročnější otázky. Některé otázky byly položeny způsobem cílícím na společensky zažitá stereotypy. Příkladem takového způsobu byla otázka zjišťující význam pojmu *Šaría*. Jako jedna z variant odpovědí byla respondentům nabídnuta možnost „pojem označující islámské tělesné tresty“, přesto se však gymnazisté nenechali zmást. Většinově nedostatečnou znalost projevili gymnazisté jen ve třech případech otázek.

S ohledem na výše interpretovaná výsledná data se domnívám, že byl cíl výzkumu naplněn.

Pokud bych měla na závěr formulovat určitý typ doporučení vedoucího k eliminaci negativního vnímání muslimů českými gymnazisty a českou veřejností vůbec, mým doporučením by byl intenzivní kontakt a vzájemné poznávání mezi majoritou a minoritou. Toto je podle mě vhodným, leč časově poměrně náročným, řešením situace. Jednoznačně volím určitou obdobu politiky multikulturalismu, který sice není ve střední Evropě nikterak zvlášť zažitý, ale jeho principy se alespoň částečně snaží česká integrační politika nastolit.

8 ZÁVĚR

Nyní stojíme před shrnutím všech poznatků, zhodnocením naplnění cíle práce a vytyčením směru, jakým by se mohla ubírat další výzkumná šetření týkající se podobné tematiky.

Vytyčeným cílem této práce bylo zjistit, jaký postoj vůči muslimskému světu a jeho kultuře zastávají čeští gymnazisté a jaká je úroveň jejich znalostí týkajících se islámu.

V první řadě bylo nutné zpracovat teoretický rámec, který je stěžejní pro další výzkumní kroky. V následujících odstavcích si tedy shrneme nejdůležitější informace, které obsahuje teoretická část práce.

Postoje se těší velké oblibě téměř ve všech humanitních vědních disciplínách. Tuto oblibu lze vysvětlit explanační silou tohoto pojmu. V průběhu času, především s vývojem vědní disciplíny s názvem sociální psychologie, bylo uvedeno mnoho definic pojmu postoj. V práci je zmíněna kupříkladu definice od Katze a Scotlanda: *„Postoj může být definován jako tendence nebo predispozice individua k oceňování určitého objektu, nebo symbolu tohoto objektu, určitým způsobem. Oceňování spočívá v připisování vlastností, které mohou být umístěny v kontinuu žádoucí-nežádoucí nebo dobrý-špatný.“* Vnitřní skladba postojů odhaluje fakt, že každý postoj je složen ze tří komponent, přičemž může jedna z nich dominovat. Velmi důležitá je emocionální/afektivní komponenta určující sílu postoje, tato komponenta propůjčuje postoji subjektivní význam. Emočně silně pozitivní či negativní postoje mohou být v určitých situacích zcela iracionální a založené na zkreslených či mylných informacích. Příkladem takovýchto postojů mohou být předsudky.

Postoje vyjadřují vztah k hodnotám a předpokládají tedy schopnost jedince se orientovat ve světě hodnot. Jeho orientace je založena především na zkušenosti, takže lze říci, že postoje nejsou vrozené. Postoje jsou utvářeny díky sugesci, sympatii, výchově a jiným mechanismům. Postoje zahrnují vztah mezi subjektem a objektem, tento vztah není dán biologicky, ale je utvářen interakcí se světem.

Pojem předsudek je v širším významu chápán jako uzavřený postoj k jedincům, životní situaci, chování jiné osoby atd. Kognitivní složka předsudku se nazývá

stereotyp. Stereotypy a předsudky jsou živnou půdou diskriminace. Předsudky mohou plnit funkci určitého domnělého alibi. Mohou ospravedlňovat nepřátelství a zdůvodňovat kulturně nepřijatelné potřeby. Socioložka N. Hayesová tvrdí, že pro vývoj předsudků je rozhodující kultura prostředí, z něhož člověk pochází. Z tohoto prostředí jedinec v procesu akulturace přebírá pozitivní i negativní kulturní hodnoty.

Postoje lze změřit. Jde o měření slovy vyjádřených hodnotících vztahů. Měření se nejčastěji opírá o škálování. I předsudky a stereotypy lze změřit. Nejtypičtějším příkladem měření předsudků je užití Bogardusovy škály etnické/sociální distance. Techniky měření stereotypů se opírají o asociaci konkrétních atributů s určitou skupinou/kategorií.

Celosvětové postoje vůči muslimům byly měřeny v několika výzkumných šetřeních, ve většině z nich bylo zjištěno, že muslimové jsou v očích nemuslimů značně stereotypizováni. Mnoho lidí ze Západu vnímá muslimy jako fanatiky, násilníky s nedostatkem tolerance. Vztahy mezi muslimy a Západem hodnotí většina respondentů jako obecně špatné. Další šetření přinesla zjištění, že v Evropě přibývá etnocentrických nálad. Společnost *Gallup* se zabývala již konkrétní podobou negativních postojů vůči muslimům – islamofobií. Jeden z výzkumů realizovaných touto společností ukazuje, že americká veřejnost si spojuje muslimy s mnohem větším počtem násilných činů, než tomu je ve skutečnosti. Plurality respondentů vyjádřily názor, že západní společnosti nedostatečně respektují muslimy. V dalším průzkumu veřejného mínění 66 % židovských Američanů a 60 % muslimských Američanů uvedlo, že Američané obecně trpí předsudky k muslimům.

V roce 2002 vyvinul tým expertů ze společnosti *Gallup Religious Tolerance Index*, ten rozděluje respondenty do třech populací - izolované, tolerantní a integrované/sjednocené. Izolovaná populace zastává negativní postoje vůči muslimům.

Jedním z náboženských a etnických problémů dnešní doby je tedy islamofobie. Spolu s islamofobií se souběžně vyskytují i další průvodní jevy, například xenofobie a rasismus. Výraz islamofobie referuje na neopodstatněné nepřátelství k islámu, iracionální strach z něj. První projevy islamofobie můžeme pozorovat již u prvních kontaktů Západu s muslimy. Islám byl po staletí vykreslován jako obskurní, zaostalé a vzpírající se náboženství. Ve sféře ideologie, náboženství, masové kultury a literatury

byla islamofobie přiřívována zkreslujícími soudy o nepřátelské straně. Zcela pochopitelně je milníkem ve vývoji vnímání muslimů ve světě září 2001.

Výraz islamofobie se dnes velmi hojně užívá, ale o jeho definici se vedou dlouhé spory. Někteří se snaží tento výraz nazvat fikcí a mýtem. V některých odborných článcích dokonce nacházíme pokusy o charakterizování islamofobie jako neologismu k pojmu rasismus. Někteří též tvrdí, že výrazu islamofobie je používáno jako pošpinění těch, kteří vyjadřují legitimní kritiku islámu. J. Reckner a R. Imhoff navrhují z důvodu problematické definice islamofobie raději užívat pojem *islamoprejudice* (islamo-předsudky).

V roce 1997 byl organizací *Runnymede Trust* uskutečněn první pokus o definování pojmu islamofobie. Tento pokus byl reflektován dalšími nevládními organizacemi a společnostmi. Mezi důvody vedoucí k islamofobii patří: nedostatek znalosti islámu, nezaměřování se na toto téma, mediální diskurs, ekonomické a politické faktory, situace na Blízkém východě, ztroskotání integrační politiky států a mnoho dalších. Projevy islamofobie lze sledovat v útocích (fyzických a verbálních) na jedince, kteří jsou svým vzezřením identifikováni jako muslimové. Dalším projevem je kupříkladu vandalismus.

Zatímco v západní Evropě se již delší dobu potýkají s problémy, které přinesly přistěhovalecké vlny z bývalých kolonií, Česká republika je zcela jiný případ. Česká republika prošla dlouhým obdobím národnostní a etnické homogenity. Přes tento fakt se ale nedá tvrdit, že by zůstala vlny islamofobních projevů ušetřena. Historicky se za rok, kdy se začala projevovat moderní česká islamofobie, počítá rok 1878. V tomto roce podnikly rakouské oddíly, mezi kterými byly i české jednotky, invazi do Bosny. Současné vnímání muslimů na našem území se dá charakterizovat dvěma slovy – latentní islamofobie. Tyto závěry vyplynuly z několika provedených sociologických šetření či reportů nezávislých evropských organizací.

Češi se snaží cizince asimilovat, jsou vůči nim uzavření a dokonce je rozdělují na bezproblémové a problémové. Jeden z průzkumů veřejného mínění přinesl informaci, že Češi mají z islámu strach a že v jeho znalosti mají zcela zásadní nedostatky. Češi mají k menšinám diferencovaný vztah, některé jim nevdají, jiné nemohou vystát. Přesto Česká republika nezaznamenává ve vztahu k muslimské

menšině závažnější problémy. Latentní míra islamofobie je zde ale poměrně vysoká. Příslušníci muslimské komunity čelí negativním předsudkům ze strany většinové společnosti i médií. V obecné rovině ji však zastiňuje problém diskriminace a rasismu vůči Romům. Muslimští migranti v České republice se shodují na tom, že Češi jsou po hlubším osobním kontaktu přátelští. Jako šokující se muslimům jeví česká neznalost základních reálií spojených s islámem. Češi si dle jejich názoru s islámem pojí terorismus a primitivní životní podmínky.

Jelikož námi zkoumanou populací byli adolescenti, byly v práci shrnuty vývojové rysy typické pro toto období. V adolescenci dochází ke stabilizaci osobnosti, ustálení postojů a životních hodnot. Základní vývojový úkol, který se pojí s obdobím dospívání, je formování identity.

Ihned po sepsání informací spadajících do teoretické části bylo jasné, že mé představy o realizaci výzkumu na téma Znalosti a postoj Čechů – gymnazistů vůči muslimskému světu a jeho kultuře byly značně naivní. Výzkumník, který chce realizovat takovýto druh výzkumného šetření, musí vykazovat alespoň elementární znalosti z oblasti psychologie, sociologie a statistiky. Pokud by mu chyběly znalosti z oblasti psychologie a sociologie, nikdy se nedopracuje k principu toho, co chce změřit, a tudíž ani nezjistí, jak to změřit. Když výzkumník najde cestu vedoucí ke změření dat, tak data musí určitým způsobem vyhodnotit a k tomu je zapotřebí statistických poznatků. Bylo samozřejmě možné ubírat se jen cestou popisů a úvah na základě výsledných dat, ale alespoň částečné zpracování dat statistickými metodami se zdálo být lepším řešením.

Praktická část byla zpracována na základě dat získaných od vzorku, jehož velikost činila 321 respondentů. Z celkového počtu bylo 49,22 % respondentů žen a 50,78 % respondentů mužů. Výzkumným nástrojem byl dotazník kompilující výzkumné techniky použité v jiných výzkumných šetřeních.

Hypotéza předpokládající pozitivnější vnímání muslimů ze strany žen byla na základě výsledných dat vyvrácena. Muži a ženy se ve svých postojích k muslimům neliší. Naopak hypotéza týkající se míry znalostí studentů jednotlivých ročníků byla potvrzena. Zjistil se mírný stupeň pozitivní korelace. Zatímco část měřící postoje gymnazistů vůči muslimům přinesla dle mého názoru znepokojující ale ne překvapivé

informace, výsledky znalostní části pro mne byly překvapením. Po shrnutí výsledků všech úkolů měřících postoje se čeští gymnazisté jeví jako spíše islamofobní. Některé jejich odpovědi naplňují rysy islamofobního vnímání více, jiné méně. Největší shoda v jejich názorech panuje v otázce respektu muslimů k ženám, absolutní většina si myslí, že muslimové nerespektují ženy. Tento názor je ztotožněním vnímání islámu jako podřadného, primitivního a sexistického. Další výraznou shodu v názorech lze pozorovat ve vnímání muslimů jako nepřizpůsobivých. Zatímco by muslimy většinově nepřijali do rodiny, v začlenění do třídního kolektivu by jim většina gymnazistů nebránila. Jejich vědomosti jsou vzhledem k jejich postojům více než uspokojivé. Nejlepší znalost prokázali studenti 3. ročníku. Dle mně dostupných informací tuto skutečnost však nelze připsat učivu probíranému právě v tomto roce studia.

Kvantitativní výzkum je výzkumem, který bohužel nedovoluje výzkumníkovi široce generalizovat. Proto by bylo velice přínosné, kdyby byl proveden doplňující výzkum na téma postojů, znalostí, názorů atd., ale tentokrát kvalitativní metodou. Tento výzkum by doplnil mezery a hluchá místa mnou realizovaného výzkumu. Takovýto počín by mohl opětovně potvrdit mnou vyřčené závěry, nebo je naopak vyvrátit či přeformulovat.

Za zkoumanou populaci byli zvoleni gymnazisté. Bylo by ale zajímavé zkoumat, jak se znalosti a postoje gymnazistů liší - nebo naopak vůbec neliší - od jiných adolescentů, studentů jiného typu střední školy. Významným by zajisté bylo i zkoumání toho, jakou roli hraje právě gymnaziální studium v postojích a znalostech respondentů.

Nyní můžeme říci, že jsme popsali postoj českých gymnazistů vůči muslimům, islámu a muslimské kultuře. Dokážeme říci, že tento postoj je veskrze islamofobní. Vysvětlení je možné hledat v roli médií, v naší kultuře, v nedávných událostech a mnoha dalších faktorech. S jistotou bude ale moci předložit vysvětlení až ten výzkumník, který provede výzkum zabývající se konkrétně touto problematikou. Lze se totiž domnívat, že kvantitativní výzkum takové otázky výstižně zodpovědět nedokáže.

Kdyby bylo v budoucnu toto měření opakováno, bylo by vhodné zvýšit počet zkoumaných jedinců. Velikost našeho vzorku, která činí 321 jedinců, je postačující, ale v případě dělení vzorku do subkategorií (jednotlivé ročníky) by bylo vhodnější vzorek navýšit.

Doufám, že někdo další převezme pomyslný štafetový kolík a bude se tomuto tématu dále věnovat. Myslím si, že by se tato problematika neměla nechat rozpracovaná jen v té fázi, v jaké se nyní nachází. V České republice má výzkumná činnost zabývající se otázkami islámu na našem území zatím znatelné rezervy.

9 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

9.1 Knihy a odborné články

ALLEN, Chris. *Islamophobia and Its Consequences*. Brusel: Centre for European Policy Studies (CEPS), 2007, 24 s.

BARTON, Gregory. The Appeal of Orientalism. *British Scholar*. 2010, vol. 3, no. 1, p. 1-4.

BERNARD, H. Russell. *Research methods in anthropology: qualitative and quantitative approaches*. Lanham, MD: AltaMira Press, c2006, xvi, 803 s.

CICCHETTI, Dante a Sheree L. TOTH. *Adolescence: opportunities and challenges*. Rochester, NY: University of Rochester Press, c1996, xvii, 357 s.

CIFTCI, Sabri. Islamophobia and Threat Perceptions: Explaining Anti-Muslim Sentiment in the West. *Journal of Muslim Minority Affairs*. vol. 32, no. 3, p. 293-309.

CONWAY, Gordon. *Islamophobia: a challenge for us all; Report of the Runnymede Trust Commission on British Muslims and Islamophobia*. London: Runnymede Trust, 1997, s. 75.

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. Praha: Karolinum, 1993, 374 s.

EUMC. *Nejdůležitější informace ze zprávy EUMC „Muslimové v Evropské unii: diskriminace a islamofobie“*. 2007, 5 s.

GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999, 594 s.

GITHENS-MAZER, Jonathan a Robert LAMBERT. *Islamophobia and Anti-Muslim Hate Crime: a London Case Study*. London: University of Exeter, 2010, 61 s.

GOTTSCHALK, Peter a Gabriel GREENBERG. *Islamophobia: making Muslims the enemy*. Lanham: Rowman, c2008, 181 s.

HAYES, Nicky. *Principles of social psychology*. Hove: L. Erlbaum, 1993, 168 s.

HNILICA, Karel. *Stereotypy, předsudky, diskriminace: pojmy, měření, teorie*. Praha: Karolinum, 2010, 207 s.

IMHOFF, Roland a Julia RECKER. Differentiating Islamophobia: Introducing a New Scale to Measure Islamoprejudice and Secular Islam Critique. *Political Psychology*. 2012, vol. 33, no. 6, p. 811-824.

JANDOUREK, Jan. *Slovník sociologických pojmů: 610 hesel*. Praha: Grada, 2012, 264 s.

KOSEK, Jan. *Právo (n)a předsudek: historické, filozofické, sociálně psychologické, kulturní a právní souvislosti stereotypů a předsudků*. Praha: Dokořán, 2011. 351 s.

KOTLER, Philip. *Marketing management*. Praha: Grada, 2007, 788 s.

KRECH, David, Richard S. CRUTCHFIELD a Egerton L. BALLACHEY. *Človek v spoločnosti: Základy sociálnej psychológie*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1968, 629 s.

LALAMI, Laila. Islamophobia and Its Discontents: Assailed by the right as a fiction, anti-Muslim bias is all too real for those who live with it. *The Nation*. 2012, July 2/9, p. 20-22.

MACEK, Petr. *Adolescence*. Praha: Portál, 2003, 141 s.

MALIK, Maleiha. *Anti-Muslim Prejudice: Past and Present*. New York: Routledge, 2013, 232 s.

MENDEL, Miloš, Bronislav OSTŘANSKÝ a Tomáš RATAJ. *Islám v srdci Evropy: Vlivy islámské civilizace na dějiny a současnost českých zemí*. Praha: Academia, 2007, 499 s.

NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. Praha: Academia, 1999, 287 s.

NIELSEN, Joergen S. a Christopher ALLEN. *Summary Report on Islamophobia in the EU after 11 September 2001*. Vienna: EUMC, 2002, 62 s.

NIELSEN SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*.

Praha: Grada, 2014, 152 s.

OLECKÁ, Ivana a Kateřina IVANOVÁ. *Metodologie vědecko-výzkumné činnosti*. Olomouc: Moravská vysoká škola Olomouc, 2010, 44 s.

OSKAMP, Stuart a P. Wesley SCHULTZ. *Attitudes and Opinions*. New York: Psychology Press, 2004, 400 s.

PAVLÍKOVÁ, Eva. *Muslimští migranti a český sekulární stát*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2012, 123 s.

PETRUSEK, Miloslav, Hana MAŘÍKOVÁ a Alena VODÁKOVÁ. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996, 1626 s.

PRUDKÝ, Libor. *Přináležitost k národu, vztahy k jiným národnostem a k cizincům v České republice*. Brno: CERM, 2004, 34 s.

PRŮCHA, Jan. *Andragogický výzkum*. Praha: Grada, 2014, 152 s.

PUNCH, Keith. *Úspěšný návrh výzkumu*. Praha: Portál, 2008, 232 s.

PUNCH, Keith. *Základy kvantitativního šetření*. Praha: Portál, 2008, 152 s.

RABUŠIC, Ladislav. Koho Češi nechtějí?: O symbolické sociální exkluzi v české společnosti. In: *Sborník prací fakulty sociálních studií brněnské univerzity: Sociální studia*. Brno, 2000, s. 63-81.

RAMBERG, Ingrid. *Islamophobia and its consequences on Young People*. Budapest: Directorate of Youth and Sport of the Council of Europe, 2004, 129 s.

RYŠAVÝ, Dan. Sociální distance vůči Romům. Případ vysokoškolských studentů. *Sociologický časopis*. 2003, č. 1, s. 55-77.

ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie osobnosti: Obor v pohybu*. Praha: Grada, 2007, 196 s.

SAMIEI, Mohammad. Neo-Orientalism? The relationship between the West and Islam in our globalised world. *Third World Quarterly*. 2010, vol. 31, no. 7, p. 1145-1160.

SHRYOCK, Andrew. *Islamophobia/Islamophilia: beyond the politics of enemy and*

friend. Bloomington: Indiana University Press, c2010, vii, 250 s.

SLAČÁLEK, Ondřej. Globalizace pro a proti. *Mezinárodní vztahy*. 2002, č. 4, s. 87-92.

VACOVSKÁ, Taťána. *Islamofobie ve Velké Británii a Španělsku*. Plzeň, 2013. 124 s.
Diplomová práce. Západočeská univerzita.

VÝROST, Jozef a Ivan SLAMĚNÍK. *Sociální psychologie*. Praha: Grada, 2008, 404 s.

WOLMAN, Benjamin B. *Adolescence: biological and psychosocial perspectives*. Westport, Conn.: Greenwood Press, 1998, 138 s.

9.2 Elektronické zdroje

About Pew Research Center. In: *Pew Research Center* [online]. [cit. 2015-02-09].
Dostupné z: <http://www.pewresearch.org/about/>.

About us. In: *ENAR* [online]. [cit. 2015-02-10]. Dostupné z: <http://www.enar-eu.org/About-us>.

Albánie. In: *Ministerstvo zahraničních věcí České republiky* [online]. [cit. 2015-01-28].
Dostupné z: http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/evropa/albanie/.

ALLEN, Chris. An Overview of Key Islamophobia Research. In: *National Association of Muslim Police (NAMP)* [online]. 2010 [cit. 2015-02-06]. Dostupné z: <http://www.amnesty-polizei.de/d/wp-content/uploads/Muslime+Polizei.pdf>.

BŘEŠŤAN, Robert. Češi mají z islámu strach. *Hospodářské noviny* [online]. 3. 10. 2006 [cit. 2015-02-11]. Dostupné z: <http://archiv.ihned.cz/c1-19432250-cesi-maji-z-islamu-strach>.

BUCHTÍK, Martin. Tolerance k vybraným skupinám obyvatel. In: *Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologický ústav AV ČR: Naše společnost 2012* [online]. 11. 4. 2012 [cit. 2015-02-12]. Dostupné z: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a6802/f3/ov120411b.pdf.

ČEJKA, Marek. Islamofobie, antisemitismus, antiarabismus - pokus o definici a jak

spolu tyto tři pojmy souvisejí. In: *Blízkovýchodní stránky Marka Čejky* [online]. 11. 12. 2010 [cit. 2015-01-22]. Dostupné z: <http://blizky-vychod.blogspot.cz/2010/12/islamofobie-antisemitismus.html>.

ČIŽINSKÝ, Pavel, Alexandra DUBOVÁ a Jakob HURRLE. Shadow Report: Racism and related discriminatory practices in employment in the Czech Republic. In: *ENAR* [online]. 2013 [cit. 2015-02-16]. Dostupné z: http://www.enar-eu.org/IMG/pdf/czech_republic.pdf.

Defining Islamophobia. In: *Forum Against Islamophobia & Racism* [online]. [cit. 2015-02-09]. Dostupné z: <http://www.fairuk.org/docs/defining%20islamophobia.pdf>.

Feeling Thermometer. In: *Encyclopedia of Survey Research Methods* [online]. 2008 [cit. 2015-02-09]. Dostupné z: <http://srmo.sagepub.com/view/encyclopedia-of-survey-research-methods/n183.xml>.

From ISIS to Unemployment: What Do Americans Know?. In: *Pew Research Center* [online]. 2. 10. 2014 [cit. 2015-02-09]. Dostupné z: <http://www.people-press.org/files/2014/10/Final-Knowledge-Release.pdf>.

George H. Gallup. In: *Gallup* [online]. c2015 [cit. 2015-04-18]. Dostupné z: <http://www.gallup.com/corporate/178136/george-gallup.aspx>.

Globalizace. In: *ABZ slovník cizích slov* [online]. [cit. 2015-02-26]. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/globalizace>.

GUL, A. Said. History of Islamophobia and Anti-Islamism. *The Pen* [online]. 1. 2. 2011 [cit. 2015-04-22]. Dostupné z: <http://www.thepenmagazine.net/history-of-islamophobia-and-anti-islamism/>.

HAVLÍK, Radomír. Postoje k cizincům a menšinám ve světle sociologického výzkumu. *Philosophical e-journal of Charles University* [online]. 2007, IV [cit. 2015-02-24]. Dostupné z: <http://userweb.pedf.cuni.cz/paideia/download/havlik.pdf>.

How Americans Feel About Religious Groups. In: *Pew Research Center* [online]. 16. 6. 2014 [cit. 2015-02-09]. Dostupné z: <http://www.pewforum.org/2014/07/16/how-americans-feel-about-religious-groups/>.

Islamophobia: Understanding Anti-Muslim Sentiment in the West. In: *Gallup* [online]. [cit. 2015-02-09]. Dostupné z: <http://www.gallup.com/poll/157082/islamophobia-understanding-anti-muslim-sentiment-west.aspx>.

Jaký máme vztah k menšinám v naší společnosti?. In: *STEM* [online]. 9. 12. 2010 [cit. 2015-02-11]. Dostupné z: <http://www.stem.cz/clanek/2076>.

JANKŮ, Linda, Miroslav KNOB, Václav KRAJŇANSKÝ a Anna MATUŠINOVÁ. ENAR stínová zpráva: Rasismus a diskriminace v České republice. In: *ENAR* [online]. 2012 [cit. 2015-02-07]. Dostupné z: http://www.romea.cz/dokumenty/SR_CR-2012.pdf.

Jednofaktorová analýza rozptylu (analýza rozptylu jednoduchého třídění, one-way ANOVA). In: *Statistika a výpočetní technika: Multimediální výukový text pro studenty VFU Brno* [online]. [cit. 2015-02-03]. Dostupné z: <http://cit.vfu.cz/statpotr/POTR/Teorie/Predn3/ANOVA.htm>.

KNOBLOCH, František. Příspěvek z metod a technik sociologického výzkumu. In: *Fakulta sociálních věd: Univerzita Karlova v Praze* [online]. [cit. 2015-02-05]. Dostupné z: samba.fsv.cuni.cz/~knobloch/knobloch_text_skripta.doc.

KOHOUTEK, Rudolf. Postoje a vztahy, sociální motivovanost. In: *Psychologie v teorii a praxi* [online]. 10. 11. 2008 [cit. 2015-02-02]. Dostupné z: <http://rudolfkohoutek.blog.cz/0811/postoje-a-vztahy>.

KOHOUTEK, Rudolf. Sociální exkluze. In: *ABZ slovník cizích slov* [online]. [cit. 2015-02-15]. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/socialni-exkluze>.

Kosovo. In: *Ministerstvo zahraničních věcí České republiky* [online]. [cit. 2015-01-28]. Dostupné z: http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/evropa/kosovo/.

KREJČOVÁ, Evelina. Základy sociální psychologie. In: *OSTRAVSKÁ UNIVERZITA - pedagogická fakulta – Centrum dalšího vzdělávání* [online]. 2005 [cit. 2015-02-02]. Dostupné z: <http://www.osu.cz/fpd/cdv/dokumenty/socpsych.pdf>.

Kvantitativní výzkum. In: *Survio* [online]. 4. 1. 2013 [cit. 2015-02-03]. Dostupné z: <http://www.survio.com/cs/blog/serialy/kvantitativni-vyzkum-1->

uvod#.VNExf8ky1Ko.

LAMAČ, Vítězslav. Radikální islamismus a xenofobní hnutí. *Solidarita* [online]. 10. 4. 2015 [cit. 2015-04-17]. Dostupné z: <http://solidarita.socsol.cz/2015/zahranicni/radikalni-islamismus-a-xenofobni-hnuti>.

MORIN, Richard a Juliana MENASCE HOROWITZ. Europeans Debate the Scarf and the Veil. In: *Pew Research Center* [online]. 20. 11. 2006 [cit. 2015-02-09]. Dostupné z: <http://www.pewglobal.org/2006/11/20/europeans-debate-the-scarf-and-the-veil/>.

MRÁZEK, Miloš. Islamofobie ve vědeckém diskurzu. In: *Dingir* [online]. [cit. 2015-01-21]. Dostupné z: http://www.dingir.cz/index.php?co=cislo/10/4/islamofobie_ve_vedeckem_diskurzu.

Muslim-Western Tensions Persist. In: *Pew Research Center* [online]. 21. 6. 2011 [cit. 2015-02-09]. Dostupné z: <http://www.pewglobal.org/files/2011/07/Pew-Global-Attitudes-Muslim-Western-Relations-FINAL-FOR-PRINT-July-21-2011.pdf>.

O projektu. In: *SANEP.CZ* [online]. [cit. 2015-02-11]. Dostupné z: <http://www.sanep.cz/sid=sko2gnfnku8tr4ad46ufkjgmt0/o-projektu/>.

Phobia. In: *Dictionary.com* [online]. [cit. 2015-01-22]. Dostupné z: <http://dictionary.reference.com/browse/phobia>.

ROD, Aleš. Likertovo škálování. *E-LOGOS: Electronic journal for philosophy* [online]. 2012, č. 13 [cit. 2015-02-04]. Dostupné z: <http://nb.vse.cz/kfil/elogos/science/rod12.pdf>.

Shadow reports on Racism in Europe. In: *ENAR* [online]. [cit. 2015-02-10]. Dostupné z: <http://www.enar-eu.org/Shadow-Reports-on-racism-in-Europe-203>.

Tab. 156 Obyvatelstvo podle věku, náboženské víry a podle pohlaví. In: *Sčítání lidu, domů a bytů 2011* [online]. 2011 [cit. 2015-02-01]. Dostupné z: http://vdb.czso.cz/sldbvo/#!stranka=podle-tematu&tu=30719&th=&vseuzemi=null&v=&vo=H4sIAAAAAAAAAAFvzloG1uIhBM CuxLFGvtCQzR88jsTjDN7GAlf3WwcNiCReZGZjcGLhy8hNT3BKTS_KLPBk4SzK KUosz8nNSKgrsHRhAgKecA0gKADF3CQNnaLBrUIBjkKNvcSFDHQMDhhqGCqC iYA__cLCiEgZGvxIGdg9_Fz__EMeCEgY2b38XZ89gIIVLxTHEP8wx2NEFJM4ZHO

IY5u_t7-

MJ1OIP5IdEBkT5OwU5RgH5IUB9fo4ePq4uIDtZSxhYw1yDolzXstJzEvX88wrSU1
PLRJ6tGDJ98Z2CyYGRk8G1rLEnNLUiiIGAYQ6v9LcpNSitjVTZbmnPOhmAjq44D8
QIDDwAK10C_KF2coe4ugU6uPtWMLA4eni6hcSEAZ0FntwgHOQoalZBQBxzKhs
WwEAAA.&void=.

Teroristické útoky v Evropě. In: *SANEP.CZ* [online]. 2015 [cit. 2015-02-11]. Dostupné z: <http://www.sanep.cz/pruzkumy/teroristicke-utoky-v-evrope-publikovano-15-1-2015/>.

The Great Divide: How Westerners and Muslims View Each Other. In: *Pew Research Center* [online]. 22. 6. 2006 [cit. 2015-02-09]. Dostupné z: <http://www.pewglobal.org/files/pdf/253.pdf>.

Unfavorable Views of Jews and Muslims on the Increase in Europe. In: *Pew Research Center* [online]. 17. 9. 2008 [cit. 2015-02-09]. Dostupné z: <http://www.pewglobal.org/files/2008/09/Pew-2008-Pew-Global-Attitudes-Report-3-September-17-2pm.pdf>.

U.S. Religious Knowledge Survey: Executive Summary. In: *Pew Research Center* [online]. 28. 9. 2010 [cit. 2015-02-09]. Dostupné z: <http://www.pewforum.org/files/2010/09/religious-knowledge-full-report.pdf>.

Vývojová a sociální psychologie pro učitele (II. část). In: *Fakulta informatiky Masarykovy univerzity* [online]. [cit. 2015-02-02]. Dostupné z: <http://www.fi.muni.cz/~qprokes/socka/socka2.html>.

Vznik a vývoj předsudků. In: *Osobnostní rozvoj pedagoga: Zvyšování pedagogických kompetencí* [online]. 2011 [cit. 2015-02-14]. Dostupné z: <http://osobnostnirozvojpedagoga.cz/moduly/m1/8-2-0-vznik-a-vyvoj-predsudku.html>.

What the Public Knows – In Pictures, Maps, Graphs and Symbols. In: *Pew Research Center* [online]. 5. 2. 2013 [cit. 2015-02-09]. Dostupné z: <http://www.people-press.org/2013/02/05/what-the-public-knows-in-pictures-maps-graphs-and-symbols/>.

Widespread Support For Banning Full Islamic Veil in Western Europe. In: *Pew Research Center* [online]. 8. 7. 2010 [cit. 2015-02-09]. Dostupné z: <http://www.pewglobal.org/2010/07/08/widespread-support-for-banning-full-islamic->

veil-in-western-europe/.

Základní údaje o školách v regionálním školství za období 1989/90 až 2012/13.
In: *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. 2013 [cit. 2015-02-05].
Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/statistika-skolstvi/zakladni-udaje-o-skolach-v-regionalnim-skolstvi-za-obdobi>.

10 RESUMÉ

This thesis deals with very interesting and quite problematic topic. Topic name is Knowledge and attitude of Czechs - secondary grammar school students to the Muslim world and its culture. Name of topic reveals that the main goal of this thesis is to analyze and characterize knowledge and attitudes of Czech adolescents towards Muslims, their religion and their culture.

The thesis is divided into two parts. The first part describes the theoretical framework of thesis. In this section of the thesis attitudes are comprehensively described from a psychological and sociological perspective. Furthermore, there are information related to the already conducted research on the subject Muslim-Western relations. There is also a chapter dealing with Islamophobia. We can find information regarding perception of Muslims in the Czech Republic in this section. Description of the specific developmental features of adolescence concludes this section.

The second part aims to measure the attitudes and knowledge of Czech secondary grammar school students. This part contains the quantitative research which was conducted on a sample of secondary grammar school students from the cities of České Budějovice, Pilsen and Prague. It also explains the methodical procedures. The resulting data are summarized, interpreted and illustrated in graphs.

After evaluating the data obtained from research, we have concluded that the attitudes of Czech adolescents (secondary grammar school students) to the Muslim world and its culture are negative approaching islamophobia. On the contrary, their knowledge of crucial information in the field of Islam is quite respectable and satisfying. Attitudes of men and women are almost identical, but we can observe a significant difference in the terms of knowledge.

In the conclusion of this thesis I suggest other possibilities of research on a similar theme.

11 PŘÍLOHY

11.1 Příloha I. Slovník vybraných sociologických a statistických termínů

Analýza rozptylu (ANOVA): ANOVA umožňuje separovat jednotlivé zdroje rozptylu. Jednotlivé rozptyly poté dokáže vzájemně porovnat za účelem určení, zda jsou rozdíly mezi nimi (statisticky) významné/nevýznamné. Pro účely výzkumu bude postačující jednodušší varianta ANOVY – jednofaktorová ANOVA. Tato analýza nám může ukázat, zda existuje statisticky významný rozdíl mezi skupinami.

Četnost: Udává kolikrát se určitá hodnota vyskytuje ve výběru. Existuje absolutní a relativní četnost (vzhledem k celkovému počtu prvků).

Falzifikace: Pojem označující odmítnutí, zamítnutí či vyvrácení. Postup dokazování logické inkonzistence. Dokazování nepravdivosti vědeckého tvrzení. V některých publikacích užívají pojmu falzifikace jen pro nalézání dokladů neslučitelných s hypotézou.

F-test: Jedna ze statistických metod testování hypotéz. F-testovací statistika rozdílnosti skupinových průměrů je základní statistikou v případě, že chceme provést analýzu rozptylu. Jedná se o test rozdílů dvou rozptylů. Srovnává data z dvou výběrových souborů. Jeho účelem je zjistit, zda existuje rozdíl mezi skupinami a zda se od sebe průměry ve skupinách určených kombinacemi různých faktorů neliší pouze na základě náhodného kolísání.

Hladina významnosti: Při testování statistických hypotéz je důležité určení hladiny významnosti testu (chyba α zvolená výzkumníkem), tj. pravděpodobnost, že se zamítne nulová hypotéza, i když je ve skutečnosti platná. Výzkumník povětšinou volí hladinu významnosti 0,05 či 0,01, tzn. 95% (99%) jistotu správného rozhodnutí.

Hypotéza: Hypotéza je název pro určitou myšlenku či domněnku, která je následně předmětem empirického zkoumání. Jde o určitou představu vztahu mezi uvažovanými proměnnými, tato představa se výzkumem zamítá nebo potvrzuje na základě empirických dokladů.

Kauzalita: Kauzalitu lze chápat jako pojem příčinnost, podmíněnost a příčinná souvislost. O tzv. kauzálním vztahu hovoříme tehdy, když jedna proměnná skutečně ovlivňuje druhou. Jedná se o druh korelace.

Korelace: Někdy je též nazývána kovariancí nebo asociací. Je pravidelný vztah mezi dvěma proměnnými (hodnotami). Korelace je pozitivní a negativní. O pozitivní korelaci hovoříme v případě, kdy se zvyšování jedné proměnné projeví zvýšením druhé. Za negativní korelaci naopak můžeme označit případ, kde je zvýšení jedné proměnné spojeno se snížením druhé. Korelace však nepotvrzuje kauzální vztah mezi proměnnými. Matematická korelace se může rovnat hodnotám od -1 do +1 (též -100 % až +100 % včetně).

Hodnota korelačního koeficientu +1 značí přímou závislost. Přímá pozitivní korelace tedy nastává v případě $r > 0$, pokud $r = 0$ (nekorelovanost), pak mezi znaky není žádná statisticky zjištělná lineární závislost, jedná se o neexistující korelaci. Nepřímá (negativní) korelace nastane v případě, kdy $r < 0$.

Pokud je $r < 0,3$, tak se jedná o nízký stupeň korelační závislosti. O mírný stupeň se jedná v případě $0,3 \leq r < 0,5$, o střední stupeň korelační závislosti se jedná v případě $0,5 \leq r < 0,7$. O vysokém stupni korelační závislosti hovoříme v případě $0,7 \leq r < 0,9$.

Modus: Modus je hodnota, která má nejčastější výskyt/četnost. Žádná jiná hodnota nesmí být tak často zastoupena jako modus. Pokud se vyskytují dvě hodnoty nejčastěji, tak vyjdou dva mody (dvouvrcholové rozložení).

Pearsonův korelační koeficient: Pearsonův korelační koeficient měří sílu lineárních vztahů (lineární závislosti) mezi dvěma veličinami, které jsou metrické (spojité). Tento koeficient se značí r a měří, jak moc změna jedné proměnné koresponduje se změnou ekvivalentní proměnné.

P-hodnota: P-hodnota je pojem spadající do oblasti testování hypotéz. Zhodnocení velikosti p-hodnoty je jednou z možností, jak určit, jestli je výsledek testu statisticky významný/nevýznamný. P-hodnota je největší hladina, na které ještě nezamítáme.

Pravidlo pro formulaci závěru je následující: $p < 0,05$ (α) „statisticky významný rozdíl“, $p < 0,01$ (α) „statisticky vysoce významný rozdíl“, $p > 0,05$ (α) „statisticky nevýznamný rozdíl“.

Proměnná: Proměnné rozlišujeme nominální, ordinální, intervalové a poměrové. Proměnná je určitou vlastností. Lze ji vyjádřit hodnotou.

Nominální proměnná je taková proměnná, u které nelze určit intenzitu, pořadí ani úroveň. Tyto proměnné mohou být dichotomické i více-kategoriální. Ordinální proměnná disponuje odlišenými kategoriemi, u kterých lze určit, která má vyšší či nižší hodnotu. Tyto kategorie lze řadit vzestupně či sestupně, ale nelze přesně říci, o kolik je jedna hodnota vyšší než druhá. U intervalových proměnných lze naprosto přesně určit, která proměnná má vyšší hodnotu. Můžeme je řadit vzestupně i sestupně. Poměrová proměnná je ta, pro jejíž hodnoty lze navíc vypočítat, kolikrát je jedna hodnota větší (nebo menší) než druhá proměnná.

Nominální a ordinální proměnné jsou označovány jako kvalitativní proměnné. Intervalové a poměrové proměnné bývají označovány jako kvantitativní. Kvantitativní proměnné se dělí dle jiného hlediska na diskrétní a spojité. Nominální, ordinální a kvantitativní - diskrétní proměnné lze souhrnně označovat jako proměnné kategoriální. Proměnné kategoriální jsou dále děleny na dichotomické (kuřák x nekuřák) a více-kategoriální. Při výpočtech týkajících se dichotomických proměnných se tyto proměnné zapisují jako binární, tzn. nabývající hodnoty 0 nebo 1 (kuřák = 0, nekuřák = 1).

NOMINÁLNÍ pohlaví	KVALITATIVNÍ neměří se		KATEGORIÁLNÍ Určují vztah mezi proměnnými, přičemž jedna z nich má kategoriální charakter (rozdíl mezi skupinami) – např. <i>Liší se chlapci a dívky ve svém postoji k muslimům?</i>	DICHOTOMICKÉ
ORDINÁLNÍ vzdělání	slovní hodnocení			VÍCE-KATEGORIÁLNÍ
INTERVALOVÉ věk, plat	KVANTITATIVNÍ lze změřit	DISKRÉTNÍ	X	
POMĚROVÉ členové skupiny		SPOJITÉ		

Průměr: Pojem průměr značí střední hodnotu. Většinou se pod slovem průměr skrývá aritmetický průměr. Abychom získali kupříkladu průměr výsledků testu, musíme sečíst výsledky testů všech žáků a výslednou hodnotu vydělit počtem žáků.

Reliabilita: Pojem reliabilita značí stabilitu odpovědi respondenta. Zkoumá, zda stejný respondent odpoví na stejnou otázku opět stejně. Značí stálost jeho odpovědi. Reliabilita se nazývá též spolehlivost. Nespolehlivost, tedy nízká reliabilita, má mnoho příčin, jednou z nich je například individuální variabilita měřeného subjektu (respondent je unaven, znuděn atd.).

Reprezentativnost: Slovo reprezentativnost značí vhodnost k reprezentaci. Když se o vzorku řekne, že je reprezentativní, znamená to, že je vhodný k sociologickému výzkumu. Reprezentativní vzorek je menší skupina, která má shodné vlastnosti s širší populací, kterou má zastupovat.

Rozptyl: Rozptyl bývá nazýván též variace nebo střední kvadratická odchylka. Jedná se o míru rozsahu udávající rozložení proměnných. Rozptyl popisuje, s jak heterogenními/homogenními daty pracujeme. Někdy je též označován pojmem disperze.

Směrodatná odchylka: Směrodatná odchylka je druhou odmocninou rozptylu. Má podobné vlastnosti jako rozptyl, tzn. vyjadřuje, jak jsou hodnoty rozptýleny s ohledem na průměr.

t-test: Tento test je jednou ze statistických metod ověřující hypotézy. *t*-test se rozděluje na jednovýběrový a dvouvýběrový. Pro naše účely je důležitý dvouvýběrový *t*-test, který porovnává dva soubory dat ze vzorku. V podstatě určuje, zda se dvě nezávislé skupiny liší v některé z proměnných. Zkoumá dvojice hodnot a jejich rozdíly.

Validita: Slovo validita značí přesnost a důvěryhodnost dat získaných ve výzkumu. Ve výzkumu neexistuje nic důležitějšího, než je validita dat. Validita značí fakt, že data reprezentují skutečně to, co si výzkumník myslí, že mají reprezentovat. V současnosti se vychází též z požadavku, aby uživatel z výsledků měření odvodil správná rozhodnutí.

Variabilita: Variabilita značí proměnlivost souboru. Malý stupeň variability znamená, že jsou si hodnoty podobné. Charakteristiky variability, tzv. míry variability, vyjadřují rozmístění proměnné okolo střední hodnoty celého souboru.

Verifikace: Verifikace značí proces potvrzování správnosti, pravosti. Proces ověřování platnosti výroku. Verifikace může být logická a empirická. Logická je procesem, kdy se z tvrzení pomocí dedukce odvodí věty, jejichž pravdivostní hodnotu lze stanovit. Empirická verifikace se snaží odvozené věty ověřovat například pomocí experimentu, pozorování a zkušenosti. Pro verifikaci je stěžejní nalezení důkazů, které podporují tvrzení. Verifikace je opakem falzifikace.

Většina: Možno užívat též pojmu majorita. Pojem většina může mít přívlastek, který blíže specifikuje, o jakou většinu se jedná. Pokud není definováno jinak, tak prostý pojem „většina“ znamená více než polovina. O absolutní většině hovoříme v případě, že má některá z možností nadpoloviční počet hlasů z celkového (přesně určeného) počtu hlasů. Za relativní většinu (nazývána též pluralita) můžeme označit případ, který nastane, když má jedna ze zvolených variant (možností) více hlasů než kterákoliv jiná možnost (nemusí se jednat o nadpoloviční počet). Opakem pojmu většina je menšina (minorita).

11.2 Příloha II. Dotazník

Vážení respondenti,

mé jméno je Jana Kubelová. Jsem studentkou filozofické fakulty ZČU v Plzni. Ráda bych Vás požádala o vyplnění tohoto dotazníku. Výsledky dotazníku budou využity v mé diplomové práci na téma Znalosti a postoje Čechů – gymnazistů vůči muslimskému světu a jeho kultuře. Dotazník je anonymní a nebude využit jinak než ke zpracování mé diplomové práce.

- Pohlaví: **žena x muž**
- Ročník studia: kvinta – **1. ročník** x sexta – **2. ročník** x septima – **3. ročník** x oktáva – **4. ročník**
- Uveďte maximálně 4 slova, která Vás okamžitě napadnou, když se řekne „muslim“.
- Z níže uvedeného seznamu vyberte 3 skupiny obyvatel, které byste nechtěli mít za souseda.

☐ Kuřáky	☐ Ukrajince
☐ Romy	☐ Rusy
☐ Homosexuály	☐ Lidí trpící AIDS
☐ Muslimy	☐ Lidí jiné barvy pleti
☐ Vietnamce	

- 1)
- 2)
- 3)

- Uveďte, do jaké míry souhlasíte s následujícími výroky:

BODOVÁNÍ

Vadilo by mi, kdyby s námi do třídy chodil/a muslim/ka.

1 2 3 4 5
rozhodně ANO x spíše ANO x ani ANO, ani NE x spíše NE x rozhodně NE

Mešity mají v ČR své místo.

5 4 3 2 1
rozhodně ANO x spíše ANO x ani ANO, ani NE x spíše NE x rozhodně NE

Muslima bych přijal do blízkého příbuzenstva (do rodiny).

5 4 3 2 1
rozhodně ANO x spíše ANO x ani ANO, ani NE x spíše NE x rozhodně NE

Muslimové v ČR (potažmo v Evropě) se chtějí přizpůsobit místnímu způsobu života.

5 4 3 2 1
rozhodně ANO x spíše ANO x ani ANO, ani NE x spíše NE x rozhodně NE

Vadí mi, že jsou mezi občany ČR muslimové.

1 2 3 4 5
rozhodně ANO x spíše ANO x ani ANO, ani NE x spíše NE x rozhodně NE

Muslimové respektují ženy.

5 4 3 2 1
rozhodně ANO x spíše ANO x ani ANO, ani NE x spíše NE x rozhodně NE

Muslimy bych vyloučil/a z ČR.

1 2 3 4 5
rozhodně ANO x spíše ANO x ani ANO, ani NE x spíše NE x rozhodně NE

Muslimské státy a jejich vlády vynakládají v boji proti terorismu stejně úsilí jako západní státy (USA, Evropa).

5 4 3 2 1
rozhodně ANO x spíše ANO x ani ANO, ani NE x spíše NE x rozhodně NE

Zákon zakazující nošení muslimského šátku ve státních institucích, školách atd. je diskriminující.

5 4 3 2 1
rozhodně ANO x spíše ANO x ani ANO, ani NE x spíše NE x rozhodně NE

Islám je brzdou pokroku v muslimských zemích.

1 2 3 4 5
rozhodně ANO x spíše ANO x ani ANO, ani NE x spíše NE x rozhodně NE

Zneklidňuje mne, když muslimové žijící v ČR praktikují své zvyky.

1 2 3 4 5
rozhodně ANO x spíše ANO x ani ANO, ani NE x spíše NE x rozhodně NE

Muslimy žijící v ČR vnímám jako rovnocenné občany se všemi jejich právy a svobodami.

5 4 3 2 1
rozhodně ANO x spíše ANO x ani ANO, ani NE x spíše NE x rozhodně NE

Demokracie (takového typu jako např. v ČR) může fungovat i v muslimských zemích.

5 4 3 2 1
rozhodně ANO x spíše ANO x ani ANO, ani NE x spíše NE x rozhodně NE

Západní společnosti nedostatečně respektují jiná náboženství (jako je například islám) a jejich stoupence (muslimy).

5 4 3 2 1
rozhodně ANO x spíše ANO x ani ANO, ani NE x spíše NE x rozhodně NE

Muslimy jsem ochoten/ochotna přijmout jen jako návštěvníky ČR.

1 2 3 4 5
rozhodně ANO x spíše ANO x ani ANO, ani NE x spíše NE x rozhodně NE

- Kdy vznikl islám?
 - V 6. století
 - V 7. století *správně*
 - V 8. století
- Je založen na učení Proroka a jeho svatou knihou je
- Symbolem islámu je:
 -
 -
 - *správně*
 -
 -
- Jaké jsou dvě základní větve islámu?
 - Mormoni a moonisté
 - Sunnité a šíité *správně*
 - Zakáti a saláti
- Obrázek napravo pochází z města:
 - Mekka *správně*
 - Medína
 - Jeruzalém
 - Istanbul
- Co je to ramadán?
 - Typický muslimský pokrm z datlí
 - Muslimský postní měsíc *správně*
 - Název muslimské modlitby
- Alespoň jednou za život by měl muslim podniknout pouť do jakého města?.....
- Šaría je:
 - Náboženské právo *správně*
 - Islámský mystický řád
 - Pojem označující islámské tělesné tresty
 - Název pro rituální očistu
- Šátek, kterým si zahalují muslimské ženy hlavu, se nazývá:
 - Hidžáb *správně*
 - Sári
 - Jarmulka
- Muslim je povinován ke kolika modlitbám denně?
 - Ke dvěma
 - K pěti *správně*
 - K žádně
- Co označuje zkratka ISIL (ISIS)? *Islámský stát v Iráku a Levantě (Islámský stát v Iráku a Sýrii)*
- Arabové mohou vyznávat:
 - Islám
 - Islám a křesťanství
 - Islám, křesťanství a další náboženství *správně*
- Fatwa je:
 - Vynesení rozsudku smrti v islámu
 - Nábožensko-právní stanovisko či právní dobrozdání vydávané náboženskou autoritou k určité události nebo na dotaz žadatele *správně*
 - Tmavý a splývavý muslimský oděv zakrývající kromě tváře celé tělo až po kotníky
- Jaký druh masa nesmí dle Koránu muslimové konzumovat?
 - Vepřové *správně*
 - Skopové
 - Hovězí
- Tento den v týdnu je pro muslimy významnější než dny ostatní. Muslimové se tento den scházejí ke společné modlitbě. Tradice praví, že v tento den byly zjeveny nejdůležitější části Koránu. V některých muslimských zemích je tento den dnem volna. O kterém dni v týdnu mluvíme? *O pátku*

Velmi děkují za Vaši ochotu a Váš čas věnovaný vyplnění tohoto dotazníku.